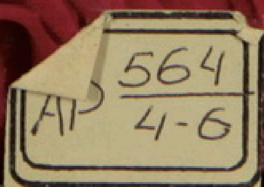
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար
ГОРЦАРАР

АПРЕЛЬ-ИЮНЬ № 4-6 (180-182) 2014 г.

С вами 15 лет!

АРМЯНЕ В КРЫМУ

Город Армянск

Абсолютное большинство населения Крыма определило свою судьбу, пожелав войти в состав России. В референдуме, конечно, приняла участие и армянская община, которая до того с какими-либо заявлениями не выступала. Позиция армян состояла в традиционно добрососедских отношениях со всеми крымчанами независимо от национальной и религиозной принадлежности. Как именно проголосовал каждый из наших соотечественников, определить невозможно – это было глубоко личным решением и мнения могли быть разными.

Крымские армяне (19 в.)

Подобная позиция крымской армянской общины еще до референдума вызвала истеричную реакцию азербайджанских СМИ. «Крымские армяне могут быть вырезаны за нейтралитет». Более того, азербайджанское агентство Vesti.az. в очередной раз прибегло к испытанной методе аморальных аналогий. «Точно такое же поведение характеризовало армян в воюющей Османской империи, когда они ударили в спину своего государства, что привело к всеармянскому вою о «геноциде». Но армяне так и не сделали правильных выводов, и в Крыму они могут повторить судьбу своих предков», – пишет агентство.

Впрочем, армянам к подобному нечистоплотному агитпропу азербайджанской стороны, оказавшейся два десятилетия назад перед фактом референдума о независимости Нагорного Карабаха, не привыкать. И вряд ли такие пассажи «обиженников» повлияли на выбор крымских армян – одним из наиболее толерантных национальных меньшинств, которое сохраняло одинаково добрые отношения с русскими, украинцами, крымскими татарами, греками, немцами, болгарами, евреями и другими этническими группами населения. До референдума глава крымских азербайджанцев Гумбатов заявил, что референдум незаконный и они будут его бойкотировать.

В Баку также очень нервно отреагировали на референдум в Крыму. «Прежде всего Крым является логическим продолжением таких спорных конфликтов, как Карабах, Абхазия, Осетия, которые провоцируются внешними силами», – сказал депутат

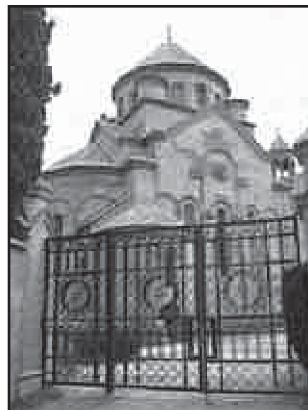

Музей И. Айвазовского в Симферополе.

парламента Моллазаде. В то же время депутат Азай Гулиев заявил об отсутствии прямого сходства между карабахским конфликтом и крымским вопросом, поскольку в корне этих конфликтов лежат разные исторические факторы. Нервозность азербайджанской стороны обострилась на фоне заявления американского сопредседателя Минской группы ОБСЕ Джеймса Уорлика, который оставил запись в своем микроблоге в Twitter, где заметил, что США и Россия, несмотря на противоречия в других вопросах, все еще могут сотрудничать в нагорно-карабахском урегулировании. Также Джеймс Уорлик отметил, что «следует подумать над тем, какие уроки можно извлечь из украинских событий в контексте конфликта Армении и Азербайджана».

Согласно официальным источникам, в настоящее время на полуострове проживают примерно 10-11 тысяч армян, или около полпроцента двухмиллионного населения Крыма. Понятно, что показатели официальной статистики и действительное число армян-крымчан существенно разнятся. В частности, энциклопедия «Армянская диаспора» указывает, что десять лет назад их здесь было в два раза больше.

Крымские соотечественники в основном проживают в Армянске, Симферополе, Евпатории, Феодосии, Керчи, Ялте, Севастополе, Судаке. Армянские церкви действуют в Ялте, Феодосии и Евпатории, однако наиболее известным является монастырский комплекс Сурб Хач (Св. Крест), полностью реставрированный в последние годы. Открыты воскресные школы, в которых изучаются родной язык и культурное наследие. На крымском

Армянская церковь Ялты.

телевидении и радио выходят армянские программы, издается национальный журнал.

Следует отметить, что благодатная земля Тавриды была известна армянам с древних времен. Армянские воины еще в начале Христовой эры сражались здесь в рядах войск Митридата Евпатора, армянские купцы вели оживленную торговлю с сарматами, сиракийцами, другими народами Кавказа и Северного Причерноморья от устья Танаиса (Дона) до низовьев Дуная. Обстоятельное географическое описание Таврического полуострова содержит знаменитый памятник армянской письменности VI-VII вв. «Ашхарацуйц» («Армянская география»).

Первые группы армян проникают в Тавриду из Византии. Так, еще в начале VII в. в Херсонесе некий армянский патриций Вардан восстал против императора Юстиниана II, сверг его и овладел византийским престолом. Наличие постоянного армянского населения в Херсонесе и его окрестностях подтверждается эпиграфическими и антропологическими исследованиями. Опираясь на западноевропейские и арабские источники, историк М. К. Старокадомская пришла к выводу, что «догенуэзское и дотатарское население Южного берега Крыма в очень большой своей части состояло из русских, армян, греков и алан».

Начало массовой миграции армянского населения в Крым относится к X-XI вв, когда население Великой Армении подверглось нашествию сельджукских завоевателей. Armenian Maritima («Морская Армения») – так называлось юго-восточное побережье Таврического полуострова в итальянских хрониках и документах Генуэзской республики. Этот примечательный факт отражал реальную этнодемографическую ситуацию в той части Крыма, где к 70-м годам XV в. армяне составляли неоспоримое этническое большинство.

* * *

Согласно свидетельствам путешественников, турецким и генуэзским источникам, а также сведениям крымских армянских летописей, хранящихся в Матенадаране, только в «знаменитой и величественной Каффе» из 70 тыс. жителей было 47 тыс. армян. В городе насчитывалось до 30 армянских церквей, была армянская школа, действовали торговые дома, банки, караван-сараи, ремесленные цехи, принадлежавшие каффским армянам. Около 10 армянских церквей, а также основанный в 1358 г. монастырь Сурб-Хач (Святой Крест) действовал и во втором по численности армянского населения городе

➲4

Крыма – Сурхате. Падение Каффы в 1475 г. и установление турецкого господства в Крыму сопровождались значительным сокращением армянского населения. Многие погибли при сопротивлении туркам, часть армян ушла в западные земли, другая была угнана османами в Константинополь...

К концу XIX в. в Симферополе проживали около 3 тысяч армян. Помимо мест традиционного проживания, армянские общины имелись также в Керчи, Ялте, Севастополе. По данным переписи 1897 г., общее число армян в Крыму превышало 15 тысяч. Из среды крымских армян того столетия вышла целая плеяда выдающихся деятелей культуры: художник Эманвел Махтесян, великий армянский композитор Александр Спендиаров, композиторы Христофор Кара-Мурза и Андреас Кахцацян, знаменитый скрипач и музыковед Ованес Налбандян. Особое место среди деятелей крымской армянской культуры занимает великий маринист Иван Айвазовский.

Численность армянского населения существенно сократилась в годы революции и гражданской войны, когда Крым стал ареной жестоких и кровавых событий. Некоторое оживление социально-экономической и общественно-культурной жизни крымских армян в середине 20-х – начале 30-х гг. было связано с проводимой большевиками политикой советизации национальных меньшинств. В частности, по данным переписи населения 1939 г., в Крыму проживало всего лишь 12923 армянина, что составило чуть более процента от всего населения полуострова.

В июне 1944 г. крымские армяне стали жертвой чудовищной несправедливости. Согласно постановления ГКО за N 5984 СС от 2 июня 1944 г., вслед за крымскими татарами в ходе так называемого «второго спецпереселения» было депортировано из Крыма все армянское, греческое и болгарское население. В ходе подготовки к выселению органами НКВД в Крыму было учтено 9919 армян, 12 075 болгар и 14 300 греков. Депортации подверглись все лица указанных национальностей независимо от пола, возраста и заслуг перед советской властью – бывшие подпольщики и партизаны, инвалиды войны и ветераны труда, члены ВКП(б) и комсомольцы, семьи красноармейцев, погибших на фронте и продолжающих воевать в действующей армии, старики, женщины, дети...

Начало организованного возвращения на родину крымских армян было связано с возрождением национальной жизни. В апреле 1989 г. в Симферополе на патриотической волне, охватившей в то время под влиянием акций геноцида против армян в Сумгаите, землетрясения в Армении и событий в Нагорном Карабахе практически все армянское население СССР, возникло Крымское армянское общество «Луйс» («Свет»).

Благодаря энергичной инициативе армянского и греческого обществ, к которым активно подключились болгарская и немецкая общины, вопрос о возвращении в Крым депортированных представителей этих этнических групп стал предметом рассмотрения властей. Одновременно с целью формирования банка данных и картотеки армян, депортированных из Крыма, КАО направило в Армению, Среднюю Азию, Казахстан, Сибирь, Свердловскую область и Краснодарский край специальных представителей.

В ноябре 1991 г., по инициативе депутата от армянской общины А. С. Данеляна, внеочередная сессия ВС Крыма приняла постановление «О практических мерах по организованному возвращению в Крым депортированных армян, болгар, греков и немцев». Уже в июне следующего года было создано специальное Управление по делам депортированных армян, болгар, греков и немцев. Вместе с тем, по данным 1997 г., на учете в Управлении состояло 12 765 семей депортированных граждан этих национальностей (примерно 45 – 46 тыс. человек). Совершенно очевидно, что для подавляющей массы депортированных армян, болгар, греков, немцев и их потомков возвращение на родину так и не состоялось...

Подготовил Валерий ГАСПАРЯН.

Если ваш дом оказался в огне, потоп вас не спасет.

Саида Оганян: «Турки, не надейтесь на забвение – мы не забыли ничего!»

Во всем мире нет ни одной армянской семьи, которой не коснулась величайшая трагедия армянского народа – геноцид, учиненный тремя преступными турецкими правительствами, а именно: османского (султанского), младотурецкого и кемалевского (Ататюрка) 1894 – 1923 гг. на территории своего исторического обитания – Западной Армении.

Армянам Западной Армении, Киликии, части Восточной Армении и других мест, пришлось покинуть родной очаг, потому что они мешали своим существованием османским ублюдкам строить так называемую «великую» Османскую империю. А потом, следующие 100 лет трубить на весь мир о цивилизованности своей нации, которые готовы из кожи вон лезть, чтобы попасть в Европейский Союз.

Сам дьявол позавидовал бы тому, какими изощренными методами пыток и убийств, истязанию и насилию подвергались ни в чём ни повинные люди.

Стонала земля от криков и ужасов османской мясорубки.

Это была резня воистину эпических масштабов, и она не может остаться незамеченной на задворках истории человеческой цивилизации.

Хочу вспомнить генерала Казачьего Императорского полка – Алексея Парфёновича Кулебякина, участника обороны города Вана.

Русского генерала, казака, закаленного в боях, поразили нечеловеческие зверства чинимые турками. Зрелище, увиденное в этническом армянском селе Корсот, заставило русских казаков плакать.

1 мая 1915 года казаки и армяне-добровольцы двигаясь в сторону армянского села, решили сделать привал. Военные разбрелись по окрестностям, их насторожил неприятный запах. Пройдя село от начала до конца, они не встретили ни души. Над вырезанным армянским селом стоял плотный смрад – «стойкий запах гниющих тел людей, животных и гари». В одном из домов казак увидел слепую старуху-армянку. Беспомощная женщина тронулась рассудком. Она целую неделю одна, голодная копошилась посреди вырезанной, разлагающейся семьи. Увиденное настолько потрясло генерала, что Кулебякин написал пронзительное, бьющее по нервам, стихотворение **«Слепая»**:

С перерезанным горлом мужчина,
Молодая армянка в белье,
Две замученных девочки, мальчик,
И младенец в кровавом тряпье...

Саида Оганян: «Турки, не надейтесь на забвение – мы не забыли ничего!»

***

Уцелела старуха слепая
Посреди перебитой семьи,
Несмотря на свое истощенье
И на дряхлые годы свои...

***

На полу шевелилась старуха,
Трупный запах чуть с ног не валил…
Армянин помолился, заплакал…
И, не глядя. Ее пристрелил…

Стирая историческую память у своего народа, и введя его в заблуждение, «отцы» нации отнимают у своего же народа шанс на покаяние.

Фальсификацией истории занимались многие на протяжении истории человечества, но преступная османская верхушка довела её до совершенства.

Но это не значит, что им удалось стереть нашу память – память потомков жертв геноцида. Не надейтесь на забвение – мы не забыли ничего!

Сегодня правительство Турции тратит миллиарды на институты, специально созданные структуры, призванные вводить в заблуждение не только свой народ, но и весь мир, убеждая всех, что якобы Западной Армении не было вовсе, а геноцид целого народа – блеф!

Если это так, почему же по сегодняшний день, турецкое правительство на глазах как минимум четырех последних поколениях турок, планомерно уничтожает памятники культуры, архитектуры, шедевров духовного зодчества культурного наследия Западной Армении, Киликии и других мест проживания армянского населения. Причем делается это с молчаливого согласия даже таких Международных организации, как ЮНЕСКО, ООН и др. Это говорит о том, что геноцид, только «культурный» продолжается по сегодняшний день.

То, что совершили турки – планомерно уничтожая армян, со второй половины 19 века по 1923 гг. – это абсолютное зло. Они должны понести заслуженное наказание за содеянное, за то, что отняли у целого народа Родину и на костях наших предков, сегодня упиваются процветанием преступного младотурецкого и кемалевского детища!

Но мы не допустим забвения!

Не допустит этого и память о 1,5 миллионах зверски убитых наших мучениках!

Не допустят этого и заветы Полководца Андраника – национального героя армянского народа, лидера армянского национально-освободительного движения конца XIX – начала XX веков, Национального героя Болгарии, генерала Российской Империи Андраника Озаняна, организатора освобождения Армении и Балкан он турецкого ига.

На протяжении 30 лет Андраник боролся за его свободу и независимость. Перспективу мирного развития и защиты армянского народа, он связывал с Россией.

«Не закрывайте двери перед единственным нашим другом – Россией», – не раз повторял он.

Россия, единственная в мире страна, которая четырежды, на самом высоком уровне признавала и осуждала геноцид армянского народа, а именно:

в 1915 году – Правительство царской России;

в 1918 году – Совнарком – Правительство большевистской России;

в 1995 и 2005 годах – современная демократическая Россия.

Армянский народ это хорошо знает и будет всегда благодарен России.

И напротив.

Хорошо зная коварство турок, еще в 1909 году, Андраник пророчески предостерег армянских лидеров:

«Я не могу подружиться ни с султаном, ни с Таалатом, ни с Энвером.

Я не могу им руку пожать.

«Удачи» вам. Идите и вместе с ними, воспользуйтесь, наслаждайтесь.

Я хорошо знаю турок, остерегайтесь ваших новейших друзей.

Они съедят и ваши головы, и ваш народ».

Наверное, кто-то задался бы вопросом: Кому это нужно? Дела давно минувших дней, канувших в лету...

Позвольте не согласиться!

История имеет обыкновение повторяться! Учитывая колоссальный масштаб трагедии, следствием чего целый народ лишился Родины, недосчитавшись более 1,5 млн. своих граждан; потеряв свое имущество, нажитое веками, потеряв культурные и духовные ценности; чтобы выжить, вынужден был покинуть свой очаг и рассеяться по всему миру.

Геноцид по отношению к армянам, учиненный тремя преступными турецкими правительствами: султанским, младотурецким и кемалевским в 1894 – 1923 годах на территории Западной Армении и Киликии, расценивается как преступление против человечности и не имеет срока давности.

– Геноцид армян имел место не только в пределах османского государства, но и в Восточной Армении, на южном Кавказе, в Баку, Шуши в 1918 – 20-х годах (интервенция младотурок, кемалистов и азербайджанских мусаватистов).

– Гонения на армян и греков в 50-х годах XX века в Турции.

– В 1988 – 1990 годах массовые погромы в Советском Азербайджане (Сумгаит, Кировабад, Баку и др.).

А чего стоит военная агрессия против Нагорного Карабаха!

Но, к сожалению, за прошедший век, мир так и не извлек необходимых уроков из этой трагедии.

Следующими в этой «очереди» оказались армяне Ближнего Востока и Сирии.

Все населенные пункты в Сирии, где компактно проживало армянское население (Камышлы, Дамаск, Алеппо, Маалюля, Кесаб и др.), с начала войны в Сирии подвергались целенаправленным атакам со стороны исламистских бандформирований, прошедших подготовку в лагерях на территории Турции.

А недавняя оккупация со стороны сирийских мятежников Кесаба (которые вторглись со стороны Турции) и новая депортация армян Кесаба показывает, каких больших размеров достигла ненависть и нетерпимость, насилие и опасность повторения геноцида, а также непрекращающийся поток провокационных действий.

Считаем важным отметить, что этой новой угрозой расизма и геноцида армян и христиан Ближнего Востока выявляются направленные против армян, особенно Сирии и Ближнего Востока, следующие действия, которые, зародившись в прошлом, вновь проявляются сейчас и вполне возможно, с новой силой продолжатся в будущем.

Новый циничный факт депортации армян Кесаба вновь воскресил память о жертвах геноцида армян на территории Западной Армении, Киликии и Османской Турции в 1894 – 1923 г.г., и осознание необходимости возобновления усилий по его признанию, осуждению и возмещению.

Власти Турции используют антисирийскую политику США и стран ЕС под видом неприятия режима Башара Асада, продолжают политику геноцида армян.

История повторяется.

Сегодня в Кесабе повторилась трагедия 1909 г. и 1915 г., когда армяне подверглись массовой депортации и уничтожению.

Кто же ответит за эти преступления?

Когда Турция заявляет, что не было никакого геноцида и вообще современные турки не обязаны отвечать за преступления своих недавних предков, что они, якобы, строят цивилизованное общество с демократическим курсом, стремятся в Евросоюз и что им дороги общечеловеческие ценности, интересно для кого эта турецкая сказка и кто в нее поверит?

За них говорит их оружие и наемные террористы, которые чувствуют себя хозяевами везде, где присутствуют геополитические интересы их хозяев.

Мы требуем, чтобы международные организации, правительства цивилизованных стран мира, перестали игнорировать Армянский вопрос!

Геноцид в отношении коренного армянского народа на территории Западной Армении и Киликии в 1894 – 1923 гг. совершенного преступными властями Турции требует справедливого осуждения со стороны Международного трибунала, как преступление против человечности.

Саида ОГАНЯН,
Депутат Национального Собрания (Парламента) Западной Армении,
Председатель международного женского объединения амшенских армян «АМШЕНКА».

Вечер памяти жертв Геноцида армян прошел в Калуге

Молодежное объединение Армянской общины Калуги 24 апреля организовало вечер памяти жертв Геноцида армян в Турции, который начался с мелодии «Дле яман», исполненной на армянском национальном инструменте дудук. Собравшимся также был продемонстрирован фрагмент из фильма «Гнездо жаворонка». Дети выступили с литературной композицией, составленной из отрывков поэмы Паруйра Севака «Несмолкаемая колокольня» в русском переводе. Предлагаем вниманию фоторепортаж (фотографии Сергея КОНСТАНТИНОВА) с вечера.

Կալուգայի հայ համայնքը հուշ երեկո էր կազմակերպել՝ Մեծ Եղեռնի զոհերի հիշատակին

2014 թվականի ապրիլի 24-ին լրացավ Հայոց մեծ եղեռնի 99-րդ տարելիցը: Ողջ աշխարհի հայկական համայնքները, ինչպես նաև Կալուգայի հայ համայնքի երիտասարդական միությունը և միջոցառման հյուրերը հարգեցին Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակը:

Ապրիլի 24-ի մասին կարելի է խոսել անվերջ ու անընդհատ: Դա հայի ցավն ու վիշտն է, որ երբեք չենք մոռանա: Բայց հիշել, սգալ ու հարգել պարտավոր ենք բոլորս աշխարհի ցանկացած անկյունում: Կալուգայի հայ համայնքի երիտասարդական միությունը ապրիլի 24-ին կազմակերպել էր հուշ-երեկո՝ Մեծ Եղեռնի զոհերի հիշատակին: Միջոցառումը սկսվեց դուդուկի ուղեկցությամբ «Դլե յաման» երգով, այնուհետև ցուցադրվեց հատված՝ «Արտույտների ագարակը» ֆիլմից: Համայնքի երիտասարդներն ու երեխաները հանդես եկան ասմունքով՝ ներկայացնելով Պարույր Սևակի «Անլռելի զանգակատուն» պոեմից հատվածներ՝ ռուսերեն թարգմանությամբ: Հայը հայ է՝ իր ողջ էությամբ, հոգով ու սրտով ապրում է իր ժողովրդի ցավով: Այդ էին վկայում Հայաստանից հազարավոր կիլոմետրեր հեռու գտնվող հայ պատանիներն իրենց հուզված ելույթներով:

Արմինե ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Լուսանկարները՝ Սերգեյ ԿՈՆՍՏԱՆՏԻՆՈՎԻ

Աշխարհում մի գետ կա, բայց այդ գետը ոչ մի քարտեզի վրա չկա... Դա 1915թ-ի անմեղ հայ զոհերի արյան գետն է, որ հոսելով մարդկության խղճի ու անտարբերության հովիտներով, վերջապես հասնելու է հատուցման ծովի...

Մի ծաղիկ չի տա օտար հողը քեզ,
Բայց թեկուզ ծաղկես օտար դաշտերում,
Թե հայրենիքում մի զավաթ չունես,
Գինիդ արցունք է քո էլ շուրթերին:
Օտար աշխարհը մի հյուղ չի տա քեզ,
Բայց թե պալատ էլ տա արևի տակ,
Թե հայրենիքում մի խրճիթ չունես,
Մոռացված որբ ես օտար լուսնի տակ:
Բյուր լեզու գիտես օտար աշխարհում,
Բայց թե մայրենիդ խորթ է քեզ համար,
Հուր լեզուդ պոկված համր ես վանդակում,
Հավետ կորած ես հայրենյաց համար...
Քո հայրենիքը Հայաստանն է նոր,
Ուր ամուլ ժայռն էլ ծաղիկ է ծնում,
Ուր թաղված Մեսրոպ Մաշտոցն ամեն օր
Ինձնով քո բախտի մասին է հարցնում...

ՇԻՐԱԶ

РАЗМЕНЯВШИЙ ДЕВЯТЫЙ ДЕСЯТОК...

20 марта 2014 года в Конференц-зале Союза армян России с большим успехом прошёл творческий вечер известного поэта, переводчика, литературоведа и учёного Глана Онаняна, представившего вниманию собравшихся как недавно увидевшую свет книгу стихов «Палиндромы судьбы», так и выдержки из готовящейся к печати новой книги стихов «Ложь во спасение».

Вечер с присущим ей профессиональным тактом и умением вела писатель, художник и культуролог Нина Габриэлян, неизменный руководитель секции поэзии при Литературной комиссии МГО САР.

В зале присутствовали и принимали активное участие в обсуждении стихов такие признанные мастера слова, как прекрасный поэт и переводчик Михаил Синельников, главный редактор журнала «Дружба народов» писатель Александр Эбаноидзе и глава петербургской писательской организации, член Исполкома Международного Сообщества Писательских Союзов Иван Сабило.

Было продемонстрировано три видеодиска с записями выступлений на телевизионных каналах Михаила Синельникова и Глана Онаняна («Трудности перевода»), «Москва читающая» (Глан Онанян), фотографии из семейного архива юбиляра с соответствующими комментариями. Были зачитаны приветствия юбиляру из Москвы (академики РАН Самвел Григорян и Феликс Кузнецов), Грузии, Армении, Швеции, Израиля, Белоруссии, Казахстана, Таджикистана, США, Австралии и многих других стран ближнего и дальнего зарубежья (всего 67 обращений).

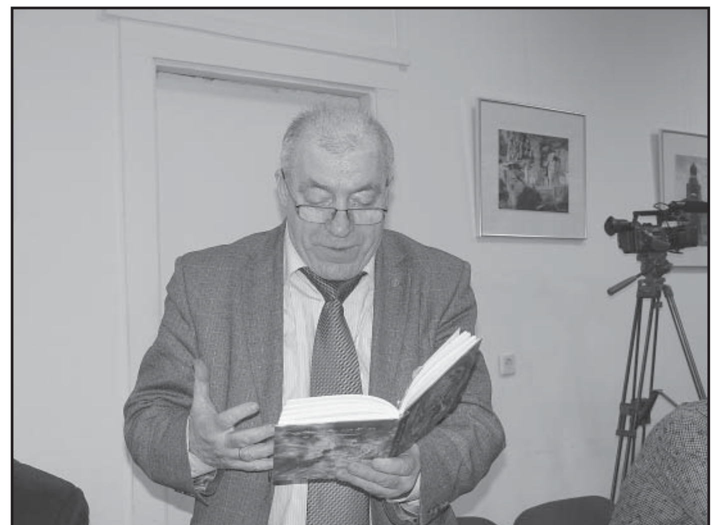
Выступавшие дали высокую оценку книгам и личности Глана Онаняна, армянина по происхождению, русского по воспитанию, родившегося в Тифлисе и вот уже четверть века живущего в Москве... Некоторые широко и охотно цитировали статью Нины Габриэлян «Палиндромы судьбы Глана Онаняна», только что опубликованную в мартовском номере журнала «Дружба народов».

В зале царила тёплая, непринуждённая обстановка, каждому желающему была предоставлена возможность высказать своё отношение к творчеству и личности Глана Онаняна. Все согласились с мнением, лаконично и по-восточному образно зафиксированном в приветствии из Таджикистана известного писателя и поэта Тимура Зульфикарова: «Моему брату Глану – из Душанбе с любовью: знай, что отныне твои «Палиндромы судьбы алмазно врезаны в сакральные скрижали мировой поэзии! Твой вечно Тимур Зульфикаров».

Координатор культурных программ МГО САР Гагик Габриелян от имени Союза армян России вручил юбиляру памятную медаль и высказал мысль о необходимости оказать содействие в издании новой книги его стихов «Ложь во спасение».

На вечере присутствовала второй секретарь Посольства Республики Армении в Российской Федерации госпожа Виктория Мелкумова.

Растроганный юбиляр поблагодарил всех участников вечера за тёплый приём и выразил надежду на новые встречи, заключив вечер строчками из своего нового стихотворения «День рождения»:

«Без страха, без обиды
Покинув райский сад,
Я в мартовские иды
Родился век назад...»

Вечер и интервью с участниками были засняты журналистами Первого Российского армянского телеканала.

Расходились люди с затуманенными ностальгическими воспоминаниями глазами...

Александр СИЧАНИН.

СВЯТАЯ АРМЯНСКАЯ АПОСТОЛЬСКАЯ ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ

Святая Армянская Апостольская Православная церковь – одна из древнейших церквей мира, которая на всем протяжении своего существования была неотъемлемой частью Христианской Церкви «Единой, Святой, Всеобщей и Апостольской».

Святая Армянская Апостольская Православная церковь, как национальная церковь, с Первосвященными престолами Католикосата Всех армян (Первопрестольный Святой Эчмиадзин), Католикосата Великого Дома Киликийского, Армянских Патриаршеств Иерусалима и Константинополя, имеет исключительную миссию в духовной жизни армянского народа, деле развития его национальной культуры и сохранения национальной идентичности. Представительствами и епархиями Армянской Апостольской Православной Святой церкви являются: Патриаршие предстоятельства Западной Европы, Центральной Европы, Индии и Дальнего Востока, армянские епархии – Патриаршая Араратская, Ширакская, Гугаркская, Арагацотнская, Гегаркуникская. Армавирская, Котайкская, Арцахская, Грузии, Нового Нахичевани и России, Южной России, Украины, Франции, Великобритании, Греции, Румынии и Болгарии, Германии, Швейцарии, Канады, Восточная США, Западная США, Аргентины, Бразилии, Уругвая, Египта, Дамаска, Ирака, Австралии и Новой Зеландии.

Святая Армянская Апостольская Православная церковь – одна из древнейших христианских церквей, имеющая ряд особенностей в догматике и обряде, отличающих её как от византийского православия, так и римского католицизма. Относится к древним православным церквям. В богослужении используется армянский обряд.

В настоящее время по каноническому устройству единой Святой Армянской Апостольской Православной церкви, существуют два католикосата – Католикосат Всех Армян, с центром в Эчмиадзине и Киликийский, с центром (с 1930 года) в Антилиасе, Ливан. При административной независимости Киликийского католикоса, первенство чести принадлежит Католикосу Всех Армян, который имеет титул Верховного Патриарха ААЦ. В прошлом, в Армянской церкви существовали и другии католикосаты и митрополитанаты, такие как Гандзасарский католикосат в Нагорном Карабахе, Ахтамарский католикосат на озере Ван, и Сюникский митрополитанат в области Сюник.

Поскольку «католикос» не является синонимом «патриарха», указывая не на высшую иерархическую должность, а на высшую духовную степень, наличие нескольких независимых католикосатов (история ААЦ знает примеры одновременного сосуществования пяти католикосов) не является признаком раскола единой церкви, но является исторически обусловленным каноническим устройством. В условиях иноверческого порабощения и территориального разделения Армении, наличие отдельного католикосата, способного обеспечить самостоятельное существование части церкви на обособленной территории, было оправдано. Единство же Армянской церкви воплощается в лице Католикоса Всех Армян как преемника святого Григория Просветителя.

В ведении Католикоса Всех Армян состоят все епархии в пределах Армении, а также большинство зарубежных епархий по всему миру, в частности в России, на Украине и в других странах бывшего СССР. Под управлением Киликийского католикоса находятся епархии Ливана, Сирии и Кипра.

Существуют также два автономных патриархата ААЦ – Константинопольский и Иерусалимский, канонически подчиняющиеся Католикосу Всех Армян. Патриархи Иерусалима и Константинополя имеют духовную степень архиепископов. В ведении Иерусалимского патриархата состоят армянские церкви Израиля и Иордании, а в ведении патриархата Константинопольского – армянские церкви Турции и острова Крит (Греция).

Վազգեն Առաջինի հրաշալի «մաքսանենգությունը»

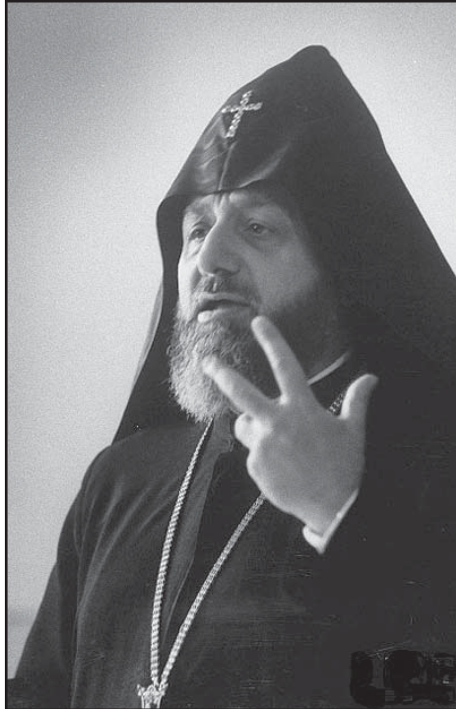

Բոլոր նրանք, ովքեր Էջմիածին այցելելիս եղել են Նոր վեհարանում և բախտ են ունեցել ծանոթանալու երկրորդ հարկում ցուցադրվող արվեստի և պատմության բարձրարժեք ցուցանմուշներին, երբեք չեն կարող մոռանալ այն, ինչ տեսել են այդ սրահներում: Բայց կա մի բան, որի տպավորությունը դժվար է նկարագրել բառերով:

Ձեր առաջ բացվում են պատի մեջ տեղադրված չիրկիզվող պահարանի դռնակները, իսկ նրանց ետևում ոսկեձույլ ու ադամանդակուռ սալիկներն են, որոնց վրա պատկերված են հայոց այբուբենը և սրբազան խաչը: Մինչ դուք կլանված դիտում եք այդ ձեռակերտ հրաշքը, ուղեկցող հոգևորականը տեղեկացնում է, որ «Հայոց Այբուբեն» և «Ոսկե Խաչ» աշխատանքները պատրաստվել են Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաջինի նախաձեռնությամբ ու պատվերով: Սակայն այս ժլատ խոսքերի ետևում զարմանալի մի պատմություն է թաքնված, որը ցանկանում ենք շարադրել ստորև: Դա 1976 թվականին էր: Սովորական օր էր Մայր Աթոռում:

Ինչպես միշտ, վանքի տարածքը լի էր ուխտավորներով ու զբոսաշրջիկներով: Նրանցից շատերն էին ցանկանում տեսնել Վեհափառին ու համբուրել նրա աջը: Այդ մարդկանց թվում էր նաև ոչնչով աչքի չընկնող մի կին: Բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկյանը ժամանակին առիթ է ունեցել անձամբ կաթողիկոսից լսել հիշարժան օրվա պատմությունը: «Մի անգամ, – ասել էր Վազգեն Առաջինը, – վեհարան եկավ տարեց մի կին: Պատմեց, որ գաղթի տարիներին թողել էր հայրենի տունը և ոտքով, բազում զրկանքներ կրելով՝ հասել էր Արաքսի մյուս ափը: 50 – 60 տարի պահել էր իր միակ հարստությունը՝ զերդաստանից ժառանգություն մնացած ոսկիները, և այժմ՝ կյանքի մայրամուտին, ցանկանում էր դրանք հանձնել եկեղեցուն: Հետո կինը զգուշությամբ տակից հանեց թաշկինակի մեջ փաթաթված թանկարժեք իրերը՝ ոսկեղրամներ, մատանիներ, շղթաներ, գրպանի ժամացույց, և այդ ամենը լցրեց սեղանին:

Ես շատ հուզվեցի նրա արարքից: Շնորհակալությամբ ընդունեցի նվիրատվությունը, բայց չգիտեի, թե ինչպես պիտի տնօրինեմ դրանք: Տեղյակ էի, որ վանքի գանձատանը նաև կային համանման իրեր: Ու հենց այդ ժամանակ միտք հղացա հավաքել նվիրաբերված ողջ ոսկեղենը և դրանցից ձուլել հայկական տառերը: Խորհրդանշական է, այնպես չէ՞»:

Անշուշտ, գաղափարը ոչ միայն խորհրդանշական էր, այլև բացառիկ: Կաթողիկոսի մտահղացման մասին լուրը կայծակի արագությամբ տարածվեց ինչպես՝ Հայաստանում, այնպես էլ՝ երկրի սահմաններից դուրս: Մարդիկ Էջմիածին էին բերում իրենց զարդերն ու նվիրաբերում

այդ նպատակի համար: Հատկապես ակտիվ էին սփյուռքահայերը:

Այդպես հավաքվեց շուրջ 23 կիլոգրամ ոսկի: Սակայն, ինչպես հայտնի է, ոչ մի լավ բան հեշտությամբ չի տրվում: Այս պարագայում՝ հատկապես: Ցանկության իրագործումն իր հետ բազմաթիվ ենթադրելի ու չենթադրված դժվարություններ էր բերելու: Նախկինում երբեք նման կարգի աշխատանք չէր արվել, և դեռ հայտնի չէր, թե ինչպիսի տեսք կունենար այն: Իսկ դա, իր հերթին, ծնում էր մտահոգություններից առաջինը՝ ո՞ւմ վստահել այբուբենը պատրաստելու գործը:

Այս հարցում, ինչպես ժամանակն ու արդյունքները պիտի ցույց տային, կաթողիկոսն անթերի ընտրություն կատարեց: Հայտնի ճարտարապետ Բաղդասար Արզումանյանը, ով անուրանալի վաստակ ունի հայկական ճարտարապետական հուշարձանների վերականգնման ու պահպանման գործում, մեծ անակնկալ ապրեց, երբ մի օր նրան հրավիրեցին Վեհարան, և Վազգեն Առաջինը նրան առաջարկեց ձեռնարկել «Հայոց այբուբենի» պատրաստումը:

«Վեհափառ տեր, ախր ես ոսկերիչ չեմ, ես քարի մարդ եմ», – տարակուսած պատճառաբանեց ճարտարապետը: Սակայն կաթողիկոսը հրաշալի գիտեր, թե ում և ինչ էր հանձնարարում: Ճարտարապետը պիտի ներկայացներ տառերի ոճային էսքիզները՝ հավատարիմ մնալով հայ զարդագրության դարավոր ավանդույթներին ու միջնադարյան ծաղկողների կողմից կիրառված գեղարվեստական լուծումներին:

Իսկ Արզումանյանին ընկերակցելու և նրա պատկերներին կյանք էր տալու հայտնի ոսկերիչ Ժիրայր Չուլոյանը, ով գեղարվեստական կոմբինատի գլխավոր նկարիչն էր: Պատմում են, որ նրանք աշխատում էին կիրակի օրերին, հենց Վեհարանում: Այբուբենի յուրաքանչյուր տառի էսքիզը պիտի հաստատվեր կաթողիկոսի կողմից:

Տառերն ունեին 15 սանտիմետր երկարություն և տեղադրված էին 80 x 130 չափերով օնիքսե տախտակի վրա: Վեհափառի գիտական քարտուղար ու թարգմանիչ Պարգև Շահբազյանն իր հուշերում պատմում է. «Երբ տառերի էսքիզները պատրաստ էին, Վեհափառը կանչել է ոսկերչին, տվել ձուլածո ոսկին և ասել՝ նույնությամբ պատրաստեք»: Այբուբենի ստեղծման աշխատանքներն այնպիսի հաջող ընթացք ստացան, որ դրանից ոգևորված կաթողիկոսն այս անգամ ձեռնամուխ եղավ հաջորդ գաղափարին՝ ոսկուց և ադամանդներից պատրաստել սրբազան խաչը:

Շուտով նաև հայտնի դարձավ, որ Մարսելում բնակվող մի ֆրանսահայ մեծահարուստի ընտանիք պատրաստվում է իր վրա վերցնել ողջ ծախսը՝ այսինքն՝ տրամադրել անհրաժեշտ քանակությամբ ոսկին: Նման խոշոր նվիրատվությունը կարող էր էապես հեշտացնել գաղափարի իրագործումը: Սակայն ստացվեց ճիշտ հակառակը: Խորհրդային երկրում, որտեղ քարոզվում էր աթեիզմը, կաթողիկոսի նախաձեռնությունը չէր կարող հիացմունք առաջացնել:

Մյուս կողմից՝ իշխանություններն անընդունելի և նույնիսկ վիրավորական պիտի

Э11

ԽՕՇ

համարեին այն փաստը, որ ԽՍՀՄ-ում ինչ-որ բան իրագործելիս եկեղեցին պատրաստվում է օգտվել կապիտալիստների նվիրատվություններից: Իսկ այսպիսի հակադարձությունը կարող էր լուրջ հետևանքներ ունենալ ոչ միայն ծրագրի իրագործման, այլև ընդհանրապես պետություն – եկեղեցի հարաբերությունների վրա: Անհրաժեշտ էր գտնել այնպիսի մի լուծում, որը թույլ կտար ոչ միայն գործը հասցնել իր ավարտին, այլև խուսափել ամեն կարգի

անախորժություններից:

Եվ հնարամիտ ելքը գտնվեց: Կողմերը փոխադարձ համաձայնության եկան, ինչից հետո Ֆրանսիայում ոսկու ձուլակտորը բաժանվեց բազմաթիվ փոքր կտորների, դրանցից զանազան զարդեր պատրաստվեցին և բաժանվեցին այն բոլոր զբոսաշրջիկներին, ովքեր պատրաստվում էին Հայաստան մեկնել:

Մարդիկ գալիս էին իրենց հայրենիքը, այցելում էին Մայր Աթոռ և այնտեղ էին թողնում նախապես ստացած թևնոցները, մատանիներն ու շղթաները: Ըստ տեղեկությունների՝ ֆրանսահայ վանեցիների նվիրաբերած ոսկին Էջմիածին տեղափոխվեց ավելի քան 70 զբոսաշրջիկների օգնությամբ: Խաչի պատրաստման համար անհրաժեշտ եղավ մոտ 20 կիլոգրամ ոսկի և շուրջ 200 թանկարժեք քար:

Դա 1979 թվականին էր: Աշխատանքներն արդեն մոտենում էին ավարտին, երբ Հայաստանի Պետական անվտանգության կոմիտեի ղեկավարին զեկուցեցին Էջմիածնում նկատվող տարօրինակ ակտիվության մասին: Չեկիստներն արձանագրել էին ոչ միայն օտարերկրյա զբոսաշրջիկների տարօրինակ ու «առատաձեռն» վարքը, այլև տեղյակ էին ոսկերիչների հետ հոգևորականների բազմաթիվ հանդիպումների մասին: Իսկ Արզումանյանի ու Չուլյանի պարբերական այցերը Մայր Աթոռ նոր երանգ էին հաղորդում կասկածներին:

Ձեռքի տակ եղած տեղեկությունները հենց սկզբից նրանց հիմք տվեցին ենթադրելու, որ ինչ-որ բան «մաքուր» չէ, և եկեղեցականները զբաղվում են թանկարժեք մետաղների ու քարերի մաքսանենգությամբ: Ահազանգը ստուգելու համար Էջմիածին մեկնեցին ՊԱԿ-ի մի քանի աշխատակիցներ: Այն, ինչ նրանք պարզեցին տեղում, գերազանցեց բոլոր սպասելիքները:

Գաղտնիքը բացահայտված էր: Եկեղեցու և հատկապես Վազգեն Վեհափառի գլխին ամպեր էին կուտակվում: Սակայն ո՞րն էր լինելու իրավապահների և իշխանությունների հաջորդ քայլը: Նրանցից ո՞վ կհամարձակվեր որևէ մեղադրանք ներկայացնել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: Ու մինչ վերևներում մտմտում էին ձեռնարկվելիք

քայլերի մասին, հենց Մայր Աթոռում գտնվեց փակուղուց դուրս գալու ամենահնարամիտ տարբերակը: Վազգեն Առաջինն ասաց, որ որոշում է կայացվել ոսկուց պատրաստել նաև Հայկական ԽՍՀ պետական զինանշանը: Առաջարկն իշխանությունների սրտով էր: Բոլորը թեթևացած շունչ քաշեցին:

1982-ին եռյակը լրացրեց «Հայաստանի զերբը»: «Թող սրանք լինեն իմ նվերը հայ ժողովրդին», – հետագայում պիտի ասեր Վազգեն Վեհափառը: Երկար ժամանակ այդ չիրկիզվող պահարանի բանալիները գտնվում էին միայն կաթողիկոսի մոտ: Պատվավոր հյուրերի առաջ նա անձամբ էր բացում գանձարանի դռնակը և հպարտությամբ ցուցադրում արվեստի երեք կատարյալ ստեղծագործությունները: Հասարակ մահկանացուների առաջ այդ դռները մնում էին փակ՝ ոչ թե կաթողիկոսի, այլ՝ իշխանությունների պահանջով:

Միայն 1991 թվականից հետո մարդիկ կարողացան տեսնել ու գնահատել եկեղեցու ամենաթանկ գաղտնիքներից մեկը: «Ի՞նչ արժեն այդ երեք սալիկները», – պիտի հարցնեն ոմանք: Մի քանի տասնյակ կիլոգրամ ոսկի, ադամանդակուռ, բազմաթիվ թանկարժեք ու կիսաթանկարժեք քարեր, գերազանց գեղարվեստական աշխատանք: Գլուխգործոց: Հետաքրքրասերներին հիասթափություն է սպասվում:

Ոչ ոք չի փորձել հաշվել այդ գանձերի արժեքը: Քանի որ դրանք անգին են: Քանի որ դրանք մեր ժողովրդի մշակութային ու հոգևոր գանձարանի անբաժանելի մասն են, իսկ այդ հարստությունը գնահատակ ունենալ չի կարող:

Յովիկ ՉԱՐԽՉՅԱՆ

Ես ոչ մի նշանակություն չեմ տալիս այն փառքին, այն հռչակին, որ հայը ստանում է օտարների ծառայության մեջ: Ես այդ համարում եմ մինչև անգամ մի տեսակ հանցանք դեպի մայրենի երկիրը, ես այդ համարում եմ մի տեսակ ապերախտություն դեպի այն ազգը, որի անունն է կրում մարդ:

Րաֆֆի

Անաստաս Միկոյանի դիպուկ պատասխանը՝ շախմատի չեմպիոն Տիգրան Պետրոսյանին

Մի անգամ, Մոսկվայում, շախմատի աշխարհի 9-րդ չեմպիոն Տիգրան Պետրոսյանը եկավ Անաստաս Միկոյանի մոտ և բողոքեց նրան, որ չնայած աշխարհի չեմպիոն է հանդիսանում, անընդհատ ռուսների կողմից բազմապիսի խոչընդոտների է հանդիպում, հաճախ շովինիստական վերաբերմունքի արժանանում: Միկոյանը նրան պատասխանեց շատ դիպուկ.

– Ինչի ես զարմանում, չէ որ սա նրանց երկիրն է:

Սա բոլոր նրանց համար, ովքեր գաղթականի ցուպը ձեռքին գնում են ավելի լավ կյանք գտնելու համար: Մի մոռացեք, դա ձեր հայրենիքը չէ, դա Իրենց երկիրն է:

Լևոն ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Ո՞վ է հայը Ամերիկայում

Ապրուստի խնդրից զատ հայ էմիգրանտները ստիպված են հաղթահարել նաեւ ազգային ինքնության առնչվող խնդիրներ

Բարեկեցությունը, որ այս կամ այն չափաբաժնով ձեռք են բերում Ամերիկա գաղթող հայերը, էժան չի նստում նրանց վրա: Ամերիկյան պերճանքին հասած հայը 100-ից 95-ի դեպքում թշվառության ճանապարհ է հաղթահարում: Հայաստանում որոշակի դիրքի հասած եւ կայուն կարգավիճակ ունեցող մարդու համար հատկապես արտագաղթն իսկական փորձություն է: Ստիպված է սկսել 0-ից, որովհետեւ այստեղ ոչ ոքի նրա հայաստանյան ձեռքբերումներն ու կարգավիճակը չեն հետաքրքրում: Հեռուստատեսային հաղորդումներից մեկի ժամանակ ոչ անհայտ երգչուհիներից մեկը պատմում էր, որ օրվա ապրուստ ձեռք բերելու համար երկար ընթացք ստիպված է եղել մաքրել Մանհեթենի զուգարանները:

Հնարավո՞ր է բանաձեւել մարտահրավերների այն փշոտ փունջը, որ իբրեւ սկզբի անակնկալ, մատուցվում է մեր հայրենակիցներին Ամերիկա ոտք դնելու հենց առաջին պահին եւ նույնիսկ հետո, երբ երկար տարիներ բնավորվում են այստեղ: Այս ոչ հաճախակի քննարկվող թեման էր մեկնաբանվում Գլենդելի հանրային գրադարանում, որին մասնակցում էին Կլինիկական հոգեբանության դոկտոր, հայ-ամերիկյան հոգեկան առողջության միության հիմնադիր Էմմա Օշականը, Ֆերգահիան ազգային վարժարանի տնօրեն Ջոն Քոսակյանը, հոգեբանության պրոֆեսոր Հակոբ Տեր Կարապետյանը: Ով է հայը Ամերիկայում, ինչպես է զգում իրեն նա այստեղ... Հոգեբանության պրոֆեսոր Հակոբ Տեր Կարապետյանը կարծում է, որ ապրուստի խնդիր լուծելուց զատ, հայ գաղթականը ստիպված է հաղթահարել նաեւ լուրջ մարտահրավերներ, որոնք կապված են նրա ազգային պատկանելության եւ մշակութային համակերպման (ադապտացիա) հետ: Նա հետաքրքիր սահմանում է անում մշակութային 2 աշխարհայացքների՝ ամերիկյանի եւ հայկականի, տարբերության վերաբերյալ: Տոհմիկ հայկական մտածելակերպը, լատինական ու ասիական մշակույթների նման, ավելի հավաքական է, երբ առաջնային ավելի շատ հասարակական, կոլեկտիվ մոտեցումներն են: Անհատի հաջողություններն ու ձախողումները ազդում են նաեւ կոլեկտիվի՝ ընտանիքի, հարազատների, ընկերների, մերձավոր շրջապատի վրա, իր նվաճումը նրանց նվաճումն է, իր ոճիրի մեջ նաեւ ընտանիքի, մերձավորների մեղսակցությունը կա: Անհատը պատասխանատու է իր գործած հանցանքի համար ընտանիքի առաջ, եւ ձախողվելու դեպքում հանցանքի զգացողությանը զուգահեռ նաեւ խոր ամոթի զգացողություններ է ապրում ընտանիքի եւ մերձավորների առաջ: Այս երեւույթն այնքան էլ բնորոշ չէ ամերիկյան միջավայրին: Հանցագործ անհատի հանցանքը միայն իրենն է, եւ եթե ամոթ էլ զգա, միայն իրեն է վերաբերում: Նույնկերպ անհատի նվաճումներն ու մտահոգությունները անհատինն են եւ չեն ազդում միջավայրի վրա: Ահա այս երկու հակադիր արժեքների բախումն է, որ հակասություններ է ծնում եւ ազդում Ամերիկայում ապրող հայի ապրելակերպի վրա: Նա կամ պիտի ընտրի դրանցից որեւէ մեկը կամ չմերժելով մեկնումեկին՝ հարմարեցնի դրանք իր ապրելակերպի առանձնահատկություններին:

Հավաքական տոհմիկ արժեքների միջավայրում դժվարություններ ու հոգեբանական պրոբլեմներ ապրող անհատը դրանք կարող է կիսել մերձավորների հետ, միասին լուծումներ գտնել, իսկ անհատապաշտ սկզբունքներով մեծացած կամ դրանք որդեգրած ամերիկահայը իր նեղ պահին էլ մենակ է լինելու, քանի որ իր ձախողումները առավելապես իրենն են դիտվում:

Տոհմիկ հայկական արժեքները փրկության օազիս են նաեւ ծնող-զավակ հարաբերություններում: Հոգեբան Էմմա Օշականը գտնում է, որ ինչքան ամուր լինեն ընտանեկան կապերը, այնքան օտար միջավայրի աղտերի ազդեցությունները քիչ հավանական են: Իհարկե, բազմաթիվ են նաեւ հայ երիտասարդները, ովքեր ներգրավվում են թմրանյութերի վաճառքի մեջ եւ պատժվում ամերիկյան բանտերում: Սակայն հակառակ ամերիկյան հանրային դպրոցների, որտեղ անգամ զուգարաններում աշակերտներն իրար թմրանյութեր են առաջարկում կամ կարող են իբրեւ նվեր առաջարկել միմյանց, հայկական մասնավոր դպրոցներում նման բան չկա: Նույնկերպ զենքի, դանակի գործածություն, վայրագության դրսեւորումներ խիստ հազվադեպ են հայկական կրթարաններում:

Մեկ այլ հանգամանք եւս... կրթության հանդեպ պաշտամունքի հասնող սերը, որ այնքան հատկանշական է հայ ընտանիքի համար, հեռավոր Ամերիկայում եւս փոխանցվում է զավակներին: Հետաքրքիր փաստ է, որ Գլենդելի հայկական դպրոցներում ընդհանրապես drop out–ներ /ուսումնական դասընթացի ընդհատումներ/ չկան, որ այնքան բնորոշ է հանրային վարժարաններին:

Հայկականություն առանց մայրենիի իմացության

Սփյուռքում ազգերի խառնամբոխի մեջ ապրող հայը ենթագիտակցորեն ամեն օր իր հայկական ինքնությունը հաստատելու խնդիր ունի:

Հոգեբանության պրոֆեսոր Հակոբ Տեր Կարապետյանը, որ 30 տարի ուսումնասիրել է աշխարհասփյուռ հայության ինքնության հարցը, հետաքրքիր, սակայն վիճարկելի տեսակետ է հայտնում: Նրա եզրահանգումն այն է, որ օտար երկրում հայկականությունը պահելու խնդրում հայ զգալու զգացողությունն ամենակարեւորն է: «Կրնա հայերեն չգիտնալ եւ շատ զորավոր հայ ըլլալ: Լեզուն կարեւոր է, բայց էլ պայման չէ, կան շատերը, որ Ամերիկայում հետամուտ են հայ դատին, բայց հայերեն բառ չգիտեն, կամ հայերենը երկրորդական է իրենց լեզվական կարողությունների մեջ»: Ասենք, որ նրանց մեծ մասը սովորաբար երրորդ սերնդի հայերի զավակներ են, ովքեր լեզուն չգիտեն ոչ իրենց կամոք: Կան եւ հրաշալի հայերեն իմացողներ, բայց ոչնչից զաղափար չունեն, ոչնչով հետաքրքրված չեն եւ չեն էլ մտածում որեւէ օր Հայաստան այցելելու մասին:

Հակոբ Տեր Կարապետյանն իր տեսակետին զուգակցում է հետեւյալ օրինակը նաեւ ֆիզիոլոգիական հայկականության հարաբերականության վերաբերյալ: Հայտնի է, որ National Geographic ընկերությունը համաշխարհային ուսումնասիրություններ է կատարում գենետիկ ժառանգականության վերաբերյալ: Ցանկացած ոք, ով կամենում է մանրամասներ իմանալ իր գենետիկ կերտվածքի վերաբերյալ, կարող է ընկերությանն ուղարկել անհրաժեշտ տվյալներ եւ տիրապետել այդ հետաքրքիր ինֆորմացիային: Նրա զավակներն անցած Ծննդյան տոներին հենց այդպիսի նվեր են արել իրենց հորը՝ ֆիզիկական ժառանգականության վերլուծության մասին մի ծրար հանձնելով նրան: Ըստ այդմ՝ նա զարմանքով «հայտնաբերել» է, որ ինքը 67 տոկոսով կորսիկացի է, մի քիչ՝ իրանցի եւ մի քիչ էլ նախամարդու տվյալներ ունի:

Գիտնականը փաստը փորձում է բացատրել հետեւյալ հանգամանքով: Միջնադարում Անատոլիայով հռոմեական զորքեր են անցել եւ միգուցե խառնվել են տեղացիների հետ եւ հիմա իր մեջ ավելի շատ իտալացու ներկայություն կա:

Ուրեմն, ինչի՞ց է կախված մեր ֆիզիկական հայկականությունը: Ի՞նչ թիվ են կազմում այն հայերը, որ բացառապես կամ գոնե գըլխավորապես հայկական գեների կրողներ են: Հարաբերականության տեսությունն այստեղ էլ հիշեցնում է իր մասին:

Կարինե ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Լուսանկարը՝ cesran.org-ից

ՆՇԱՆԱՎՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱՑՈՒ՝ ՄԱՐԻԵՏԱ ՇԱՀԻՆՅԱՆԻ ԶՂՋՈՒՄ-ԽՈՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

Ձեզ ենք ներկայացնում խորհրդային գրականության խոշորագույն ներկայացուցիչներից մեկի հետադարձ խոսքը՝ արդեն հավերժության մեջ ծվարած Եղիշե Չարենցին:

Գրեթե ոչ մի հարցում մենք իրար չէինք հասկանում, հայկական մշակույթի միևնույն երևույթները տարբեր կերպ էինք գնահատում, ընդհարվում էինք նաև փիլիսոփայական հարցերում: Ու, նախ և առաջ, մենք տարբեր կերպ էինք ընկալում հայ ժողովրդի պատմական տեսակը: Չարենցը, որը մեծացել էր թուրքական միջավայրում, երկու ազգային մշակույթների և երկու կրոնների հակասության պայմաններում, իր կաշվի վրա էր զգացել, թե ինչ է սեփական ազգային նկարագիրը խեղդելուց, կեղեքելուց և ոչնչացնելուց պահպանելը, տեսնում էր հայության առավել բնորոշ, առավել «սեփական», անկրկնելի, ազգային տիպականացման պահպանմանն ուղղված պատմական դերի ողջ ուժը:

Ես, ընդհակառակը, մեծացել եմ մոսկովյան մտավորականության միջավայրում, որտեղ ազգային առանձնահատկություններին մեծ նշանակություն չէին տալիս, իսկ գլխավոր էին համարվում համամարդկային արժեքները և դրանք յուրացնելու կարողությունը: Մանկուց շուրջս տեսնելով մտավորական «ռուս հայերի»՝ ես ամենից շատ հպարտանում էի միջազգային մշակույթը խորապես ընկալելու և «աշխարհաքաղաքացի» դառնալու հայերի հատկությամբ:

Մանկուց մեջս տպավորվել էր Կլոդ Ֆառերի ինչ-որ մի վեպ, որի հերոսուհին մի ծեր հայուհի էր, որը դարձել էր փարիզյան սրահի ամենակրթված տիրուհիներից մեկը: Նա տարբեր երկրների գիտնականների ու նկարիչների հետ զրուցում էր բոլոր լեզուներով, մինչդեռ մինչև քսանյոթ տարեկանը նա, իր իսկ հավաստմամբ, անգրագետ էր եղել և ապրել առանց լուսամուտների մի հյուղակում: Չարենցին զայրացնում էր, որ ոչ մի եվրոպացի, առավել ևս Կլոդ Ֆառերի նմանը, չի կարող հասկանալ հայ կնոջ էությունը: Այ, եթե ինքը՝ Չարենցը, տեսներ այդ կնոջը, կմոտենար նրան և հայերեն կշշնջար նրա ականջին. «Մայրի՛կ, խոհանոցից ինձ մի բաժակ սառը ջուր բեր» և նրա ուսերի շարժման, նրա քայլվածքի, հայացքի մեջ նա կտեսներ ոչ թե «եվրոպական մշակույթի բոլոր գագաթները նվաճած» հայուհուն, այլ այն հայուհուն, որը հազարամյակներ շարունակ մի բաժակ ջուր է բերել ամուսնուն, սեղանի շուրջը նստել է միայն նրանից հետո և հնազանդվել է նրան:

– Դո՛ւք էլ, տիկի՛ն ջան, – ասում էր նա ինձ տասնյակ անգամ՝ մեջս առաջացնելով անզոր զայրույթի բռնկում, – դո՛ւք, սիրելի՛ Մարիամ, ճիշտ ու ճիշտ նույնպիսի հայ կին եք և երբեք կհամոզվեք դրանում:

Այս բառերն ինձ այնպես էին զայրացրել, որ ես ոչ մի անգամ դրանք չեմ հիշատակել: Եվ եթե ես այժմ, կյանքիս ութսուներորդ տարում, համարձակվում եմ պատմել այդ մասին, ապա միայն այն պատճառով, որ... համոզվեցի Չարենցի ճշմարտացիության մեջ: Հետադարձ հայացք նետելով ահռելի և անդադար աշխատանքով և նույնպիսի ահռելի վիրավորանքներով լի կյանքիս, չստանալով կատարածս աշխատանքի իսկական գնահատականը, զարմանալով իմ նկատմամբ այդպիսի անհարգալի վերաբերմունքից և ինքս ինձ բազմիցս հարցնելով՝ ինչու՞, ինչու՞, հանկարծ հասկացա, որ ես հենց այն հայ կինն եմ, որը համառորեն շարունակում է աշխատել, որը հազարավոր տարիներ տառապել է, և որի աշխատանքը, եթե ասենք դառը ճշմարտությունը, շահագործվել է իբրև սովորական ու շատ բնական մի բան:

Մարիետա ՇԱՀԻՆՅԱՆ, 1967 թ.
Ռուսերենից թարգմանեց Արտաշես Թադևոսյանը

ՍԻՐՈՒՆ ԼՃԱԿ

Շիրազը լճափին նստած թղթից նավակ էր պատրաստում, երբ նրան մոտեցավ մի «քննադատ» ու փորձեց «անակնկալի բերել» բանաստեղծին:

– Շիրա՛զ, ասում են սուր միտք ունես, դե մի քառյակ հորինիր այս լճի մասին: Դեռ խոսքը չէր վերջացրել, երբ Շիրազն արտասանում է.

Սիրու՛ն լճակ,
Մեջը՝ նավակ,
Իշու՛ քուռակ
Չեղա՛վ քառյակ:

***

Վարպետին հարցնում են, թե ո՞վ է Շիրակի ամենաբարձր գագաթը՝ դու՞, թե՞ Իսահակյանը:

– Արագա՛ծը, – պատասխանում է Շիրազը:

Շիրազը միակն է

Մեծն Շիրազը հրավիրված է լինում հարսանիքի: Հանկարծ աղմուկ է բարձրանում, թե հարևան շինությունն այրվում է: Մարդիկ դուրս են նետվում սրահից եւ հավաքվում բակում: Մի կուսակցական մոտենում է Վարպետին ու ասում.

– Գիտե՛ս, որ մենք՝ ընկեր կոմունիստները, վերջում դուրս եկանք, իսկ դուք, փաստորեն, այդքան մտահոգվեցիք ձեր կյանքի համար:

– Իհարկե, – պատասխանեց Շիրազը, – կոմունիստները շատ են աշխարհում, իսկ Շիրազը միա՛կն է:

Քննություն «Տրամաբանությունից»

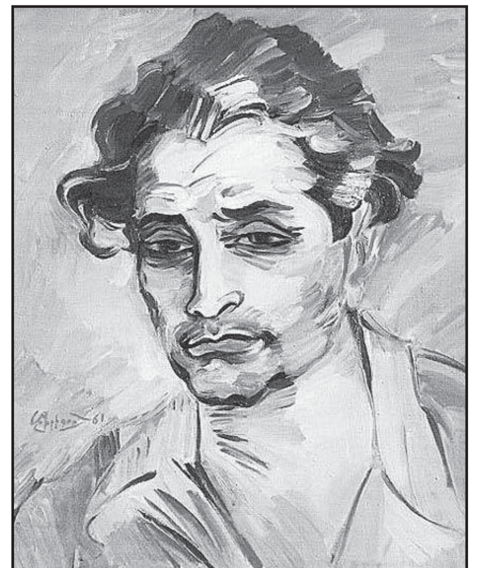
Շիրազը մտնում է քննության, բայց դասախոսն անմիջապես «պայթում է»:

– Ինչու՞ ես եկել: Ամբողջ տարին քեզ չեմ տեսել: Դու առարկայից բան չգիտես...

– Ես շատ բան գիտեմ, – պատասխանում է Շիրազը:

– Դե ասա՛ ի՞նչ է տրամաբանությունը:

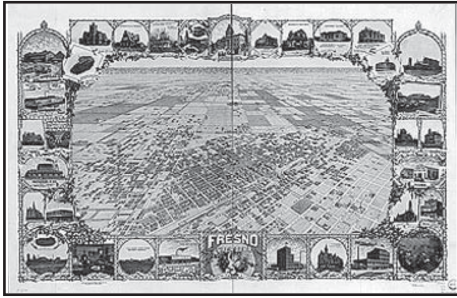
– Դա այն է, որ ես ունեմ, դու՝ չունես:

Պատից օր հանենք, մեր սրտից ոնց հանենք...

Շիրազի մոր հոգեհանգստյան արարողությանը ցանկանում են մասնակցել նաեւ կուսակցական ու պետական մի շարք «այրեր»: Մոտենալով Վարպետի տանը՝ լուր են ուղարկում նրան, որ իջեցնի պատից կախված ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ նկարը: Շիրազը զայրույթից փոթորկվում է եւ պատշգամբից գոռում. «Ծո՛, դուք պիղծ եք, բոլորդ միասին ԶՈՐԱՎԱՐԻՍ ճկույթը չարժեք: Պատից օր հանենք, մեր սրտից ոնց հանենք...»:

Հայերի և նրանց էության մասին

Սբ. Մարկոսի հրապարակը

XVII դարում Վենետիկի Սբ. Մարկոս տաճարի գրանիտե սյուներին երկաթագիր ու բոլորագիր տառերով փորագրված էին հայ վաճառականների անունները, դիցուք՝ Երևանցի Եղիազար (1613 թ.), Զաքար (1616 թ.), Հովհաննես (1663 թ.): Հայերը Սբ. Մարկոսի հրապարակում ունեին բազմաթիվ կրպակներ, իսկ 1800 թ. դրանցից մնացել էր 12-ը:

Գորգագործը

XVIII դարի կեսերին Ավստրո-Հունգարիայում մի հետաքրքիր հայ կար՝ Յոհան Մաձինսկի անունով, նույն ինքը՝ Հովհաննես Մաջարյան կամ Հովհաննես Հունգարացի: Մանուկ հասակում նա հոր հետ Հունգարիայում գերեվարվել ու տարվել էր Կ. Պոլիս: Այստեղ մի հայ քահանայի մոտ հայերեն գրել-կարդալ էր սովորել, ապա յուրացրել մետաքսաթել ու ոսկեթել գորգ գործելու արհեստը և վերադարձել Լեհաստան: 1757 թ. նա Սլուցկ քաղաքում գործում էր ոսկեթել գորգեր, որոնք կոչվում էին «պոլոնեզ»: 1758 թ. Հովհաննեսը Վիեննայի իշխան Միխալ Կազիմիր Ռաձիվիլի հետ համաձայնություն ստորագրեց՝ Վիեննայի պարսկական գորգերի արտադրության գործարանի վարչությունը ստանձնելու և բազմաթիվ սկսնակների գորգագործություն սովորեցնելու վերաբերյալ:

Հարբին

1918 թ. Չինաստանի Հարբին քաղաքում բնակվող արևմտահայերի ու պարսկահայերի թիվն այնքան մեծ էր, որ նախ կառուցել են փայտաշեն մատուռ, իսկ 1923-ին՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին:

Եկեղեցաշեն այդ մարդկանց թվում աչքի էր ընկնում խանութի սեփականատեր Գրիգոր Կայայանը, որն ապրում էր Հայլար քաղաքում: Նրա կինն էր Մարիամը, զավակներն էին Լևոնը, Տիմոթեոսը, Գևորգը, Եպրաքսյան: Լևոնն ամուսնացած էր Վարդանուշի հետ, և ունեին Նունե անունով դուստր:

Հովհ. Թումանյան. «Մեր ապագան կապված է Ռուսաստանի հետ»

1917 թ. օգոստոսի 3-ին Պյատիգորսկ ժամանեց Հովհ. Թումանյանը, և այդ առիթով Ժողովրդական տանը կազմակերպվեց բարեգործական երեկո-հանդիպում: Հանդիպմանը ներկա գտնվելու համար հատուկ ժամանել էին Վ. Բրյուսովը, Ս. Գորոդեցկին և Կ. Բալմոնտը: Հովհ. Թումանյանն ասաց.

«Մեր ապագան, ինչպես և միշտ ասել եմ, և դա դուք գիտեք, կապված է Ռուսաստանի հետ, իսկ որքան ազատ լինի Ռուսաստանը, այնքան ավելի լավ և Հայաստանի, և ամբողջ աշխարհի համար»:

Պատմության շարունակություն

2009 թ. «Հայրենիք» ակումբը հրատարակեց իմ՝ «Ակնարկներ հայ վաճառականության պատմության» գիրքը, ուր ներկայացրել էի աշխարհի 10 երկրներում հայոց առևտրատնտեսական գործունեությունը: ԱՄՆ-ին վերաբերող գլխում անդրադարձել էի Ֆրեզնոյին, ուր նշել էի, որ 1880 թ. այստեղ բնակություն հաստատած առաջին հայերը եղել էին մարզվանցի եղբայրներ Հակոբ և Կարապետ Սերոբյանները, որոնք զբաղվում էին պտղավաճառությամբ: Երկու տարի անց նրանց հորդորներով Ուստրից տեղափոխվել էին մյուս եղբայրները՝ Սիմոնը, Գևորգը, Հովհաննեսը, ինչպես նաև մի քանի այլ հայրենակիցներ: Հակոբ Սերոբյանն առաջինն էր, որ կալվածք գնելով՝ դարձել էր հողի սեփականատեր:

Իսկ մեկ ուրիշը՝ մշեցի Մելքոն Մարգարյանը, նախ ներգաղթել էր Նյու Յորք, ապա 1883 թ. երկրի տարածքը հատելով՝ հաստատվել Սան Ֆրանցիսկոյում և մի քանի ամիս անց մշտապես տեղափոխվել Ֆրեզնո՝ կառուցելով առաջին սեփական տունը:

1897-ին այստեղ արդեն բնակվում էր 329 հայ, որոնք ունեին 1800 ակր սեփական հող, իսկ հավաքական նյութական կարողությունը կազմում էր 150-200 հազար դոլար:

Ինչո՞ւ հիշատակեցի այս ամենը: Գրքիս լույսընծայումից 5 տարի անց բոլորովին պատահաբար համացանցում աչքիս ընկավ 1901 թ. տպագրված Ֆրեզնոյի մի յուրատեսակ գովազդաքարտեզ, որը պարունակում էր քաղաքի հատակագիծ-տեսարանը և առավել աչքի ընկնող հաստատությունները: Ահա այն:

Վերին ձախ շեղանկյան մեջ Սերոբյան եղբայրների գործարանն է՝ Seropian brothers. Packers & Shippers of Raisin Figs («Սերոբյան եղբայրներ», չամչի ու թզի փաթեթավորում և առաքում):

Ձախ կողմի վերևից 4-րդը Մ. Մարգարյանի գործարանն է՝ Markarian & Co. Raisins Figs and Evaporated fruit («Մարգարյան և ընկ.», չամիչ, թուզ և չորացրած միրգ):

Ակնհայտ է, որ Սերոբյան եղբայրներն ու Մ. Մարգարյանը ոչ միայն երկարամյա հաջող տնտեսական գործունեություն էին ծավալել, այլև արժանացել այն բանին, որ նրանց ձեռնարկությունների պատկերները ներառվեն Ֆրեզնոյի գովազդաքարտեզում:

Եղիսաբեթ Սարգսյանի «Գրիգոր Արծրունին»

Ադրբեջանցիները ունեին մի մեծահարուստ՝ Հաջի Զեյնալ-Աբդին Թաղիև, որին պաշտում էին կենդանության օրոք ու երախտագիտությամբ հիշում են առ-այսօր: Սա սովորական անգրագետ պատշար էր: Երբ 1872 թ. ռուսական կառավարությունը վաճառեց Բաքվի նավթադաշտերը, նա ընկերակցեց Բաղդասար և Պողոս Սարգսյան եղբայրներին, երեքով վճարեցին 14,961 ռ. ու դարձան 20 տեղամասերի համատերեր, իսկ հետագայում բոլորն էլ վաճառեցին նավթահորերը:

Սակայն այս պատումը Պողոս Սարգսյանի կնոջ Եղիսաբեթի ու նրա նավի մասին է: Տիկինը պարզապես պաշտում էր Թիֆլիսի «Մշակ» թերթը և նրա խմբագրի գաղափարների թունդ համակիրն էր: Եղիսաբեթի սերն ու նվիրվածությունը լրագրի ու Գրիգոր Արծրունու հանդեպ այնքան մեծ էր, որ 1894 թ. խմբագրի մահից երկու տարի անց, գնեց մի շոգենավ և անվանեց «Григор Арцруни»:

Երբ Բաքվում հաստատվեցին բոլշևիկյան կարգեր, շոգենավը յուրացրին ու հանձնեցին «Ազնեֆթ» պետական նավթարդյունաբերական ընկերությանը: 1937 թ. «Григор Арцруни»-ն վերանվանվեց «Валерий Чкалов»: 1941-ին սպառազինվեց, իսկ պատերազմի ավարտից հետո զինաթափվեց ու շարունակեց բեռնափոխադրումներ կատարել Կասպից ծովում: 1948-ին «դուրս գրվեց» ու սկսեց ծառայել որպես վերջրյա թիրախ:

Ռմբահարման հետ մեկտեղ վերջնականապես խորտակվեց Եղիսաբեթ Սարգսյանի շոգենավի հուշը:

Թընկըր

Պետրոս Թընկըրը հայ ժողովրդի ամենախորհրդավոր, ամենաարտակենտրոն (էքսցենտրիկ) անձնավորություններից մեկն է: Եղել է Վիեննայի Մխիթարյան միաբանության վարդապետ, ապա, հարելով հնդկական բնազանցական (մետաֆիզիկական) փիլիսոփայությանը, հեռացել: Եկել էր Ջմյուռնիայի մոտ գտնվող Բուջա գյուղ, բլրակի վրա մի բերդամրոց կառուցել և 40 տարուց ավելի ապրել լիակատար մենության մեջ: Համարելով, որ խաղաղության

Էջ 15

* Խոսքիս ընթացքը կանգնեցնում եմ, երբ անպատշաճություն եմ նկատում կամ հավաստիության կողմից կասկածելի մի բան:

Մովսես ԽՈՐԵՆԱՑԻ

* Նախանձն է չարիքի սկիզբը:
* Մարդիք ավելի շատ օրինակին են հետևում, քան ճշմարտությանը:
* Ով ցանկանում է նայել արեգակի ճառագայթներին, պետք է սրբի ու հեռացնի աչքերի պղտորությունն առաջացնող կեղտն ու ճպուռը, որպեսզի այդ աղտոտությունները, որ երևում են բբերի շուրջ, պայծառ լուսին նայելու արգելք չլինեն:

Եզնիկ ԿՈՂԲԱՑԻ

* Վայ նրան, որ տուն է շինում ոչ արդարությամբ և վերնահարկ է կառուցում ոչ իրավունքով:

Փավստոս ԲՈՒԶԱՆԴ

* Համբավն ուրիշ է, ճշմարտությունն ուրիշ:
* Լավ է աչքով կույր լինել, քան մտքով կույր:

ԵՂԻՇԵ

* Չի կարելի նմանվել պիղծ ու վատթար գործերով լցված մարդկանց, որոնք իրենց աչքի գերանը չտեսնելով, ուրիշի աչքն են զննում, որ շյուղ հանեն:

Ղազար ՓԱՐՊԵՑԻ

* Զարմանքը փիլիսոփայության սկիզբն է:
* Վեցամսյա և ութամսյա ծնված երեխաները չեն ապրում, իսկ յոթ ամսականները ապրում են: Երեխաները սովորաբար յոթ ամսական ժամանակ ատամ են հանում, իսկ յոթ տարեկան հասակում փոխում են:
* Ովքեր գեթ մի անգամ փիլիսոփայական խոսք են տենչում և պատեհ առիթ են ունենում լոկ մատի ծայրով ճաշակել նրա քաղցրությունը, նրանք բոլոր երկրավոր հոգսերին «մաք բարյավ» ասելով, ողջախոհ մի մոլությամբ անձնատուր են լինում նրան:

Դավիթ ԱՆՀԱՂԹ

* Եթե Հայաստանի մեծամեծները թողնեն իրենց անկարգ ճամարտակելը միմյանց դեմ, միաբան լինեն և չլինեն հետևող եղբայրասպան Կայենին, այն ժամանակ ոչ թե թշնամիները հայերին, այլ հայերը իրենց թշնամիներին գետնին կտապալեն:

Հովհաննես ԴՐԱՍԽԱՆԱԿԵՐՏՑԻ

* Վա՜յ, երկու ճանփաներու մեջտեղ շվաբած մեղավորիս:

Գրիգոր ՆԱՐԵԿԱՑԻ

* Ջրպարտանքից և հեյրուրանքներից ոչ ոք զերծ չի մնացել, ոչ ոք չի խուսափել:
* Անտարբերությունը համարյա հանցագործություն է: Մեղավոր է նա, ով ասում է՝ ինձ չխայթող օձը թող հազար տարի ապրի:

Գրիգոր Մագիստրոս ՊԱՀԼԱՎՈՒՆԻ

* Մեռած է այն հավատը, որին գործեր չեն հետևում:

Ներսես ՇՆՈՐՀԱԼԻ

* Մարդու իմացական ունակությունները (զգայություն, բանականություն և հավատ) միասնական իմացական բնության բաղկացուցիչ մասերն են, և միայն դրանց համատեղ գործունեությունը կարող է ապահովել մարդու ճանաչողության ամբողջությունն ու լրիվությունը:

Գրիգոր ՏԱԹԵՎԱՑԻ

* Մարդ կա, որ հազար արժե, հազար մարդ կա, որ մեկ մի չարժե.
Այն մարդն, որ հազար արժե, անգետին մոտ փող մի չարժե:

Նահապետ ՔՈՒՉԱԿ

* Աշխարհս թեկուզ քոնն ըլի, ի՞նչ պիտի տանիս:

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱ

* Տգիտության պատճառով հայերը մոռացել են ազատության ու լուսավորության վեհ գաղափարները:

Հովսեփ ԷՄԻՆ

* Հայերի կրած տառապանքների պատճառներից մեկն էլ ոչ այնքան օտարազգիների տիրապետությունն է եղել, որքան նրանց տգիտությունը և անմիաբանությունը:

Մովսես ԲԱՂՐԱՄՅԱՆ

* Ա՜խ լեզուն, լեզուն. լեզուն որ չըլի, մարդ ընչի՞ նման կըլի... Ձե՛զ եմ ասում, ձե՛զ, հայոց նորահաս երիտասարդք, ձեր անումին մեռնի՛մ, ձեր արևին ղուրբա՛ն. Տասը լեզու սովրեցե՛ք, ձեր լեզուն, ձեր հավատը դայիմ բռնեցե՛ք:

Խաչատուր ԱԲՈՎՅԱՆ

* Ժողովուրդ հայոց, քու ազատությունդ քու ձեռքդ է ամեն բանե առաջ. Քու սեփական ուժիդ, քու զենքիդ մեջ:

Հայրիկ ԽՐԻՄՅԱՆ

* Կանտը, Ֆիխտեն, Հեգելը, որչափ էլ մեծ լինի նրանց ավանդը փիլիսոփայական մտքի զարգացման գործում, այնուհանդերձ, լուծում էին իրենց ազգային խնդիրները:

Միքայել ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ

* Եթե բոլոր մայրերը այնքան հայրենասեր և ազգասեր լինեն, որ իրենց զավակների հետ մայրենի լեզվով խոսեն, նրանց սրտի մեջ ազգային պատվասիրություն ձգեն, հայրենիքի սեր, էլ այնուհետև ի՞նչ մահ կարող է սպառնալ մեզ:

Ղազարոս ԱՂԱՅԱՆ

* Շատ անգամ ոչինչ չասող խոսք մը նշանավոր մարդու մը բերնեն ելած ըլլալուն համար իբրև պատգամ կընդունվի, և շատ անգամ նշանավոր խոսք մը աննշան մեկե մը ըսված ըլլալուն համար կարևորության չառնվիր:
* Դժբախտաբար մեր ազգին մեջ շատերու բարձրանալուն գաղտնիքը բնական օրենքներով միայն կլուծվի. Ծանրերը միշտ գետնաքարշ կմնան ու թեթևները վեր կելնեն:
* Մեծ անվանց ներքև հաճախ պզտիկ բաներ կպահվին:
* Ով շողոքորթություն... Ամեն տարիք կսիրե քեզ:
* Կեղծ բարեկամները արևու ժամացույցի կը նմանին, երբ օրը պայծառ է՝ կը տեսնվին, երբ ամպոտ է՝ չեն տեսնվիր:

Հակոբ ՊԱՐՈՆՅԱՆ

* Մեծ հեղինակությունները չեն կրնար ուսման ու կրթության տարածումին շնորհիվ կարճ ժամանակամիջոցի մեջ առաջ գնալ: Ջերմոցի մեջ կարելի է շուտով պտուղ ու ծաղիկ հասցնել, բայց ոչ կաղնի:

Արփիար ԱՐՓԻԱՐՅԱՆ

* Ինչ-որ տեղ, ինչ-որ բան այնպես չէ...

Վիլյամ ՍԱՐՈՅԱՆ

* Ո՜վ մարդկային արդարություն, թող որ թքնեմ քո ճակատին:

ՍԻԱՄԱՆԹՈ

 Չ24

14Չ

հասնելու համար մարդկությունը մեկ լեզու և մեկ կրոն պիտի ունենա, ստեղծել էր մի համաշխարհային լեզու, որն անվանել էր Սահլերա, իսկ բերդն էլ նույն լեզվով կոչել էր Այզերադանտ «Տաճար իմաստության»: Հրատարակել էր այդ լեզվի այբբենարան, քերականություն ու բառարան:

Ծայրաստիճան բարի մարդ էր, միանգամայն դեմ էր սպանությանը, այդ պատճառով հրաժարվել էր մսեղենից և սնվում էր բացառապես բուսատեսակներով: Անգամ կոշիկ չէր հագնում, որովհետև դա պատրաստված էր սպանված կենդանու կաշվից: Սաստիկ ատում էր կանանց և նրանց մուտքը բերդ արգելել էր:

Կանխազգալով մահը, 1881 թ. Պետրոս Թրնկըրը փորել էր գերեզման, պառկել մեջը և հոգին ավանդել 88 տարեկան հասակում:

Մեր հասարակական բարքերից
(հատված)

Ամենքը գիտեն, որ պ. Մանթաշյանի հաշվին բարձրագույն դպրոցներում սովորում են շատ ուսանողներ:

Տարիներ առաջ (1895 թ.) պ. Մանթաշյանի ամուսնության 25-ամյակի առթիվ տեղի է ունենում տոնախմբություն: Բնական է, մարդկային զգացումը պիտի թելադրեր, որ այդ ուսանողները իրենց հոգևոր ծնողի ընտանեկան տոնին մասնակցեին գոնե մեկ-երկու բառ հեռագիր հղելով: Բայց ո՜չ, քննադատվում է տոնախմբվողը, իսկ նրանից բարերարվածների մեծագույն մասը բողոքում ու չի մասնակցում շնորհավորանքին:

Մեկնաբանություններ հարկավո՞ր են:

Անշուշտ, հարկ չկա նման անթիվ փաստեր արձանագրել շարունակելը, որպեսզի առանց տատանվելու բոլորն էլ ասեն այո, հայը ապերախտ է, հայը քծնող է:

Այս տողերի շարժառիթը այն կատակերգությունն է, որ վերջին օրերս հայությունը խաղում է այն պատճառով, որ պ. Մանթաշյանը գտնվում է Թիֆլիսում: Եվ վերջինս, որպես անակնկալ վերաքննիչ, անշուշտ, շատ բացասական տպավորություն կկազմի շատախոս, սնապարծ, ամեն ինչ քայքայող, այլանդակող և նսեմացնող արդի հայ գործիչների մասին:

Տ. ՆԱԶԱՐՅԱՆ
«Տարազ», 1910 թ.

Էջի հեղինակ՝ Խաչատուր ԴԱԴԱՅԱՆ

Գագիկ Արամայիսի ԱՆՏՈՆՅԱՆ

Ծնվել է 1954 թ. ապրիլի 1-ին, Երևանում: Միջնակարգ կրթությունն ստացել է Վանաձորի Սունդուկյանի անվան թիվ 8 դպրոցում: Վանաձորի մանկավարժական ինստիտուտն ավարտելով 1974 թ-ին՝ հայոց լեզվի և գրականության ուսուցիչ է աշխատել Թումանյան քաղաքի միջն. դպրոցում: 1978 թ.-ից մինչև 1984 թ. տեսուչ է աշխատել Թումանյանի շրջժողկրթբաժնում, ապա՝ տեսուչ և հայոց լեզվի, գրականության ուսուցիչ Վանաձորի առևտրատնտեսագիտական տեխնիկումում: Հրավիրվել է քաղաքային «Կայծ» թերթի խմբագրություն /հետագայում՝ «Վերածնունդ»/, նշանակվել նամակների բաժնի վարիչ: Գրչակից ընկերների հետ ստեղծել է կոոպերատիվների միության «Այգ» թերթը /1989-90 թթ./, եղել է «Արփի» անկախ թերթի խմբագիր /1999 թ./: Այժմ աշխատում է «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթում՝ Լոռու մարզի սեփական թղթակից:

2012 թ. ստեղծել է «Կանաչ Լոռի» բնապահպանական, բնագիտական ամսագիրը:

1992 թ. լույս է տեսել նրա երգիծական պատմվածքների առաջին՝ «Ընկեր-պարոններ» խորագրով ժողովածուն, 2010 թ.-ին «Հրատապ երգիծանք» երգիծական պատմվածքների, նովելների, դրամաների ժողովածուն, 2011 թ.-ին՝ «Եվ մի բուռ երախտավորներ» հրապարակախոսական հոդվածների, դիմանկարների ժողովածուն: Երգիծական ժողովածուներում ներկայացված են հեղինակի երգիծական նովելները, պատմվածքները, հումորեսկները, մենախոսությունները, երկխոսությունները: Խոսքն ու ասելիքն ընդգրկուն են՝ կենցաղային աննշան թվացող մանրուքներից մինչև քաղաքական երանգներ, ընչաքաղցության, բյուրոկրատիզմի, մարդկային այլ թուլությունների ծաղրում, կամ, պարզապես անբռնազբոս կատակ և հումոր: Ժողովածուն երգիծաբանի վերաբերմունքն է մերօրյա հասարակական զարգացումներին, կենցաղին, մեր վարքուբարքին ու նիստուկացին:

Անտոնյանը նաև դրամատուրգ է: Նրա «Քաջ Նազար հազարերորդի 2000-րդ այցը» կատակերգությունը 1996 թ. բեմադրել է Վանաձորի «Բոհեմ» կամերային թատրոնը, իսկ «Ձեր տղային մեր աղջկան տվեք» կատակերգությունը՝ 2010 թ. բեմադրեց Վանաձորի Հովհաննես Աբելյանի անվան պետական դրամատիկական թատրոնի ռեժիսոր Ջանիկ Ավետիսյանը, որը ներկայացվել է Լոռու մայր թատրոնի բեմում, Վանաձորի Շարլ Ազնաուրի անվան մշակույթի պալատում, Ստեփանավանում: Եվս 11 դրամաներ, կատակերգություններ սպասում են իրենց բեմադրողին: Ընթերցողները, գրչակից ընկերները նշում են, որ Գագիկ Անտոնյանի գրչին հատուկ են խոսքի դիպուկությունը, պարզությունը, հումորի նուրբ զգացողությունն ու ժողովրդական բառ ու բանի բույրով համեմված ասելիքի գունագեղ պատկերավորումը:

Հարցազրույց՝ ծննդյան օրվա առիթով

– ***Ձեզ ճանաչում են նաեւ որպես Գագիկ Հրատապ: Ինչո՞ւ Հրատապ:***

– Երևի նրա համար, որ ամեն ինչ սիրում եմ արագ, հրատապ կատարել: Երկրորդ ժողովածուն էլ ընկերներիս խորհրդով կոչեցի «Հրատապ երգիծանք»:

– ***Ինչպե՞ս պատահեց՝ լրագրող, երգիծաբան, դրամատուրգ:***

– Երբ 4 տարեկան էի, հայրս ինձ համար կարդաց Թումանյանի ստեղծագործություններից: Այդ օրից ծնողներս կրակն ընկան. խնդրում էի, որ կարդան ու կարդան: Բազմաթիվ պոեմներ անգիր գիտեի: Մի օր հյուր եկած հորեղբորս համար գիրքը բացած, մատներս տողերի վրա սահեցնելով, իբր, կարդում եմ «Աբջաորսը»: Հասկացա՝ հայոց տառերը ճանաչում եմ: Հետո սկսեցի կարդալ, միջին դասարաններում՝ գրել: Երգիծական մանրապատումներ տպագրվեցին «Ոզնի» ամսագրում... Շրջադարձային էր «Կայծ» թերթին ծանոթությունս: Արմեն Ծովակ, Նարեկ Մեսրոպյան, Սամվել Խալաթյան՝ այն ժամանակվա լրագրության արվեստի խոշոր դեմքերը, որոնց գրիչը նաև երգիծական հումորի երանգներ ուներ, մեծապես ուղղորդեցին լրագրության ասպարեզ, երգիծանքի կախարդական աշխարհ:

– ***Ինչի՞ց եք դժգոհում:***

– Ոչնչից: Հաշտ եմ: Եթե մարդ ժամանակ ունի դժգոհելու, նշանակում է՝ կարող է ժամանակ գտնել նաև դժգոհության պատճառը վերացնելու:

– ***Երեւի հարուստ մարդ եք:***

– Մարդ որքան շատ նյութական կարողություն ունի, այնքան շատ է դողում հնարավոր կորստից: Դա էլ նրան կատարելապես դժբախտ է դարձնում: Հարուստ եմ իմ ընկերներով, հարազատներով:

– ***Դուք հպա՞րտ մարդ եք:***

– Հպարտ եմ, որ հայ եմ, որ Դսեղցի եմ: Ճիշտ է՝ ծնվել եմ Երևանում, ապրել ու ապրում եմ Վանաձորում, բայց հայրս դսեղցի է, մանկությանս շատ ամիսներ անց եմ կացրել գյուղում, տատիս հետ սար եմ գնացել: Ես ինձ համարում եմ դսեղցի: Դսեղը Տիե-

⊃17

Հավատարիմ լրագրությանն ու գրագրությանը

Լրացավ վաստակաշատ լրագրող, երգիծաբան, արձակագիր և դրամատուրգ Գագիկ Անտոնյանի ծննդյան 60-ամյակը:

Ճիշտ է ասված՝ նվիրումը էությունն է, սիրած աշխատանքը՝ մասնագիտություն ողջ կյանքի համար:

– Ուզում եմ, որ գրիչս ձեռքիցս չընկնի, որ գրիչս երբեք «բրիչ» չդառնա: Զգամ ինձ, բոլորիդ, բայց ոչ վատ: Առավել սիրեմ Հայաստան աշխարհը՝ հուսալով, որ նա էլ մեզ կսիրի: Թող խաղաղություն լինի, որ հանգիստ խղճով կատակենք, սիրենք, երազենք...

Ահա այսպիսին է Գագիկ Անտոնյան մարդ-տեսակը: Նրա խոսքն ու ասելիքը ընդգրկուն է՝ կենցաղային, աննշան թվացող մանրուքներից մինչև քաղաքային երանգներ, բյուրոկրատիզմի, մարդկային այլ թուլությունների ձաղկում կամ անբռնազբոս կատակ ու հումոր: Կյանքի զանազան երևույթների նկատմամբ իր որոշակի հայացքն ունի, ուր էականը մարդ անհատի լինելիության, գոյության իմաստի և ապրելու կերպի խնդիրն է:

Գագիկ Անտոնյանը փորձում է գտնել, իր համար որոշակիացնել, այնուհետև զգացածընկալածը ներկայացնել ժողովրդին ու ակնկալել, որ հնչեցրածը կհասկանան ու կգնահատեն:

Նրա գրիչը երբեմն սուր, երբեմն չափազանց տեսանելի է դարձնում այն, ինչը խանգարում, կոշտ խրվում է մեր կյանքի ներդաշնակության մեջ, ցույց տալիս մեր կյանքում տեղ գտած կոմիզմը:

Իրեն հատուկ խոսքի դիպուկությամբ ու պարզությամբ Գագիկ Անտոնյանը ապացուցում է, որ իսկական կատակները մեծ մասամբ շատ լուրջ են: Երևի թե այստեղից էլ գրողի մեջ ծնունդ են առնում համարձակ ու արտահայտիչ փոխհարաբերություններ՝ հիմնված ինքնատիպ ու սրամիտ մերձեցումների վրա:

Դե իսկ նրա գտած կերպարները միտքը դարձնում են առավել սուր, կոնկրետ ու տեսանելի:

Ահա մշակույթի ջատագով մարդու՝ Սամվել Խալաթյանի համոզմունքը, որը բնագավառի «դարբնոցում» բարձր է գնահատում մտավորականի ստեղծագործ ուժը.

– Գագիկ Անտոնյանը նոր անուն չէ գրականության ու լրագրողական անդաստանում: Ավելի քան 40 տարի նա լրագրության ասպարեզում է, և նրա տասնյակ հարյուրավոր հոդվածներից յուրաքանչյուրն իր դրական դերակատարությունն է ունեցել մեր հասարակական կյանքում: Նրա գրիչը նույնքան բեղուն ու պերճախոս է գեղարվեստական խոսքի մեջ:

Դրամատուրգիայի ասպարեզում էլ Գագիկ Անտոնյանի գրիչը բեղուն է: Նրա «Քաջ Նազար հազարերորդ», «Ձեր տղային մեր աղջկան տվեք» կատակերգությունները, որպես սկիզբ խոստումնալից են ու օժտված գեղարվեստական հատկանիշներով, տեղ են գտել Վանաձորի Հովհաննես Աբելյանի անվան պետական, «Բոհեմ» կամերային թատրոնների խաղացանկում, Ստեփանավանում:

Փայլուն երգիծական հնչեղության է հասնում Գագիկ Անտոնյանը՝ օգտագործելով մերօրյա հասարակական զարգացումները, կենցաղը, մեր վերաբերմունքն ու նիստուկացը:

Հրատապ անդրադառնալով իրադարձային դեպքերին ու անցքերին՝ փնտրում, գտնում է անցողիկի մեջ անանցողիկը, գրում է առանց որևէ պարտադրանքի, գրում է սիրով ու համոզմունքով:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
«Գործարար» ամսագրի Հայաստանի ներկայացուցիչ

«Գործարար» ամսագրի ստեղծագործական խումբն էլ, միանալով սփյուռքում ապրող մեր բազմահազար հայրենակիցներին, շնորհավորում է շնորհաշատ մեր գործընկերոջը, ցանկանում երկար ու բեղմնավոր կյանք:

16 ➲ **Հարցազրույց՝ ծննդյան օրվա առիթով**

զերքի կենտրոնն է: Ձմռանամ՝ Դսեղը Հայաստանում է: Ահա ինչու Հայաստանն էլ ՏԻԵԶԵՐՔԻ ԿԵՆՏՐՈՆՆ է:

– Տպագրված գրքերը կարծես թե քիչ են:

– Երգիծական պատմվածքների, նովելների, 15 պիեսների, հրապարակախոսական հոդվածների մի քանի ժողովածուներն ինձ հետ համբերատար սպասում են լույս աշխարհ գալուն: Լսողը կասի՝ բեղուն գրիչ ունի, մինչդեռ, ինչպես երգիծաբանն է ասել՝ «եթե բեղուն կնիկ լինեի՝ դրանք վաղու՜ց տպագրված կլինեին»:

– Դուք Ձեզ երջանիկ համարո՞ւմ եք :

– Երջանկությունը իզուր երջանկություն չփնտրելու մեջ է: Ավելին տենչալու երազանքն այն բանի ապացույցն է, որ մարդ անբավական է այն ամենից, ինչ ինքն ունի, ինչ Աստված տվել է իր ցանկությամբ: Ուրախ անցիր, անհոգ անցիր երկու օրվա «էս ճամփեդ»:

–Ի՞նչ խորհուրդ կտաք երիտասարդներին:

– Խորհուրդ տալն ամենահեշտ գործն է, որ ես չեմ սիրում ու ոչ ոք չի սիրում: Ամենալավ խորհուրդը կյանքով պիտի տաս: Ես, օրինակ, սիրում եմ աննկատ ապրել: Աննկատ էլ մարդկանց օգնության հասնել... Ոտքերս, ձեռքերս անկողնուց դուրս չեմ հանում, մտածելով, որ դեռ ժամանակը կգա՝ ոտքերը ձգելուց հետո դա անել:

– Մահից վախենու՞մ եք:

– Մտորելու ժամանակ չեմ ունեցել: Կարծում եմ՝ բոլորը գիտեն, թե ինչ բան է մահը, բայց բոլորին թվում է, թե մահն այն է, ինչ կատարվում է այլոց հետ:

Դրսում գլորվում է 2014 թվականը: Ապագան մեզ վրա արշավում է տիեզերական արագությամբ: Տարիների հետ հասկացա շատ բան: Հասկացա, որ շատ բան դեռ չեմ հասկացել:

– Ըստ ձեզ՝ ո՞րն է կյանքի իմաստը:

– Իմաստուններն ու փիլիսոփաներն անգամ այդ հարցի պատասխանը չեն տվել: Եթե օրերից մի օր հայտնի դառնա, թե ինչու է մարդն աշխարհ եկել, որն է նրա առաքելությունը, ինչու են ապրում, ժառանգներ թողնում, ի վերջո՝ այս աշխարհից հեռանում, պարզ կլինի կյանքի իմաստը: Կարծում եմ՝ հարցերի պատասխանը մարդկությանը դեռ շատուշատ դարեր են հարկավոր պարզելու համար: Մարդկությունը հենց այդ առեղծվածը բացահայտելու վրա էլ տքնում է:

– Ինչի՞ց եք ամենաշատը վախենում:

– Խելահեղությունից, խելահեղներից, նրանցից, ովքեր կոնֆլիկտներ ու պատերազմներ են հրահրում: Այսօր միջազգային հանրությունը համաշխարհային նոր պատերազմի շեմին է. ամենատարբեր անկյուններում մարդկային անմեղ զոհեր, ավերածությունների բոցն է հուրհրում: Աշխարհի բարիքները չեն կարողանում բաժանել իրար մեջ, թեև ամեն ինչ վաղուց «փայ-փայ» են արել: Ուզում են հիմա էլ «վերափայավորել»: Է՜, հազարավոր դարերի ընթացքում մարդակեր մարդը հազիվ է դարձել մարդասպան: Ու նմանների «շնորհիվ» երկիր մոլորակից այսօր ավելի շատ վառոդի հոտ է գալիս, քան վարդի:

– Դժվա՞ր է լրագրողի, երգիծաբանի գործը:

– Հա: Օրինակելի մարդկանց մասին դրական գրես, թե արգահատելի երևույթների մասին՝ ֆելիետոն, մեկ է՝ նեղացողների բանակը շատ է: Նկատել եմ՝ երբեմն բարի գիրն ու գործը բոլորովին չեն ներվում: Իսկ ֆելիետոնների շատ հերոսների հետ եղել է, որ հաստատել ենք ընկերություն: Մի սկզբունք փորձել եմ մշտապես պահպանել՝ ոչ մի անձնական վիրավորանք դիմացինին, մարմնական որևէ արատ ի ցույց չդնել, գրիչն ի չարը չօգտագործել: Ասելիքը, հումորը, անգամ սատիրիկ բնույթ ստանալու դեպքում, պետք է սուր լինի, բայց և՝ նուրբ լինի:

Երբեմն հանդես գալուց առաջ այնքան եմ տալիս ու առնում, որ վերջում ... լռում եմ: Էսպես է՝ կասկածներ ունես՝ մի արա, արեցիր՝ մի կասկածիր:

– Ի՞նչ սպասելիքներ ունեք կյանքից: Ինչ կցանկանաք ընթերցողներին:

– Ուզում եմ, որ գրիչը ձեռքիցս չընկնի: Որ գրիչս երբեք «բրիչ» չդառնա:

Զգամ ինձ, բոլորիդ, բայց ոչ վատ: Առավել սիրեմ Հայաստան աշխարհը, հուսալով, որ նա էլ մեզ կսիրի: Թող խաղաղություն լինի, որ հանգիստ խղճով կատակենք, սիրենք, երազենք: Գետերը գաթա չեն բերում, թող պապիկները բերեն:

Թող մեր երկիրը կայուն զարգացող ճգնաժամից օր առաջ դուրս դա:

Շա՞տ բան եմ ուզում: Եթե այո, հերթը Ձերն է՝ դուք ուզեք:

Իրական պատմություն

Սարատով Մոսկովիչը, «Վոլգան» եւ Մաքսային Միությունը

Հանդիպեին ու չվիճեին-չկռվեի՞ն:

Այնպես էին տաքանում, իրար այնպես վիրավորում, կասեիր՝ արյունահեղությունն անխուսափելի է: Ու եթե մինչև օրս քարով, փայտով իրար գլուխ դեռ չեն ցխել, խոսում է նրանց՝ քաղաքակրթության մարմնացում լինելու մասին:

Վեճ-վիճաբանության թեման էլ գոնե մի թեմա լինե՜ր: Սարատով Մոսկովիչ Հախատուրյանի ծեր մայրը մի անգամ փորձեց նախատել որդուն, ով ընկերների հետ հերթական դալմադալից հետո տուն էր աճապարել ընկճված սրտով ու տխուր մեկնվել կոտրած թախտին:

– Այ որդի, էնպես ես աքլորանում, ոնց որ աշխարհի վերջը եկել է: Ախր մեջն իսկի նյութ չկա, է՜, նյու՜թթթ...

Ձայն-ծպտուն չհանեց: Մորը թվաց, թե նախատինքն իր ներգործությունն է թողնում, շարունակեց. «Ավելի լավ չի՞ լինի՝ մի գործի մտնես, հազար պակաս-պռատի տեր ենք»: Հախատուրյանների տոհմի անկոտրում ժառանգորդը վերջին մտքի հետ անհամաձայնությունը կտրուկ արտահայտեց. «Այ մեր, բա դու ուրիշ բանուգործ չունե՞ս, գործիդ կաց, էլի՜»:

Մայրը ցավոտ տեղին էր կպել: Հաստոցաշինական գործարանի նախկին հմուտ խառատ որդին աշխատանք փնտրելու ավելի քան 25 տարվա փորձ ուներ: Բացի այդ, տղերքն այդ օրը նրան անչափ էին նեղել:

Կրակին յուղ չավելացնելու համար ծեր մայրը լռեց ու մի կողմ քաշվեց: Որդին իր համար, բավարարված, միայն մռլտաց. «Դրանց, տեսեք, թե ո՞նց եմ կուռկուռի ձագ սարքելու: Օրը գա՝ բարին հետը»:

Բայց օրերը գալիս-անցնում էին, հետները բարուն չէին բերում:

Ամեն ինչ սկսվեց այն օրը, երբ ընկերներից մեկը Գերմանիա տեղափոխված որդուց նվեր ստացավ «նրբակազմ» մի ավտոմեքենա: Առիթը քեֆի էր արժանի: Երբ հերթը հասավ մեքենայի կենացին, Սարատովի մոտակայքում ֆաշիստական գնդակից վիրավորված և հրաշքով կենդանի մնացած Մոսկով հոր որդին բաժակն արհամարհանքով մի կողմ հրեց՝ էդ ոջիլի կենացն ինքը չի խմի: Փորձեցին համոզել՝ ի՞նչ ոջիլ, ի՞նչ բան, գեղագիտական տեսանկյունից ավտոն, ինչ խոսք, անթերի ավտո է, մարդիկ հիմար հո չե՞ն, որ դրան են «թամահ» անում: Հոր միահեծան կամքով իր էկզոտիկ անունն ստացած Սարատովը, ասացինք, անկոտրում մարդ է, համոզված նետեց. «Հիմար չեն, բա ի՞նչ են: Որ հիմար չլինեն՝ էդ տեսակ ավտո կառնե՞ն»:

Հետաքրքրվեցին՝ բա ի՞նչ առնեն, ո՞րն է իսկական ավտոն: Սարատով Մոսկովիչն էլ հենց այդ հարցին էր սպասում, անմիջապես մեխեց՝ «Վոլգան»:

«Վոլգա» ասելիս նրա քիմքով մեղր էր ծորում, սիրտն ուռչումփքվում էր, ոնց որ նրբերշիկը եռման ջրում: Երբեմն նաև ճաք էր տալիս:

– Բա՞ն գտար, ռսի տապոռով տաշած ավտոն է՞ ավտո, – ընդիմացան ընկերները:

Առաջին անգամ ասացին-խոսեցին, տվին-առան՝ «Վոլգան» իհարկե դիմացկուն մեքենա է, մեր ճանապարհներին հարմար է, համա թե՝ կոշտուկոպիտ է, անճոռնի է, բա վառելիքի ծա՞խսը, ծարավ գոմեշի պես խմում հա խմում է, դրա «ռեխն» իսկի պահել չի լինի:

Սարատով Մոսկովիչը ոչ մի հիմնավորում չընդունեց, գլխացավը չբռնելու համար բոլորին «հուսադրեց». «Ժամանակը գա՝ կապացուցեմ: Ավտոն միայն «Վոլգան» է»:

Շուտով նա հնարավորություն ստացավ ապացուցելու իր համար աքսիոմատիկ այդ ճշմարտությունը: Գերմանական արտադրության «նրբակազմ» մեքենան շուտով խափանվեց: Որպես մեքենայի իսկական բժիշկ՝ օգնության կանչեցին Սարատով Մոսկովիչին: Մտավ մեքենայի տակ, մտիկ տվեց, քննեց ու հայտնաբերեց փչացած դետալը: Ու երբ ասացին այդ դետալի՝ մեզ համարահռելի գինը, վարպետի սիրտն ընկերոջ համար մղկտաց. «Բա որ ասում եմ՝ ավտո չի՞: Կնկա նման զադ է, փռշտաս՝ շունչը կփչի: Քանի շուտ է՝ ծախեք՝ պրծեք»:

Ի՞նչ ծախել-պրծնել: Դեռ ինքը պիտի այդ մասին մտածեր: Տարիների ընթացքում մյուս ընկերները ևս ձեռք բերեցին նմանատիպ ավտոմեքենաներ, ու այժմ միահամուռ ուժերով ու փաստարկներով էին նեղը գցում մարդուն: Ժամանակի հետ վեճերն ու վիճաբանությունները շեշտակի բնույթ ու վտանգավոր սրացումներ էին ունենում, արդեն իրար լավ էլ վիրավորում, ծաղրուծանակի էին ենթարկում: Վերջին անգամ Սարատով Մոսկովիչին այնպես նեղեցին, այնպես ձեռք առան, որ վարպետը գործիքները պնդաճակատների երեսին չիջեցրեց միայն և միայն երկար տարիների ընկերության խաթրու: Բայց գործիքները դեն նետեց, փոսից դուրս եկավ ու հայտարարեց. «Գնացեք՝ ձեր խնջիլքը ինքներդ սարքեք»: Մեկ տարուց ավելի նրանց հետ չէր հանդիպում, տեսնելիս՝ ճանապարհը թեքում էր, խռովել էր: Ո՞վ չէր խռովի: Հրեն՝ ավտոտնակում իր մեքենան, ոչ՝ իր կխտարը, միշտ սարքին, իր կամքին հնազանդ, կազմուպատրաստ կանգնած է, բայց արի ու տես, որ անիրավները «հանգուցյալ» բառով են պատվում, ձեռք են առնում՝ հարգում ենք «Վոլգայիդ» պայծառ հիշատակը: Դե, եթե հանգուցյալ չի՝ քշի, էլի, մեկ անգամ քշի, բարուրել ես, հետն էլ ուզում ես, որ մի անգամ փչանա՞...

Հասկանալ կարելի է մեր նեղություն քաշող ընկերոջը. աշխատանք չունի, մեքենան ո՞նց օգտագործի, բա դրա «ռեխը» պահե՞լ կլինի: Անհնար բան է: Դրա համար էլ իր կխտարին կանգնեցրել է ավտոտնակում, պետահարանիշերը 25 տարի առաջ հանել, տարել հանձնել է պատավտոտեսչությունում, որ տույժ ու տուգանք չգա, բայց երբեք չկորցրեց հույսը, թե մի օր հանելու է իր սիրելիին, և միասին սուրալու են ծաղկաբույր դաշտերի հողոտ ճանապարհներով: Ամեն առավոտ այցելում էր Նրան, փոշիները հանում էր փափուկ շորով, շաբաթը մեկ անգամ տակից-գլուխ «մանրակրկիտ» լվանում էր, տարին մեկ փոխում էր շարժիչի յուղը, քսայուղում էր ժանգոտող դետալները, 5 տարին մեկ՝ հակակոռոզիոն նյութով ներկում էր հատակը, 10 տարին մեկ անգամ էլ շարժիչն էր քանդում, նորեն հավաքում: Բանալիի մեկ պտույտ, և մեքենան հռնդում էր: Ոչ՝ գեղգեղում էր անուշ, համաչափ: Երբ սովում էր, ձեռքը դնում էր թափքին ու մեղավոր աղերսում.«կներես, ախպեր, կգամ»: Հայտնի բան է՝ խաբուսիկ է հույսը, բայց կյանքի մայրամուտին անգամ մարդիկ չեն կորցնում այն, կարծելով՝ երանելի հանգրվանը հեռու չէ: Ի՞նչ բան է մահը: Բոլորը գիտեն: Բայց գիտեն, թե դա այն է, ինչ պատահում է այլոց հետ:

Մեկ տարին մեկ ակնթարթի պես անցավ: Լրացավ Սարատով Մոսկովիչի 65-ամյակը: Կնոջ հետ արժևորում էր պատմական փաստը, երբ էկրանին հայտնվեց նրա չսիրած հաղորդավարուհին:

– Գիտես՝ էդ սրադուդ ալրաթաթախին տանել չեմ կարող, ալիքը փոխիր, – հրամայեց կնոջը:

Ի՞նչ կկորցներ պարոն Հախատուրյանը, մենք էլ շատ բան կկորցնեինք (պարզապես, պատմվածք չէր ստացվի), եթե նրա կինն էլ, բոլոր կանանց պես, ականջի ետև չգցեր ամուսնու հանձնարարությունը: Սարատով Մոսկովիչը ականջի ծայրով որսաց վաղուց սպասված լուրը և հասկացավ, որ իր ծննդից առավել նշանակալից իրադարձություններ էլ կարող են պատահել այս անցողիկ աշխարհում. «Հայ-եվրոպական բարեկամության մոլեգին շփումների արդյունքում՝ հայերս որոշեցինք անդամակցել Մաքսային Միությանը»: Նա ասես 50-60 տարով ջահելացավ, տեղից թռավ և Խորհրդային պիոների պես «ուռա՜» գոռաց: Քիչ անց հենց հողաթափերով էլ ընկերներին հասավ: Հերթական խափան մեքենայի մոտ տղաներն անհույս կանգնած՝ մտորում էին՝ ո՞նց կանչեն վարպետին, ախր շատ են նեղացրել, է՜...

Վարպետը զարմացական հայացքների ներքո առաջ եկավ, բոլորին ոտքից-գլուխ չափեց, արհամարհական ասաց. «Հապա մի շարվեք»: Շվարած՝ շարվեցին:

– Այ կուռկուռի ձագեր, տեսա՞ք ճիշտն ով է... Հաղթեցի՜նք...

Վախվորած հարցրեցին՝ ովքե՞ր հաղթեցին:

– Ես հաղթեցի: «Վոլգաս» հաղթեց, ոջլոտներ...

Հոմերական ծիծաղի մասին ոչինչ չենք ասի: Բայց ո՞վ էր այդ ծիծաղը բանի տեղ դնողը: Սարատով Մոսկովիչը հաղթանակած հեռացավ: Գնաց ավտոտնակ: Կարոտով փարվեց իր հին, անխոս ու լուռ, միշտ կազմուպատրաստ ընկերոջը: Սիրտը խաղաղ էր՝ տղերքի պորտները ոնց որ պետք է՝ տեղն է դրել:

– Դու ուրիշ ես, ախպեր, – նվաղուն ձայնով ասաց նա, ու ձեռքը երկար պահեց ազդանշանի կոճակին: Նա իր ողջույնը հղեց ՄՄ-ին միանալու որոշումն ընդունած իր հայրենակիցներին: Ապա կնոջից տաք ջուր պահանջեց ու այդ օրը առանձնակի սիրով, ջերմությամբ լվաց կխտարին՝ չխնայելով ոչ մատները, ոչ էլ իրեն:

Գագիկ ԱՆՏՈՆՅԱՆ

Սուր գրիչ՝ բութ բաների դեմ

Արտագաղթ-անկախությունն ու հայը

«Անկախության գաղափարը մեծ երազանքի էր նման՝ անմատչելի, գրեթե աննյութեղեն, անըմբռնելի ու անշոշափելի: Սակայն օրերից մի օր բռունցքվելու ելած ժողովրդի արդար կամքով մեծ երազն իրականության վերածվեց:

Եկավ անկախությունը ոգեղեն ու բռնկումի, ուրախության ու ցնծումի ալիք առաջ բերեց համայն հայության շարքերում: Օտար ափերում դեգերող հայության աչքին ուրախության և առ Աստված օրհնանքի արցունք ու շրջյուն արձանագրվեց: Սակայն, ավաղ, մեր սխալներով ու աններելի վրիպումներով անկախության երազը իրողության վերածվելու կոնկրետ, իրական այս գործընթացում խոշոր ճաքեր տվեց, մեծ ու փոքր խոտորումներ եղան, և էական շեղումներ ու պարտություններ արձանագրվեցին մեր նոր ճանապարհին: Չափանիշներ փոխվեցին, ու իդեալներ փշրվեցին, հերոսներ ոտնատակ եղան:

Ու ժողովրդի կասկածն ու տագնապն ահագնացան: Նյարդային, հոգեկան ու նյութական ահավոր լարվածության տակ կքած շատերը բռնեցին դյուրին մի ճանապարհի՝ արտագաղթի ճանապարհը:

Անկախություն և արտագաղթ...

Եվ մեր հավաքական մեծ երազը լիովին փշրվելու ռեալ սպառնալիքի ներքո է գտնվում:

Յո՜ երթաս, հայ ժողովուրդ:

Ու՞ր պիտի փախչես քո բախտից, քո ճակատագրից, քո հազարամյա խռովահույզ պատմությունից:

Հիմա բռնել ենք անհիշողության ուղին: Կարծես ո՛չ նախահայր-նախակարապետներ ունենք, ո՛չ ազգի հայրեր ու մեծեր, ո՛չ նահատակներ ու հերոսներ:

Ո՛չ պատմություն, ո՛չ հիշողություն:

Անկախություն և արտագաղթ...

Որն է հաղթելու:

Բոլորս գիտենք, նաև չգիտենք:

Սակայն, բոլոր դեպքերում, մեծն երազն արհամարհել պարզապես անկարելի է:

Անկարելի է ազգովի արհամարհել հայրենիքը, լքել ու հեռանալ: Անկարելի է»:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Սերն ու հայը

«Ահա երկու բան, որ սակավ են Հայաստանում կամ ամենևին չկան: Ընդ որում, մեկի գոյությունը կամ չգոյությունը պայմանավորված է մյուսով. սեր չկա, որովհետև հայ չկա Հայաստանում, և հայ չկա, որովհետև սեր չկա Հայաստանում:

Իսկ միգուցե սեր չկա, որովհետև հա՞յ չկա: Որտե՞ղ կարող ես գտնել հայի: Ոչ մի տեղ:

Կան սովետահայ, ֆրանսահայ, հրեահայ, արաբահայ, թրքահայ, չկա հայ: Կան Եհովայի վկա հայ, մորմոնահայ, քրիստոնյա-դեմոկրատ հայ, հանրապետական ու դաշնակցական հայ: Ինչպե՞ս կարող է հիսունական հայը սիրել Քրիստոսի վերջին օրերի վկա հային, ինչպե՞ս կարող է ախմականը սիրել սիմականին: Արգելվու՞մ է: Արգելվում է, որ գյումրեցին սիրի ախալքալաքցու, ապարանցին ղարաբաղցուն: Երևանցին ոչ մեկին չպետք է սիրի: Մեզ համախմբում է ոչ թե սերը միմյանց նկատմամբ, այլ ատելությունը ուրիշի հանդեպ: Ահավո՞ր է: Մատղաշ կուսակցականներին արգելվում է կարդալ ուրիշ կուսակցությունների կամ չեզոք թերթեր. դաստիարակվում է ոչ թե հայ, այլ կուսակցական: Ամեն քայլափոխին ատելություն է սերմանվում: Փողոցում քայլում ես ու զգում այդ ատելությունը բոլորի մեջ: Բոլորն ատում են իրար, պատրաստ են հոշոտելու իրար, պաշտոնյան պատրաստ է պատառ-պատառ անելու ձեռքն ընկած մեկին, ոչ պաշտոնյան ցանկանում է հոշոտել նրան:

Եթե սեր չկա, էլ ի՞նչ ենք ուզում: Եթե մե՞նք չենք սիրում իրար, ապա ուրիշն ինչպե՞ս սիրի, ապա Աստված ինչպե՞ս սիրի մեզ: Ցանկանում եմ, որ Հայաստանում սերն ու հայը շատանան»:

Վաչագան ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Եթե ուշքի չգանք, եթե դասեր չքաղենք, եթե ի վերջո չհասկանանք, թե ովքեր ենք մենք, ինչ ենք ուզում և ուր ենք գնում, մեր կյանքում ոչինչ չի փոխվի:

Ձեզ հետ բութ բաների մասին խոսեց Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ:

ԱՄԲՈԽՆԵՐԸ ՍՏՐԿԱԼՈՒՅԾ

Ի՜նչ կրքեր են և ի՜նչ հուզում՝
Ազատության ցոլքերի մեջ այգաբացի...
Ամբոխները ստրկալույծ՝
Առանց հացի,
Առանց վարձի,
Կարոտախտով սպասում են
Մի մեռածի հոգեդարձին:
Եվ քանի որ էն աշխարհից
Դեռ ոչ մեկը ետ չի եկել,
Պարզ է՝ նրանց երազանքը
Հոգեվարքի վերջին ցնցումն է ջղաձիգ:
Եվ սզավոր թափորի պես,
Ուրվականի նման վտիտ,
Խփված, խաբված, ահագնացած՝
Շվարել են կատարվածից:
Ստրկալույծ ամբոխներից առանձնացած՝
Անչափ ճարպիկ ու աճպարար մի խումբ անձինք,
Դարձյալ մտոք ստրկալույծ,
Տիրանալով անդամալույծ
Օրենքների ահեղ սանձին,
Զարմանալով իրենց դիրքից,
Իրենց ձիրքից,
Իրենց խելքից,
Որպես անտեր երկրի տերեր հաղթանակած՝
Վայելում են տիրոջ արյունը սրբազան՝
Պալատների սրահներում արքայական,
Որտեղ անգամ երազի մեջ ոտք չի դրել
Սովորական
Մահկանացուն:
Եվ ոսկեզօծ բաժակների զրնգոցով՝
«Արիեստավարժ ըն-տըր-յալ-ներ» իրենց կոչող
Այրերը այդ
Խմում են արդ
Հաղթարշավը՝ հազարամյակը բոլորող
Վերջին դարի
Թասը թասի տաքանալով,
Հաղթանակում այդ պայքարի
Իրենց բազկի «հույժ կարևոր» դերը նշում
Եվ հաճույքով մի անթաքույց՝
Ի լուր ազգի մատնանշում,
Որ գալիս են առասպելից,
Ուղիղ գծով սերում են Հայկ նախապետի
Անպարտ ցեղից,
Եվ խաղ չկա իրենց հանդեպ...
Որ արյունոտ այս նենգ դարի շիրմաքարին,
Երբ դեռ եկող սերունդների հիշողության մատյաններում
Ոսկե տառով իրենց «պայծառ»
Անուններն են դաջել արդեն,
Ո՜վ կարող է իրենց շինած
«Սուրբ տաճարը» նորից քանդել...
Այսպես իրար թև-թիկունքի,
«Դաշն կնքած հավերժի հետ»,
Փուչիկի պես թեթև, թեթև՜
Բարձրանում են ու բարձրանում.
Ախր շատ են ստրկալույծ չեն հասկանում՝
Վերևներում
Թեկուզ որդուդ՝ չկա ներում.
Սայթաքելը կործանում է...
Իսկ ներքևում ամբոխները ստրկալույծ
Չեն իմանում՝ ինչ հրմշտոց է վերևում...
Միայն բույրից կերուխումի,
Որ նման է երազխաբի զրգռումի,
Զգում են, որ մթնոլորտը
Անհամեմատ ճոխ ու զեխ է ...
Մեկը մեկին տարակուսած հարց է տալիս.
«Խրախճանքը այդ ահավոր
Քե՞ֆ է ուրախ, թե՞ քելեխ է»:

Նորիկ ՍԱՖԱՐՅԱՆ

Զրույց ընթերցողի հետ
Կամ պատառիկներ Լիդա տատի օրագրից

Ամեն մարդ պետք է իմանա իր ծնողների, իր անցյալը: Ես մանկության ու պատանեկության հասակից դեպքեր եմ հիշում, որոնք որոշ չափով բնութագրում են ծնողներիս և իմ ապրած ժամանակները: Դրանք գրի եմ առնում այնպես, ինչպես ես տեսել եմ, առանց գունազարդման և թողնում եմ այդ հուշերը իմ զավակներին:

Այս տողերի հեղինակը՝ դսեղցի 79-ամյա Լիդա տատը (Լիդա Տիգրանի Անտոնյան) տարիների հեռվից հիշում է իր անցյալը: Տարիների մշուշոտ վարագույրը մի կողմ է փորձում տանել, և աչքերի առաջ հառնում են մանկությունն ու ապրած կյանքը (չնայած տարիները շատ բան են մշուշել): Ինչ-որ բանով զբաղվելու, ապրելն իմաստավորելու և արածը կարևորելու համար՝ մեկ-մեկ էլ թղթին է հանձնում մտքերը, ստեղծագործում, համով-հոտով խնդուկներ, մանրապատումներ հավաքում՝ այն համարելով իր մասնակցությունը կյանքին: Մեզ չի գործում, որ հայրենի եզերքի անցյալի մի բեկոր անգունազարդ հիշողություններն ու պատմությունները, մեզ որպես հուշ է թողնում: Ուշագրավ ու հետաքրքիր են տողերը մոր թողած սանդերքի ու ջահրանի մասին, որով բրդի փոքր փաթիլները թել էին դառնում, երկանքի մասին, որով հացահատիկ էին աղում, փայտե խանի՝ հացահատիկի չափը իմանալու համար, և այլն:

– Դսեղ գյուղը մի պատմություն է, պատմություն, որ մեզ տանում է դսեղցիների հին ու նոր երազների, գյուղի բարդ, բայց և անկեղծ էության, հումորի ու առակների պատմություններին:

Ազնիվ մարդ ու մարդկային է դսեղցին,
Վարող-ցանող, աշխատասեր դսեղցին,
Ուտող-խմող, հյուրասիրող դսեղցին,
Զուննա էլ՝ աղուհացով դսեղցին:

Անցյալ օրերի, դեպքերի, հին սովորույթների մասին զրույցը նույնն է, թե ճանապարհորդելը դեպի այդ օրերը, հաղորդակից լինել գյուղի կենցաղվարությանը, բարքերին ու ավանդույթներին, հետաքրքիր պատմություններին: Լիդա տատի մանկության ու պատանեկության տարիների հուշերի և հիշողությունների միջոցով ուրվագծվում է մի ամբողջ գյուղի՝ Դսեղի պատկերը դարաշրջանի բնորոշ կոլորիտով ու առանձնահատկություններով:

– Կանայք օճառի պակասի պատճառով կրակի մոխիրը լցնում էին ամանի մեջ, մոխիրը նստում էր ամանի տակ, ամանի երեսի պարզ մոխրաջրով կանայք լվացքն էին անում:

– Հիշողությունիցս չի ջնջվում երաժշտական միակ միջոց կոչված պատիֆոնը, որ կար մի քանի ունևորների տներում:

Գյուղացին լուրեր էր ստանում ռադիոյի միջոցով, որ կար միայն գյուղսովետի գրասենյակում: Երեխաներով դպրոցից տուն գալիս լսում էինք լուրերն ու զարմանում այդ զարմանահրաշք սարքավորման վրա:

Անմոռանալի է և գյուղի մթերային խանութը, որտեղ, բացի հաց ու պանրից, մեծ կտորներով շաքար, գույնզգույն «շարիկ» ու «բարձիկ» կոչվող կոնֆետներ էին վաճառում: Մտնում էինք խանութ, երկար նայում այդ գույնզգույն կոնֆետներին, մեկս մյուսին ցույց տալով՝ հեռանում:

– Իմ մեծերը ասում էին, որ տարբեր ժամանակներում, բայց նույն հարկի տակ, նույն հնամաշ փայտյա օրորոցում ենք մեծացել Հովհաննես Թումանյանի Մարոն ու ես:

Մարոյի հայրը՝ իմ հարազատ պապը, դսեղցի զուռնաչի Սաքոն էր, ով ավանդույթը հարգող մարդ էր: Հորաքրոջս՝ Մարոյին ինը տարեկան, պապս մարդու է տվել տարիքով մեծ չոբան Կարոյին: Մարոն չի համակերպվել ամուսնական կյանքին, վերադարձել է հայրական տուն: Պապս չի ընդունել աղջկան, որպես թե իր անունը խայտառակող՝ անձնավորություն: Տատս Մարոյի մայրը՝ Մարանը, իրավունք չուներ խոսել տղամարդու կամքին հակառակ կամ միջամտել, այլ կերպ ասած՝ Մարոյին աջակից կամ ոգևորող չի եղել: Նա բնության է ապավինել ու նրան պատմել իր երեխայական մտքերը: Նրա փրկությունը քարափից ձորն ընկնելն է եղել:

Դեռ Դեբետը մրմնջում է,
Ու ձայն տալիս Մարոյին,
Արի երգենք, վազենք, խաղանք,
Չկան աղջիկները նենգ ու հին:

Եվ պապս՝ Սաքոն, ու տատս՝ Մարանը, այդ ողբերգությունից հետո երկար չեն ապրել:

Նրանց շիրիմները գտնվում են գյուղի կենտրոնի փոքրիկ գերեզմանոցում:

Անտարակույս, ընթերցողս ջերմությամբ կընդունի նաև Լիդա տատի օրագրում տեղ գտած խնդուկներն ու զվարճապատումները:

Դսեղի զվարճապատումներ

***

Դսեղցին բողոքում է ընկերոջը.
– Կնիկս ամեն օր փող ա ուզում:
Ընկերն էլ թե.
– Էտքան փողն ինչի՞ն ա պետք:
– Հլա չեմ տվել, չգիտեմ:

***

90-ամյա դսեղցի կինը, որ հարսից շատ դժգոհ էր, իրեն-իրեն մտմտում է.
– Բա հիմի մի մեծ քարով չջարդեմ էտ հարս կոչվածի գլուխը: Թեկուզ գնամ մի տասը տարի էլ նստեմ: Բայց հո կգնամ արխեին կապրեմ:

***

Դսեղցու կինը դիմում է ամուսնուն.
– Էս մեր նոր հարևանը էնքամ շատ է սիրում իրա կնկան: Ի՞նչ կլի դու էլ նրա նման սիրես:
Ամուսինն էլ թե.
– Էտ կնգանը ես դեռ չեմ տեսել, չեմ էլ ճանաչում, ո՞նց սիրեմ:

***

Դսեղցին տեղը տեղին խմած փռվել էր գետնին: Մոտենում է ոստիկանն ու հորդորում է խմածին հետևել իրեն, իր հետ գնալ բաժին: Հարբածն էլ թե.
– Ախպեր ջան, դու գնա քո գործին, էնա, որ կարենամ, մեր տուն կգնամ էլի:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Այս խոհերի, այս գրքերի, այս մտքերի աշխարհում
Կա մի արև անեզրական, որ չի իջնում ու մարում.
Վառվում է նա լույսով անմար և ջեռ պահում մեր ոգին
Ստեղծագործ հրով անճառ՝ անգետ չարին ու բարուն:
Եղիշե ՉԱՐԵՆՑ

Վա՜յ էն ազգին, որ աշխարքումս անտեր ա,
Վա՜յ էն երկրին, որ թշնամուն գերի ա,
Վա՜յ էն խալխին, որ ինքն իր կյանքն, աշխարքը
Չի պահպանիլ ու հարամու ձեռ կտա:
Խաչատուր ԱԲՈՎՅԱՆ

Ստեղծագործում են մեր ընթերցողները

***

Այս ցավս իմ մեջ խորանում է հետզհետե:
Օրըստօրե սարսուռներով ներխորքերի
Ես հասնում եմ ակունքին արյունազեղ
Դեռ չեմ գտնում դարման ու դեղ...

Այս ցավս իմ մեջ, որդուս զուլալ աչքերով
Հանգուցում է ճերմակագեն Արարատին,
Որքան ցա՜վ են ինձ կտակել լռությունով
Պա՜պ ու տա՜տս՝ կապված իրենց պապ ու տատին:

Այս ցավս իմ մեջ բարդված այսպես
Թունդ է դառնում՝ իրեն տված ժամանակին,
Որ ես խմեմ լցրած թասերը արնակեզ,
Ու վե՜ր ելնեմ հասնելու իմ ծովից ծով Հայաստանին...

***

Արի տանեմ գիշերներով իմ զառանցող,
Սրբաներյան արահետով արյունացող:
Առևանգված ու եղծված խորաններով,
Անապատի արյունաումպ ավազներով:

Արի գնանք, օգնիր խաչերը բարձրացնենք,
Մեկի՜ կ-մեկի՜կ սրտիս Գողգոթային շարենք:
Կորուստներս հաշվենք անմեղ միլիոնանուն,
Նրանք իմ մեջ մորթված զառներ անուն - անուն:

Արի գնանք, վերքեր լվամ ես մայրաբար,
Ո՞ւր են նրանք ուխտավորներն, որոնց տարար:
Ո՞ւր է հասել երթը նրանց երկնաօծ,
Սրտիս վրա լռնգյան քանի՜ արյունախոց:

Արի ամեն հոգոցը իմ բառագրիր,
Ճշմարտությունն իմ արյունով հուշաներկիր:
Արի նստիր, թերթիր էջերը հոգեգքիս,
Միլիոն ու կես խաչեր են տես. «Domine quo vadis?»

***

Ծաղիկները ծառին վերհուշով են ծաղկել,
Երկնքի աչքը անձրևակոծում,
Ձեր կորուստն իմ մեջ՝բյուր լճեր է լացել
Ու դուք ինձանում կերոն միլիոնհուր:

Փախչում են հիմա երազները ծավի,
Տիեզերքից խրտնած իմ մեջ ամբարվում,
Եվ հրաշաղախ հոգիս այրվողի
Խաչված դիեր է տանում համբարձում:
Ես նրանց նման որբ եմ ու մորթված,
Նրանց աղերսն է իմ թաց շուրթերին,
Իմ աչքերի մեջ կորուստներ ու լաց
Ու ապրած եղեռն իմ անմեղ մարմնին...

***

Իննիսուն ինը տարի ապրել եմ ապուպապիս
աչքերում տամուկ՝ հույս հարության...
Իննիսուն ինը տարի համառել եմ ատուտատիս
բերրի արգանդում՝լույս եղելության...
Իննիսուն ինը տարի Հող ու Լույսի մեջ
Եղել եմ Սերմ ու Սերմնացան
Սպասումների քանի ծիլ ծլեց,
Քանի՜ ճիչ լսվեց արդարության...
03.2014

***

Որդուս՝ Նարեկին

Որդի՜ս, Նարեկը օսմանին մնաց,
Անսիրտ դահիճը ինձանից խլեց
Ինձ անապատի տապերին տված
Վանքերս առավ՝ Աստծուս նզովեց:

Արարատն առավ ու փշալարեց՝
Որպես Տիրաթագ գլուխ սրբազան,
Որդի՛ս, հոգուս մեջ ողբի հազար էջ,
Գտի՛ր ճանապարհն աստվածաշնչյան,

Վանիս կապույտի ցնորքին հասնեմ,
Հասնեմ Վարագին ու Ծովասարին
Ու կարոտախեղդ հողս համբուրեմ՝
Հասած Սիփանիս առնացի գրկին:

***

Բերեք համբույրներ բեղմնավորող՝
Միլիոն կես անգամ մեղանչեմ պիտի,
Բերեք սաղմերը կյանքի կոչվող
Միլիոն կես անգամ ցավեմ երկունքլի:

Բերեք աղոթքներն աստվածաաղերս,
Միլիոն կես անգամ Տե՜ր, ուրանամ քեզ,
Խղճի խունկերը ձեր մեռելածես,
Միլիոն կես անգամ թաղվել եմ անծես...

Բերեք դժոխքը մարդկային խղճի՝
Ես լռեմ այդժամ, երբ այն հառաչի,
Բերեք արցունքներն իմ բյուր լճերի
Ո՞վ է նոր Նոյը թող տապան ելնի...

Միլիոն ու կեսին իր տապանն առնի
Ու եղծահեղձան ջրերի հոսքով
Բոսոր հուրն հագած արշալույսի
Մեր նոր հարության Արարատ հասնի:

***

Ես ձեր արյունով ներկված անունն եմ,
Հույսն եմ՝ երկնքի դռները ծեծող,
Ձեր ցավս զգում եմ սուր ու շեղբիարված,
Ես տարիների հեքից հեռացող:
Աչքեր կուրացնող Աստծո լույսն էր՝
Դարձել էր թևեր՝ ձեզ երկինք տանող,
Իսկ իմ հոգու մեջ քո այրող հուրն է,
Կիսված հայրենիք, լրված սրտի դող...

***

Ո՞վ է ասում, թե դուք մեռաք,
Բա իմ՝ խորքից ո՞վ է ձայնում,
Ես ու՞մ ճիչն եմ համապարփագ,
Ու՞մ մարմինն եմ միլիոնանուն:

Ո՞վ է ասում, թե ձեզ տարան
Անապատը մոռացումի,
Բա էն ո՞վ է իմ մեջ ծաղկում
Հոխորդ սրտով ցասումի:

Ո՞վ է ասում, ու՞մ բառն է դա.
Կույր ու անդող ազգե՞ր բազում,
Չգիտեք, որ ի՞նձ մերժելով
Վաղը հերթը ձե՞զ է հասնում...

Ո՞վ է հերքում արհավիրքն այն
Թե սուտ է ու չկա վկա,
Դուք ձեր կյանքով կույր աղա եք
Ես՝Տիրոջը լռող ծառա...

Գլորվում է ժամանակը,
Մեր միության ժամը կգա՜...

Նաիրա ՍԻՄՈՆՅԱՆ

---

* Բոլոր իրերի հիմքում ընկած է ջուրը և բոլոր իրերը շնչավորված են:

ԹԱԼԵՍ

* Բոլոր իրերը առաջացել են ոչ թե նյութական նախասկզբից, այլ՝ ապեյրոնից, որը հավերժական է, անփոփոխ և աստվածային:

ԱՆԱՔՍԻՄԱՆԴՐԵՍ

* Նոսրանալով՝ օդը վերածվում է կրակի, իսկ խտանալով՝ առաջացնում է պինդ մարմիններ:

ԱՆԱՔՍԻՄԵՆԵՍ

* Նույն գետը երկու անգամ չես մտնի:
* Ինչպես տիեզերքը, այնպես էլ մարդն ունի իր լոգոսը, որը տիեզերական լոգոսի մասն է:
* Մեկը հավասար է հազարին, եթե նա լավագույնն է:

ՀԵՐԱԿԼԻՏԵՍ

* Ով գիտի՝ չի խոսում, ով խոսում է՝ չգիտի:
* Գոյություն ունեցող ամեն ինչը ծագում է Դաոյից, զարգանում ըստ Դաոյի օրենքների և շրջապտույտ կատարելով՝ վերադառնում կրկին Դաոյին:

ԼԱՈ ՑԶԻ

* Թեև Եսը ինքնին ազատ է և անմահ, բայց անգիտակից լինելու պատճառով խառնվում է մարմնի, զգայությունների և մտքի հետ: Եսի և ոչ Եսի չտարբերակման պատճառով առաջ են գալիս մարդկային բոլոր տառապանքները:

ԿԱՊԻԼԱ

* Իմացությունն իրականանում է յոթ հասկացությունների միջոցով՝ սուբստանցիա, որակ, գործողություն, համընդհանրություն, առանձնահատկություն, ներհատուկություն և ոչ կեցություն: Իսկ սուբստանցիաները լինում են ինը տեսակի, որոնք են՝ հողը, ջուրը, կրակը, օդը, եթերը, ժամանակը, տարածությունը, հոգին և միտքը:

ՔԱՆԱԴԱ

* Ողջ գոյի ճանաչողության բանալին մաթեմատիկայի և նրա սկզբունքի՝ թվի մեջ է:
* Տիեզերական մարմիններն առաջանում են կենտրոնական մարմնից՝ կրակից և պտտվում են դրա շուրջը:

ՊՅՈՒԹԱԳՈՐԱՍ

* Մարդիկ են իրենց նմանությամբ ստեղծում աստվածներին և նրանց վերագրում մարդկային հատկությունները:

ՔՍԵՆՈՓԱՆԵՍ

* Տիեզերքում տեղի են ունենում ոչ թե առաջացման և ոչնչացման, այլ միացման և քայքայման գործընթացներ: Սերը և ատելությունը փոխնիփոխ հաջորդում են իրար, որի հետևանքով գոյանում է տիեզերածնության չորս փուլերը ...

ԷՄՊԵԴՈԿԼԵՍ

* Ես գիտեմ, որ ոչինչ չգիտեմ:
* Գիտելիքը առաքինություն է:

ՍՈԿՐԱՏԵՍ

Անտիկ աշխարհի հայ մեծանուն ճարտասանը

Հայաստանում դեռևս Տիգրան Մեծի օրոք (Ք. ա. 95 – 55 թթ.) շատ հարգի է եղել ճարտասանական արվեստը: Հելլենիստական մշակույթի ազդեցությամբ դրական տեղաշարժեր են կատարվել նաև ճարտասանության բնագավառում: Տիգրանակերտում բացվել է թատրոն, կազմակերպվել են ճարտասանություն ուսուցանող դպրոցներ: Տիգրան Մեծի արքունիքում են եղել հույն ականավոր գիտնական-ճարտասաններ Ամֆրիկատես Աթենացին և Մետրոդորոս Սկեպսիացին: Վերջինս գրել է Տիգրան Մեծի պատմությունը, որը, ինչպես Հակոբ Մանանդյանն է նշում, ցավոք չի պահպանվել (1): Հույն այդ և մյուս երևելի մտավորականները Հայաստանում իրենց գործունեությամբ, անշուշտ, բարերար հետք են թողել նաև մեր հետագա պատմության մեջ:

Ինչպես հայտնի է, Տիգրան Մեծի հելլենասեր քաղաքականությունը շարունակել է նաև նրա որդին՝ Արտավազդ II-ը (Ք. ա. 55 – 34 թթ.), ով իր գործունեությամբ նպաստել է ոչ միայն հայկական պետականության անկախության ապահովմանը, այլև հայ մշակույթի զարգացմանը: Նա հայտնի է եղել որպես ողբերգակ: Եվ ինչպես Պլուտարքոսն է վկայում, գրել է նաև ճառեր, պատմական երկեր, որոնք նույնպես չեն պահպանվել:

Նշանավոր ճարտասան է եղել նաև մ. թ. ա. I դարի հայ գիտնական Տիրանը կամ Տիրանյոն, ում հռոմեական զորավար Լուկուլլոսը դեպի Հայաստան կատարած արշավանքի ժամանակ (Ք. ա. 69 – 68 թթ.) գերեվարել և իր հետ տարել էր Հռոմ, որտեղ էլ նա մեծ համբավ էր ձեռք բերել: Լինելով Ցիցերոնի մտերիմներից՝ Տիրանը դարձել էր վերջինիս դիվանապետը, հայտնի դարձել իբրև ճարտասան, քերական, մատենագետ: Եվ ինչպես որոշ ուսումնասիրողներ են նշում, նրան անգամ ունկնդրել է Ստրաբոնը:

Հայաստանում ճարտասանական արվեստի ուսումնասիրությունն առավել մեծ ուշադրության է արժանացել քրիստոնեության մուտքից և այն՝ որպես պետական գաղափարախոսություն դառնալուց հետո, երբ հայ միջնադարյան մշակույթը եղել է վաղ քրիստոնեական քաղաքակրթության միացյալ շղթայի մի օղակը:

Բանն այն է, որ 3-րդ դարի վերջին և 4-րդ դարի սկզբին Հայաստանում խիստ անհրաժեշտ էին քրիստոնեական կրոնի էությունն իմացող և այն մեկնաբանել կարողացող գրագետ, բանիմաց մարդիկ: Հեթանոսության դեմ մղվող դժվարին և ծանր պայքարում հսկայական դեր է կատարել ճարտասանների նոր սերունդը: Ահա պատմական հենց այդ ժամանակաշրջանում հայ ժողովրդին և նրա պետականությանը հարկավոր էին կրթված, լուսավորյալ և եռանդուն մարդիկ: Միակ ճանապարհը, անշուշտ, արտասահմանի մեծ քաղաքների կրթօջախներում հայ պատանիներին ուսուցման ուղարկելն էր: Եվ շատերն էին մեկնում Եդեսիա, Անտիոք, Աթենք, Հռոմ, Ալեքսանդրիա: Ուսում ստանալուց հետո նրանք վերադառնում էին և լծվում ազգանվեր գործի: Սակայն լինում էին նաև այնպիսիները, ովքեր չէին վերադառնում, և նրանցից ոմանք, հաստատվելով այդ քաղաքներում, դառնալով ականավոր դեմքեր, ծառայում էին ընդհանուր քաղաքակրթությանը և իրենց անվամբ, ինչպես ասում են, փառք ու պատիվ էին բերում նաև հայ ժողովրդին: Այդպիսի գործիչներից էին 5-րդ դարի մեծ գիտնական-իմաստասեր, բանաստեղծ, ճարտասան և պետական գործիչ Լեոնտիոսը (Ղևոնդիոս Հայկազն), ով Աթենքի համալսարանի ռեկտորն էր, ինչպես նաև 9-րդ դարի ականավոր գիտնական, Կոստանդնուպոլսի համալսարանի ռեկտոր Լևոն Իմաստասերը, ով սլավոնական լուսավորիչներ Կիրիլի և Մեֆոդիի ուսուցիչն էր, և այլք:

Ահա այդպիսի գործիչների շարքին պետք է դասել նաև 3–4-րդ դդ. մեծանուն ճարտասան, իմաստասեր և մանկավարժ Պարույր Հայկազնին, ով հույն մատենագրության մեջ հայտնի է որպես Պրոերեսիոս: Նրա մասին հայ մատենագրության մեջ ոչ մի տվյալ չկա, անգամ չի պահպանվել անունը: Թերևս դա նաև այն պատճառով, որ նա չի գործել Հայաստանում և կտրված է եղել մայր ժողովրդից:

Հայ մատենագրությունը և նրա անբաժան մասը կազմող պատմագրությունը, ինչպես հայտնի է, սկսվում է միայն 5-րդ դարից, և հայոց պատմության նախորդ ժամանակաշրջանի վերաբերյալ տեղեկություններ մենք քաղում ենք օտար աղբյուրներից: Հետևաբար զարմանալի չէ, որ Պրոերեսիոսի պես խոշոր անհատականության մասին մեզ տեղեկություններ է հաղորդում միայն հունական մատենագրությունը, մասնավորապես՝ հույն պատմագիր, ճարտասան և իմաստասեր Եվնապիոս Սարդեսցին (2), ով եղել է իր ժամանակի ականավոր դեմքերից մեկը, զբաղվել է նաև գրական ստեղծագործությամբ և բնական գիտությունների ուսումնասիրությամբ: Ռուս հայտնի բյուզանդագետ պրոֆեսոր Զինաիդա Ուդալցովան նրան համարում է Պրոերեսիոսի աշակերտը և համոզված հետևորդը, ով նրա ձեռքի տակ է հասել գիտության և արվեստի բարձունքներին (3): Պրոերեսիոսի մասին որոշ տեղեկություններ են հայտնում նաև անտիկ աշխարհի նշանավոր մտավորականներ և եկեղեցական գործիչներ Գրիգոր Նազիանզացին, Բարսեղ Կեսարացին, Գրիգոր Նյուսացին և Լիբանիոսը:

Եվնապիոս Սարդեսցու աշխատությունը, որ կրում է «Սոփեստների կյանքը» խորագիրը, բնագրի լեզվով՝ հունարեն և անգլերեն միասին, քանիցս հրատարակվել է: Հատվածաբար այն տպագրվել է նաև ռուսերեն՝ գիտական ծանոթագրություններով և մեկնաբանություններով: Ցավոք այն հայերեն չի հրատարակվել:

Իր այդ աշխատության մեջ Սարդեսցին, հետևելով Պլուտարքոսի հանրահայտ «Զուգահեռ կենսագրությունների» ավանդույթներին, որտեղ ներկայացված են հույն և հռոմեացի հայտնի գործիչների շուրջ 50 կենսագրություններ, տվել է իր ժամանակի մի շարք ականավոր մարդկանց՝ Պլոտինի, Յամբլիքոսի, Հիմերիոսի, Հուլիանոսի, ինչպես նաև Պրոերեսիոսի և այլոց կենսագրությունները, հարուստ տեղեկություններ այդ ժամանակաշրջանի մասին: Նկարագրել է նաև այն միջավայրը, որի պայմաններում ապրել և գործել է Պրոերեսիոսը, ներկայացրել է նրա ուսուցչին, ուսումնակիցներին, գործընկերներին, սաներին և անգամ հակառակորդներին:

Եվնապիոսը Սարդից եկել էր Աթենք Պրոերեսիոսի ճարտասանական դպրոցում ուսում ստանալու նպատակով: Նա պատմում է, որ իր ուսուցչին առաջին անգամ տեսել է 362 թ., երբ վերջինս եղել է շուրջ 90-ամյա ծերունի, իսկ ինքը՝ 17-ամյա պատանի (4): Այդ ժամանակ Պրոերեսիոսը գտնվում էր այն հասարակական-գաղափարական իրադարձությունների կենտրոնում, որի շնորհիվ հաղթանակել էր քրիստոնեությունը և ձևավորվել դրա տեսական հիմունքները:

Ըստ Սարդեսցու՝ Պրոերեսիոսը ծնվել է 276 թ. և մահացել 367 թ. Աթենքում: Սակայն որոշ ուսումնասիրողներ գտնում են, որ նրա կյանքի և գործունեության ժամանակաշրջանը ընդգրկում է 272 – 368 թթ.: Ինչևէ, փաստը մնում է այն, որ Պրոերեոսիոսն անցել է կյանքի երկար և խոչընդոտներով լի ճանապարհ, որը նա հաղթահարել է և դարձել իր ժամանակաշրջանի մեծանուն մտավորականներից մեկը: Նա հաղթահարել է աղքատություն, սով, նախանձ և բազում հալածանքներ: Նրա հակառակորդները, ըստ Սարդեսցու, մշտապես ձգտում էին բոլոր հնարքներով փնասել նրան: Զրպարտելով քաղաքական հանցանքների մեջ՝ նրա թշնամիներին անգամ հաջողվում է համոզել Աթենքի հռոմեական նահանգապետին աքսորել Պրոերեսիոսին Հոնիական ծովի գրեթե անմարդաբնակ մի կղզի, որտեղ մի քանի տարի անց է կացնում աղքատության մեջ, և երբ փոխվում է Աթենքի նահանգապետը, Պրոերեսիոսին հաջողվում է իր բարեկամների միջոցով նորից վերադառնալ Աթենք: Սակայն նրա հակառակորդները շարունակում են որոգայթներ լարել նրա դեմ, և նոր նահանգապետը ստիպված է լինում հրավիրել նրան վերջիններիս հետ նոր մրցության, և որում նա դարձյալ հաղթում է: Ահա այսպիսին է եղել Պրոերեսիոսը՝ միշտ հաղթող, արդարամիտ և իմաստուն:

Մասնագետներից ոմանք ենթադրում են, որ Պրոերեսիոսը ծագումով Փոքր Հայքից էր: Կրթություն ստանալու նպատակով մեկնել էր Անտիոք, ապա 308 թ. եկել Աթենք և դարձել այնտեղի հայտնի հռետորական դպրոցի տնօրեն Հուլիանոսի աշակերտը: Իր առաջադիմությամբ նա տարբերվում էր բոլորից, և երբ Հուլիանոսը մեկնում է Աթենքից, նրա թափուր պաշտոնի համար մրցույթ է հայտարարվում, որին մասնակցած 5 ընտրյալներից ձայների առավելությամբ հաղթում է Պրոերեսիոսը: Լինելով մեծ գիտնական, ճարտասան և մանկավարժ՝ նա գրել և ուսուցանել է հունարենով: Ցավոք նրա ստեղծագործություններից և ոչ մեկը չի պահպանվել: Ամուսնացած է եղել հույն մի օրիորդի՝ Ամֆիկլեայի հետ, ով ծագումով եղել է Տրալլից: Ունեցել է 2 դուստր և մշտապես մտահոգված է եղել նրանց ճակատագրով: Իր ազատությունն ընտանեկան կյան-

➲23

22⊃

քով չկաշկանդելու նպատակով շուտով բաժանվել է կնոջից և ապրել միայնակ: Վախճանվել է 95 տարեկան հասակում:

Եվնապիոս Սարդեսցին Պրոերեսիոսի մասին գրել է ոչ միայն նրան նվիրված հատվածում, այլև ակնարկել մյուս երևելի գործիչներին անդրադառնալիս, մասնավորապես՝ նրա հանրահայտ ուսուցչի՝ Հուլիանոսի մասին գրելիս: Սարդեսցին պատմում է, որ ինքը տեսել է Հուլիանոսի տունը, որը լցված է եղել մուսաների ոգով և շատ նման է եղել սրբավայրի: Այնտեղ դրված են եղել նրա սիրելի աշակերտների քանդակները, այդ թվում՝ Պրոերեսիոսինը:

Ըստ Սարդեսցու՝ Հուլիանոսը սերում էր Կապադովկիայից, և նրա բազմաթիվ սաների մեջ քիչ չէին նաև նրա հայրենակիցները: Սակայն նա առավել գնահատանքի էր արժանացրել հայազգի իր տաղանդավոր սանին, որին անգամ իր տունն էր կտակել: Այդ եղելությունը նաև խոսում է այն մասին, որ Հուլիանոսը հայրաբար է վերաբերվել Պրոերեսիոսին՝ իբրև զավակի:

Եվնապիոսը պատմում է նաև այսպիսի մի դեպք, որ տեղի է ունեցել Աթենքի փողոցներից մեկում. Հուլիանոսի հակառակորդի սաները կռիվ են սարքում և մեղադրում Պրոերեսիոսին ու նրա ընկերներին: Գործը հասնում է դատարան: Պրոկոնսուլը պահանջում է բացատրություն ոչ թե ուսուցիչներից, այլ նրանց սաներից: Սակայն բանսարկուները հանպատրաստից ճառի ընդունակ չէին և պետք է վաղօրոք պատրաստվեին դատարանում հանդես գալու համար: Ուստի նրանց ուսուցիչն առաջարկում է դատը հետաձգել: Բայց Հուլիանոսի սաներն ընդունակ էին ցանկացած պահի ճառ ասելու և պաշտպանելու իրենց սեփական գաղափարներն ու շահերը: Այսպիսով պրոկոնսուլի պահանջով ելույթ է ունենում Պրոերեսիոսը և շահում դատը: Ահա նրա այդ հանպատրաստից ճառը բնութագրվում է որպես ատտիկյան նրբագեղ և խորիմաստ ճարտասանության նմուշ (5):

Եվնապիոսը հաղորդում է, որ Պրոերեսիոսն իր հերթին ունեցել է բազում սաներ, որոնցից մեկը դարձել էր միապետ: Դա Հուլիանոս կայսրն էր (361 – 363 թթ.), ով ստացել էր քրիստոնեական դաստիարակություն, բայց կայսր դառնալուց հետո իրեն հռչակել էր հեթանոսության կողմնակից և սկսել էր հետապնդել ու հալածել քրիստոնեաներին, որի համար քրիստոնեական եկեղեցին նրան «Ուրացող» մականունը տվեց: Ահա այդ դաժան տարիներին, սակայն, նա ոչ միայն ձեռք չտվեց, չհետապնդեց իր ուսուցչին, այլև թողնելով նրան Աթենքի ճարտասանական դպրոցի տնօրենի պաշտոնում՝ նամակ է հղում, որտեղ ուսուցչին անվանում է հռետորության հորդառատ և անարգել մի գետ, որ մրցում է Պերիկլեսի հետ, իսկ երբեմն էլ գերազանցում նրան:

Հուլիանոսն առաջարկում է Պրոերեսիոսին իր արխիվային նյութերը ժամանակաշրջանի պատմությունը գրի առնելու համար: Ըստ էության՝ կայսրը փափագում էր նրա ճարտար գրչով անմահացնել իր անունը: Սակայն Պրոերեսիոսը, չօգտվելով արտոնությունից, անգամ հրաժարվում է իր գործից հանուն իր քրիստոնեական դավանանքի: Նա չկամեցավ իր դիրքով պարտավորված մնալ հռոմեական կայսրին: Պետք է նշել, որ որոշ ուսումնասիրողներ, մասնավորապես՝ ռուս գիտնական Լիդիա Ֆրեյբերգը, սկզբում Պրոերեսիոսին համարել են հեթանոս մտածող և ճարտասան (6), որն անշուշտ շփոթմունք էր՝ թերևս պայմանավորված Հուլիանոս կայսրին դասեր տալու և վերջինիս կողմից հալածանքների չենթարկվելու փաստով, ինչպես նաև այն հանգամանքով, որ Պրոերեսիոսի կենսագիրը՝ Եվնապիոս Սարդեսցին, հեթանոսության ջատագով էր: Հետագայում, սակայն, հստակություն է մտցվում այդ խնդրում նույն հեղինակի՝ Լ. Ֆրեյբերգի կողմից, ով մեծ հիացմունքով է գրում Պրոերեսիոսի մասին՝ որպես քրիստոնեության ջատագովի (7):

Պրոերեսիոսի սաներից են եղել նաև բյուզանդական գրականության հիմնադիրներ և եկեղեցական նշանավոր գործիչներ Գրիգոր Նազիանզացին և Բարսեղ Կեսարացին, ովքեր երկար տարիներ կապ են պահպանել իրենց ուսուցչի հետ և խորապես կրել են նրա ազդեցությունը: Գրիգոր Նազիանզացին անգամ գրել է Պրոերեսիոսի տապանագիր մահախոսականը, ի խորոց սրտի խոսքն ասել իր սիրելի ուսուցչի մասին (8):

Պրոերեսիոսին բարձր է գնահատել նաև իր ժամանակակից ականավոր ճարտասան և իմաստասեր Լիբանիոսը, որին պրոֆեսոր Մարիա Գրաբար-Պասսեկը նույնպես համարում է Պրոերեսիոսի սանը (9): Լիբանիոսը նրա մասին գրել է, թե վերջինս պերճախոսությամբ աշխարհին էր գրավում և արժանացել է արձանների, ունեցել է ազնիվ վարք: Իսկ ինչպես հայտնի է, ճարտասանի համար բոլոր ժամանակներում գիտելիքներից և խոսելու ձիրքից ոչ պակաս կարևոր է եղել ազնիվ վարքը, առինքնող նկարագիրը, որ, անշուշտ, հավատ ու վստահություն է ներշնչել նրա գաղափարախոսության նկատմամբ:

Հին Հունաստանում ընդունված է եղել ականավոր քաղաքական գործիչներին, ճարտասաններին իրենց կենդանության օրոք դափնեպսակներով մեծարելը, իրենց պատվին արձաններ կանգնեցնելը: Սակայն հելլեններն այդպես են վարվել քչերի հետ, բայց, ինչպես ասվում է, վարվել են տեղին և ճշմարտացի: Այդպիսի պատվի ու փառքի են արժանացել աթենացի նշանավոր գործիչներ և ճարտասաններ Դեմոսթենեսը, որին անվանել են «Հայր հայրենիքի», Սոկրատեսը և այլք: Այդ ավանդույթը դարեր անց շարունակվել է նաև Հռոմում: Հռոմեացիները, բարձր գնահատելով Պրոերեսիոսի ծառայություններն անտիկ գիտության և կրթության զարգացման ասպարեզում, վերջինիս պատվին նրա կենդանության օրոք Հռոմում կանգնեցրել են նրա պղնձե կիսանդրին հետևյալ մակագրությամբ՝ «Տիեզերքի թագուհի Հռոմը՝ ճարտասանության արքային»: Նրան բարձր է գնահատել նաև Կոստանդիանոս Մեծ կայսրը, որի արքունիքում նա ազատ ելք ու մուտք է ունեցել :

Ժամանակակիցների վկայությամբ Պրոերեսիոսի ելույթներն աչքի են ընկել իրենց բովանդակությամբ, մտքերի և հույզերի հարստությամբ: Դրանք եղել են պատկերավոր, դիպուկ, տրամաբանական: Նա հաճախ է անդրադարձել նաև ունկնդիրների առաջադրած թեմաներին: Սարդեսցու վկայությամբ՝ մի անգամ Պրոերեսիոսի հերթական ելույթի ժամանակ ունկնդիրները նրա ճառը սղագրելուց հետո խնդրում են նրան կրկնել այն ամբողջությամբ, և նա այդկերպ էլ անում է՝ զարմանք պատճառելով ներկաներին:

Պրոերեսիոսի ժամանակակիցները նրան համեմատել են պերճախոսության աստված Հերմեսի և Ցիցերոնի հետ: Հույները նրան անվանում էին նաև «Աստվածային Պրոերեսիոս», «Նոր Պերիկլես»:

Եվնապիոս Սարդեսցին հաղորդում է, որ բացի խոսքի և մտքի հզորությունից, Պրոերեսիոսը բնությունից օժտված է եղել նաև այլ բարեմասնություններով. եղել է վայելչակազմ, գեղեցկատես, հաղթահասակ, ունեցել է հրացայտ աչքեր, լայն ճակատ, խիտ մազեր՝ սպիտակ ինչպես արծաթ կամ ծովի ալիքներ: Խոր ծերության մեջ անգամ պահպանել է իր հռետորության և մտքի ողջ ուժը: Ինչպես Սարդեսցին է նշում. «Հոգին տակավին երտասարդ պահպանում էր նրա հոգնած մարմինը»:

Թեև ինչպես նշվեց՝ հայ մատենագրության մեջ Պրոերեսիոսի մասին տվյալներ չկան, սակայն պետք է չանտեսել, որ նրա երիտասարդության տարիներին քրիստոնեությունը Հայաստանում դարձավ պետական կրոն, իսկ ինքը քրիստոնեության ջատագովներից էր այդ դարաշրջանում, և դժվար է կարծել, որ մեծահամբավ այդ հայի մասին չիմանային Հայաստանում, մանավանդ քրիստոնեության առաջին հայ ջատագովները՝ Ագաթանգեղոսը, Կորյունը, Մովսես Խորենացին, Փավստոս Բուզանդը, Եզնիկ Կողբացին, որոնք քաջ ծանոթ էին Պրոերեսիոսի սաներին՝ Գրիգոր Նազիազանցուն և Բարսեղ Կեսարացուն, որոնց գործերից թարգմանություններ էին կատարել: Դրանք հայ իրականության մեջ առաջին թարգմանված գրքերից էին, որ նույնիսկ կրել են դրանց հեղինակների որոշակի ազդեցությունը:

Պրոերեսիոսիանձըմշտապեսհետաքրքրել է հայ գրողներին, գիտնականներին, ինչպիսիք են օրինակ՝ Րաֆֆին, ով գրել է «Պարույր Հայկազն» վիպակը, Լեոն, Ա. Ալպոյաճյանը, Գ. Զարբհանալյանը, Ա. Սուքրյանը, Վ. Չալոյանը, Ս. Արևշատյանը և ուրիշներ: Պետք է նշել, որ հայագիտությունն ընդհանրապես շատ բարձր է գնահատում Պրոերեսիոսի և նրա սաների գործունեության նշանակությունը հայկական գեղագիտական մտքի և ճարտասանական արվեստի զարգացման համար:

Հունական կրթություն ստացած, մայր հայրենքից հեռու գործած մեծ մտավորականը, ըստ էության, մի նոր կամուրջ է դարձել հունական քաղաքակրթության և Հայաստանի միջև: Պրոերեսիոսն ունեցել է նաև բազում հայ սաներ (10), և այդ իմաստով նա չի կտրվել Հայաստանից նաև իր սաների և վերջիններիս սաների միջոցով: Ահա թե ինչ է գրել Լեոն նրա մասին. «Լինելով հույն գիտնական՝ Պրոերեսիոսը պատկանում է նաև հայ ժողովրդին: Նրա ծագումը մեծ նշանակություն ուներ այն պատճառով, որ հայ ուսանողությունն ավելի բազմացավ Աթենքում և ազդեցիկ դեր սկսեց կատարել ուսանողական աշխարհում: Նա հայ ուսանողության հոգին էր, ուսուցիչն ու խորհրդատուն, և քանի որ իբրև հռչակավոր գիտնական և ճարտասան ուներ շատ հա-

⊃24

23Ͽ

կառակորդներ, հայ ուսանողները նրա պաշտպանության համար մղում էին եռանդուն պայքար, ուստի և հայտնի դարձան իբրև խիզախ և մարտնչող...» (11):

Ըստ Րաֆֆու բնորոշման՝ «Պրոերեսիոսը ճարտասանական դպրոցին նվիրված էր իր հոգու բոլոր զգացմունքներով: Եվ պետք չէ մեղադրել նրան, որ չվերադաձավ հայրենիք: Նա գիտության և իմաստության սիրահար էր: Առաքինությունը, անարատությունը, արդարամտությունը նրա պատվավոր կյանքի հատկանիշներն էին: Նա ապրեց և գործեց գիտության և իմաստության համար...» (12):

Նախամեսրոպյան ժամանակաշրջանի հայ մշակույթին անդրադառնալիս, անշուշտ, պետք է արժանավույնս հիշատակել Պրոերեսիոսի՝ Պարույր Հայկազնի անունը: Ինչպես 19-րդ դարի վաստակաշատ գիտնական Գարեգին Զարբհանալյանն է իրավացիորեն նշում. «Նա հայկական դպրության պարծանք անվանի անձն է, մեր ամենեն մեծ ճարտասան անձը, հետևաբար նրան մեր պատմությունից և քաղաքակրթությունից կտրելու իրավունք չունենք» (13):

Վ. Ա. ԽԱԺԱԿՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Գրականություն

1. Հ. Մանանդյան, Տիգրան II–ը և Հռոմը, Եր., 1972, էջ 85
2. Philostratus and Eunapius, Cambridge, 1961
3. Античная древность и средние века. Вып. 10, Свердловск, 1972, с. 70
4. Գ. Զարբհանալյան, Պատմութիւն հայերէն դպրութեանց, Վենետիկ, 1897, էջ 263
5. Ա. Ալպոյաճյան, Պատմություն հայ Կեսարիո, հ. Ա, Գահիրե, 1937, էջ 278
6. Византийская литература. М., 1974, с. 29
7. Античность и Византия. М., 1975, с. 8-9, 17
8. Գ. Զարբհանալյան, նշվ. աշխ., էջ 264
9. История греческой литературы. Т. 3, М.,1960, с. 291
10. Ա. Ալպոյաճյան, նշվ. աշխ., էջ 278
11. Լեո, Երկերի ժողովածու, հ. 1, Եր., 1966, էջ 426
12. Րաֆֆի, Պարույր Հայկազն, Երկերի ժողովածու, հ. 7, Եր., 1985, էջ 550-551
13. Գ. Զարբհանալյան, նշվ. աշխ., էջ 264-265

15Ͽ

* Անցյալի պատմությունը մի լուսատու լապտեր է, որ ամեն մի ժողովուրդ ձեռքին պետք է ունենա իր ճամփեն անմոլոր գնալու համար:
* Լեզուն է ամեն մի ժողովրդի գոյության ու էության ամենախոշոր փաստը, ինքնուրույնության ու հանճարի ամենախոշոր դրոշմը, պատմության ու հեռավոր անցյալի կախարդական բանալին, հոգեկան կարողությունների ամենաճոխ գանձարանը, հոգին ու հոգեբանությունը:
* Մեծությունը օրենքներ ու կանոններ չի ճանաչում. իրեն ցանկապատով չի փակում, եղած ցանկապատն էլ քանդում է:

Հովհաննես ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

* Տղաք, ինչ որ ունիք, – հոգեկան, մտային արժանիքներ կամ նյութապես հարստություն, – կպատկանի ձեր ժողովրդին, – անոր վերադարձնենք պիտի:

Լևոն ՇԱՆԹ

* Ազգը չի կարող կործանվել այլ կերպ, բացի ինքնասպանությունից:

Պարույր ՍԵՎԱԿ

* Հարկավոր է, այո, ազգովին ասպարեզ գալ, հարկավոր է ստեղծել մի հեղինակավոր մարմին, որպեսզի մեր ժողովրդի ճակատագիրը հանձնված չլինի պատահական ուժերի ղեկավարության:
* Անթիվ են հայ մտավորականության մեղքերը հայ ժողովրդի առաջ, անհամար են նրա սխալները, սակայն չմոռանանք, որ այսօրվա սխալը անուղղելի կլինի, այսօրվա մեղքը՝ մահացու:

Վահան ՏԵՐՅԱՆ

* Մի ժողովուրդ, որի որդիները հավասար չեն օրենքի եւ մահվան առջև՝ հաղթական հայրենիք չի ունենա:
* Կրոնների պես հայրենիքներն էլ պահանջում են, որ իրենց սպասարկողի ձեռքերը լինեն տաք եւ մաքրամաքուր:
* Ապագան վտանգված ժողովուրդների վերջին խաղաթուղթը – վերդաստիարակությունն է:
* Յուրաքանչյուր ազգի պարտականությունը մարդկության հանդեպ նախ և առաջ դրսևորվում է սեփական ազգի կենսունակության պահպանման և սեփական մշակույթի զարգացման ձևով:

Գարեգին ՆԺԴԵՀ

* Ազգային դպրոցները «ազգային ոգու» հենարաններից ամենաուժեղն են:

Ալեքսանդր ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆ

* Ազգերը մեռնում են... տխմարությունից:
* Իմաստուն է նա, ով պատճառի մեջ հետևանք է տեսնում, հետևանքում՝ պատճառ, տարբերությունների մեջ նույնություն է տեսնում, նույնություններում՝ տարբերություն, և ի վերջո, երևույթների մեջ էություններ է որսում, էություններում՝ հնարավոր երևույթ:
* Ո՛չ թեիզմ, ո՛չ աթեիզմ, պարզապես՝ էիզմ:

Ալեքսանդր Արորդի ՎԱՐԴԵՏՅԱՆ

Հայն ու հայկականը

Հին հայերը առաջնորդվել են բուն հայկական թվականով, ըստ որի՝ տարին ուներ 12 ամիս (յուրաքանչյուր 30 օրով) և 13-րդ (լրացուցիչ ամիս 5 օրով):

Հայոց ամսանունները դիցաբանական ծագում ունեն:

Որոշ տոմարագետներ գտնում են, որ հայոց տոմարի ամիսները կոչվում են Հայկ նահապետի 12 ուստրերի և դուստրերի անուններով:

Անուններ են ունեցել նաև հայկական ամսվա 30 օրերը և Ավելյաց ամսվա 5 օրը:

Բուն Հայկա օրացույցը. Նավասարդ, Հոռի, Սահմի, Տրե, Քաղոց, Արաց, Մեհեկան, Արեգ, Ահեկան, Մարերի, Մարգաց, Հրոտից, Ավելյաց:

Հին հայկական օրանունները.

1. Արեգ
2. Հրանդ
3. Արամ
4. Մարգար
5. Ահրանք
6. Մազդեղ
7. Աստղիկ
8. Միհր
9. Ձոպաբեր
10. Մուրդ
11. Երեզկան
12. Անի
13. Պարխար
14. Վանատուր
15. Արամազդ
16. Մանի
17. Ասակ
18. Մասիս
19. Անահիտ
20. Արագած
21. Գրգուռ
22. Կորդուիք
23. Ծմակ
24. Լուսնակ
25. Ցրոն
26. Նպատ
27. Վահագն
28. Սիմ
29. Վարագ
30. Գիշերավոր

Ավելյաց ամսվա անունները.

1. Փայլածու
2. Արուսյակ
3. Հրատ
4. Լուսնթագ
5. Երևակ

Հայերը ունեցել են ոչ միայն իրենց ազգային ամսանուններն ու օրանունները, այլև օրը (գիշերն ու ցերեկը) բաժանել են 24 հավասար մասերի (ժամերի) և դրանց տվել հետևյալ անունները.

Ցերեկվա ժամանունները՝

Այգ, ցայգ, զայթացյալ, Ճառագայթյալ, Շառավիղյալ, Երկրատես, Շանթակող, Հրակաթ, Հուրփայլյալ, Թաղանթյալ, Արագոտ, Արփող:

Գիշերվա ժամանունները՝

Խավարակ, Աղջամուղջ, Մթացյալ, Հավաթափյալ, Գեղուկ, Լուսահեմ, Շաղավոտ, Կամավոտ, Բավական, Առավոտ, Լուսափայլ, Փայլածու:

Այս անունների մեջ ի հայտ է գալիս հին հայերի գեղագիտական ճաշակը ցերեկվա ու գիշերվա առանձին պահերի երանգները զանազանելու հարցում:

Դրանցից մի քանիսը ժամանակակից հայերենում պահպանվել են արդեն ոչ թե որպես ժամանուն, այլև ցերեկվա ու գիշերվա որևէ պահը ցուցանող հասկացություն (օրինակ, այգ, աղջամուղջ, առավոտ):

Էջը կազմեց Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

ՇՈՒՇԻՆ՝ ՄԵՐ ՀԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԻ ԹԱԳԸ

«...Շուշին ցույց տվեց, որ միայն սեփական ուժերով կարող ենք հասնել ազգային հաղթանակների: Բեկում էր սա: Եվ այդ բեկումը դարձավ այն հիմքը, որի վրա թե՛ Հայաստանի Հանրապետությունում, թե՛ Արցախում ստեղծվեցին ամենամեծ ձեռքբերումները՝ մեր բանակները», – ասել է սպարապետ Վազգեն Սարգսյանը: Դժվար է ըմբռնել ու հասկանալ այս խոսքերը, եթե երբևէ չես տեսել Շուշին, եթե երբևէ չես կանգնել բերդապարսպին ու չես զմայլվել պարսպի տակ սփռված Հայոց աշխարհի գողտրիկ այս գանձով, որ Շուշի ու Արցախ է կոչվում:

...Ստեփանակերտից մեքենան բարձրանում էր Շուշի: Հեռվից արդեն նշմարվում էր Ղազանչեցոց վանքի գմբեթը: Ահա երևաց և բերդը՝ իր բարձր աշտարակներով: Հիշեցի այն տեսանյութերը, որոնցում նոր ազատագրված բերդաքաղաքի պարիսպների վրա ծածանվում էր Հայ Յեղափոխական Դաշնակցության ջոկատների դրոշը, Ղազանչեցոցի՝ հրետակոծությունից փուլ եկած քարերի մեջ պար էին բռնել ծեր ու մանուկ:

Ու մեկ էլ լռության մեջ լսեցի Տեր Գրիգորի ձայնը... Ճերմակել էր: Նրան տեսանյութերում երիտասարդ եմ տեսել. օգնում էր Պարգև սրբազանին, մկրտում էին ազատամարտիկներին, օրհնում ու նոր մարտի ճանապարհում: Արկերի պայթյունների ու հրետակոծության ներքո չէին լքում իրենց վանքերն ու պատարագ էին մատուցում: Քայլում ենք Տեր Գրիգորի հետ դեպի Շուշիի մայր տաճար՝ Սուրբ Ամենափրկիչ Ղազանչեցոց եկեղեցի, որը կառուցվել է 1868 – 1887 թթ.: Գանձասարից հետո Արցախի երկրորդ կարևորագույն հոգևոր կենտրոնն է: Այժմ այստեղ է գտնվում Արցախի թեմի առաջնորդի նստավայրը: 20-րդ դարասկզբի Շուշիի ջարդերից հետո՝ 1920 թ., եկեղեցին դադարեց գործելուց, օգտագործվեց նախ որպես պահեստ, ապա՝ որպես ավտոկայանատեղի: Այդ ժամանակաշրջանում էլ կործանվեցին եկեղեցու մուտքի մոտ դրված հրեշտակների արձանները: Մինչև Շուշիի ազատագրումը կիսավեր վիճակում էր, գմբեթը փլվել էր: Ղարաբաղյան պատերազմի ժամանակ այստեղ էր գտնվում ադրբեջանցիների ԳՐԱԴ հրթիռային համակարգի պահեստը: Ազատագրումից հետո ամբողջովին վերանորոգվեց, 1998-ից ի վեր գործող եկեղեցի է: «Հոգևորական, թե աշխարհական՝ մենք բոլորս մեր հայրենիքի զավակներն ենք, հարկ եղած ժամանակ՝ զինվորը, մանավանդ այն ժամանակ, երբ կռվողների թիվը քիչ է: Հիշում եմ՝ պատերազմի տարիներին գեներալ Իվանյանն առաջարկեց զորակոչել 14-70 տարեկան բոլոր տղաներին ու տղամարդկանց, որովհետև հայրենիքը փրկության կարիք ուներ, և դա նորմալ էր», – պատերազմի տարիներն է հիշում Արցախի հոգևոր թեմի առաջնորդ Պարգև արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանը: Շեն ու կանգուն են այսօր Արցախը, Շուշին, բուժվել են նաև եկեղեցու՝ արկերից մնացած սպիները, բայց մի խոր կսկիծ ապրում է դեռ բարձրաբերձ լեռների հեռու խորշերում, ու մերթընդմերթ տնքում են լեռները: Այստեղ դժվար չէ հողի մեջ կրակած փամփուշտներ գտնել, հողն իր կրծքում դեռ պահում է պատերազմի դառը հիշողությունը: Մեզ պարտադրված այն պատերազմի, որը, սակայն, նոր էջ բացեց հայ ժողովրդի պատմության մեջ, իսկ Շուշիի ազատագրումը հայոց նոր ժամանակների ամենափառահեղ հաղթանակը եղավ: «Երբեք չեմ մոռանա Շուշիի ազատագրման 20-ամյակին նվիրված զորահանդեսի վերջին փորձերը: Ի՜նչ ուժ կար ազատ Արցախում հայ զինվորի հաղթական քայլքի մեջ: Այդ զինվորների հայրերն ու պապերն են քսան տարի առաջ կերտել մեր հաղթանակը, – պատմում է գեներալ-մայոր Արկադի Տեր-Թադևոսյանը: – Այնտեղ հավաքվեցինք մի քանի հրամանատարներով և վերլուծեցինք ընդհանուր իրավիճակը: Ես մի առաջարկություն ունեի. թշնամուց մաքրելով Շուշիի մերձակայքը՝ օղակի մեջ վերցնել, ապա գրոհով ազատագրել քաղաքը: Սակայն հակառակորդի ուժերը կենտրոնացած էին որոշակի բարձունքներում, և նրանց ծայրագույն հենակետերի միջև ընկած էր ավելի քան 35 կիլոմետր: Ռազմաճակատի նման երկար գծի վրա շատ բարդ էր առանց այն էլ սակավաթիվ մեր ուժերը տեղաբաշխելը: Որոշվեց ստեղծել մեր ուժերի հարվածային խմբավորումներ, որոնք պետք է գրոհեին չորս ուղղություններով: Վերջապես, որպես ԼՂՀ ինքնապաշտպանության ուժերի գլխավոր հրամանատար՝ շտաբի պետ Ֆելիքս Գզողյանի հետ որոշում ընդունեցինք հակառակորդին ոչնչացնելու մասին: Հարձակման օրը հաստատեց ԼՂՀ Պաշտպանության կոմիտեի նախագահ Սերժ Սարգսյանը»:

Շուշիի ազատագրումը կազմակերպվել է չորս հիմնական ուղղություններով: Առաջինը «26»-ի հյուսիսային ուղղությունն էր՝ Ստեփանակերտ-Շուշի մայրուղիով (հրամանատար՝ Վալերի Չիթչյան), երկրորդը Շոշ գյուղի արևելյան ուղղությունը (հրամանատար՝ Արկադի Կարապետյան), երրորդը Լաչինի կամ Լիսագորի հարավային ուղղությունը (հրամանատար՝ Սամվել Բաբայան), չորրորդը Ջանհասան-Քյոսալարի հյուսիսարևմտյան (հրամանատար՝ Սեյրան Օհանյան) ուղղություններն էր: Տարիներ անց Սեյրան Օհանյանը հիշում է. «Երկրապահները միշտ էլ առաջինն են արձագանքել հայրենիքի կանչին, անվարան նետվել վտանգին ընդառաջ: Շուշիի ազատագրումը երկրապահ կամավորականների պատմական առաքելության ամենավառ դրսևորումներից մեկն էր, որ մինչ այդ մղված ազատագրական մարտերի թագն ու պսակը եղավ»:

Մայիսի 7-ին մութն ընկնելուն պես հայկական ջոկատները գրավեցին ելման դիրքերը, իսկ մայիսի 8-ին՝ ժամը 2:30-ին, սկսվեց հարձակումը: Արհամարհելով թշնամու գերազանցող ուժերը՝ մեր մարտիկներն իրենց խիզախությամբ նոր էջ բացեցին հայ ռազմարվեստի պատմության մեջ: Շուշիի ազատագրման ռազմական գործողությունը Արցախի ինքնապաշտպանության ուժերի ծանրակշիռ ու լուրջ հաղթանակն էր, որ ձեռք բերվեց այդ ուժերի բոլոր կառույցների տքնաջան ու մանրակրկիտ նախապատրաստության, հմուտ ղեկավարության, բոլոր աստիճանների հրամանատարների փոխհամագործակցության, մարտական ջոկատների վճռական, ինքնազոհ գործողությունների շնորհիվ: Մայիսի 9-ի լուսաբացը քաղաքը դիմավորեց հայ ազատամարտիկների հաղթանակի կրակահերթերով: Շուշին ազատագրված էր ադրբեջանական գերությունից: «Ստեփանակերտում էի, լուր հասավ, որ Շուշին ազատագրվել է: Ստեփանակերտից մինչև Շուշի ոտքով գնացի: Ժողովուրդը ցնծության մեջ էր: Մեքենաները կանգնում էին թե՝ Բակո՛ւր, արի միասին գնանք: Հրաժարվում էի: Ճանապարհին նայելով, խորհելով ու մտքերս գրի առնելով՝ գնում էի: Ես այդ ողջ պատմության ականատեսն էի, գրի առնողներից մեկը», – հիշում է արձակագիր Բակուր Կարապետյանը: «Արդեն գիտեինք, որ նախատեսվում է Շուշիի ազատագրման ռազմագործողությունը: Պայմանավորվել էի մի քանի գործընկեր օպերատորների հետ, որ մի քանի կողմից նկարահանենք հարձակումը, մերոնց մուտքն ու բերդաքաղաքի ազատագրումը. չէ՞ որ դա պատմական աննախադեպ իրողություն էր դառնալու, սերունդների համար անչափ կարևոր ժառանգություն: Ոմանք համաձայնեցին իմ փոքր-ինչ խենթ թվացող առաջարկի հետ, ոմանք վախեցան՝ դժվար կլինի գրոհի ընթացքում տեսախցիկ միացնել ու տեսագրել: Հետո, երբ գործողությունը պսակվեց մերոնց հաղթանակով, պարզվեց, որ միայն ես եմ նկարել: Անգամ նրանք, ովքեր խոստացել էին օգնել, ուղղակի լքել էին իրենց «դիրքերը»: 18 տեսաերիզ նկարել էի, 36 ժամ չէի հեռացել տեսախցիկից: Ցավոք, ինքնաթիռը, որով տեսանյութերը էինք տեղափոխում, պայթեցրին: Ահա թե ինչու հիմա այդ կադրերը չկան: Այդ իրադարձությունների ժամանակ ծանր վիրավորվեցի, երկար ժամանակ չկարողացա լինել Արցախում, բայց ապաքինվելուց հետո որդուս հետ կրկին մարտի դաշտում էինք», – պատմում է օպերատոր Շավարշ Վարդանյանը:

Ի վերջո, ի՞նչ էր Շուշիի ազատագրումը զինվորի ու արցախցու համար: Այս հարցին ի պատասխան՝ ԼՂՀ ՊԲ գնդապետ Մ. Ավշառյանն ասում է, որ այն ժամանակ իրենք իրենց որպես զինծառայողներ դեռ չէին ընկալում: Բայց այլ էր արցախցու, ավելի ճիշտ՝ ստեփանակերտցու հոգեվիճակը: «Ստեփանակերտցի ամեն մի տղայի պարտքն էր մեր քաղաքը ռմբակոծումից ազատելը, – ասում է Մ. Ավշառյանը: – Հիշում եմ, երբ առաջին աշխատավարձը բերեցին,

⊃26

25➲

որ տղաներին բաժանեն, ասինք. «Էս հինչ ե՞ք անում, խի մունք դրա հետի ե՞նք ծառայում»: Այսպես է եղել: Ամեն մեկն էլ ցանկացել է գնալ ու մասնակցել Շուշիի կռվին: Իհարկե, եղել են բազմաթիվ մարտերով անցած լավ տղաներ, որոնք Շուշիի ազատագրմանը չեն մասնակցել, բայց հարցը դա չէ: Ուղղակի մեր՝ ստեփանակերտցիների մեջ կար էդ բանը՝ էդ թուրքի ձեռը էնտեղից կտրել: Դա մեր քաղաքն է, իրենցը չէ: Հետո կնանիք, աղջկերք հարցնում են թե՝ ձեզ ի՞նչն է ստիպել, որ պատերազմի էս հատվածը տարել եք, քիչ եք եղել, զենք քիչ է եղել: Ես միշտ կատակում եմ՝ մենք ձեզանից ամաչել ենք, դրա համար էլ հաղթել ենք: Կռիվը տանուլ տված ո՞նց պիտի նայեինք երեխեքին: Ես էլ չորս երեխա ունեի, բոլորը՝ նկուղում, մի պահ Չանախչիում էին, մայիսի 2-ին բոլորին բերել եմ տուն: Հայրս ասում է. «Ինչի հե՞տի ես բերալ խոխոցը»: Ասում եմ. «Գիդվյալ չի, մեզնը հետ հինչ կկատարվի, թող մեր խոխեքը գիդան»: Էդպես ենք մտածել, կինս էլ էդպես է մտածել՝ ինչ ուզում է լինի, թող ես կողքին լինեմ, խոխեքը կողքին լինեն: Ո՞վ է մտածել, թե ով է կենդանի գալու, ով՝ վիրավոր, ով՝ զոհված: Էն ժամանակ ուղղակի մի տեսակ ատելություն է եղել, որը մի տեղից պիտի դուրս գար: Պարկի բերանը արդեն համարյա կապված է եղել: Էլ տեղ չունես՝ կամ պիտի պայթես, կամ պիտի հանձնվես... Ու Շուշիի կռվում ամենադժվարը մեր՝ չորրորդ վաշտի կենտրոնական ուղղությունն էր: Էն ժամանակ տեխնիկայի մեծ ուժը Սամվել Կարապետյանի դասակում էր, ինքն էլ կանգնել ասել էր՝ ճանապարհով մենք ենք բարձրանալու: Երբ գիտես, որ ժամանակին դու ես էդ ճանապարհով բարձրացել, հիմա ամեն գնալուց քեզ լավ ես, էլի, զգում», – հիշում է ազատամարտիկ հայորդին:

22 տարի է անցել Շուշիի ազատագրման հաղթական օրվանից: Առանձնահատուկ խորհրդավորություն ունի այս քաղաքը: Այն առավել խորհրդավոր է կեսգիշերին: Երբ լռում է փողոցի աղմուկը, լույսերի մեջ շողում է Ղազանչեցոց Ամենափրկիչ եկեղեցին:

Նաիրա ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

Митрополит Иларион: Русские и армяне ощущают себя единоверными народами

Гостем передачи «Церковь и мир», которую ведет на телеканале «Вести-24» митрополит Волоколамский Иларион, стал глава Российской и Ново-Нахичеванской епархии Святой Армянской Апостольской Православной Церкви архиепископ Езрас (Нерсисян).

Митрополит Иларион: Здравствуйте, дорогие братья и сестры! Христос воскресе! Вы смотрите передачу «Церковь и мир». Сегодня мы поговорим о взаимоотношениях между Русской Церковью и Армянской Церковью. У меня в гостях – глава Новонахичеванской епархии Армянской Апостольской Церкви архиепископ Езрас (Нерсисян), родной брат Католикоса всех армян Гарегина II. Здравствуйте, владыка! Христос воскресе!

Архиепископ Езрас: Воистину воскресе! Прежде чем облечь свои мысли в слова, я хочу выразить безграничную благодарность за предоставленную возможность общаться с Вами, встретиться с Вами, говорить об истории взаимоотношений наших единоверных народов и сестринских Церквей. Как Вы знаете, Армянская Церковь – одна из древнейших Церквей христианского мира. В 301 году, с Божией помощью и трудами святого равноапостольного Григория Просветителя, армянский царь принял христианство и провозгласил его государственной религией. Наша Церковь называется Апостольской: еще в I веке по Рождестве Христовом в Армению пришли два апостола – Фаддей и Варфоломей, – которые проповедовали в нашей стране спасительное слово Господа и стали основоположниками нашей святой Церкви. На пути своего многовекового, 1700-летнего бытия Армянская Церковь неуклонно придерживалась таких христианских и общечеловеческих ценностей, как мир между людьми, между народами, между странами, как терпимость в отношении друг друга. Она и сегодня идет по этому пути.

Митрополит Иларион: Владыка, я хотел бы попросить Вас ответить на некоторые вопросы, которые часто задают наши те-

лезрители. Например: почему Армянскую Церковь называют Григорианской? Я думаю, что она называется так по имени святого Григория Просветителя, который проповедовал в начале IV века и благодаря которому была крещена Армения. Ведь христианство было объявлено государственной религией Армении еще в 301 году, то есть за 12 лет до Миланского эдикта равноапостольного императора Константина. Григорий Просветитель почитается как святой и в Православной Церкви. И это, как и многое другое, нас объединяет.

Архиепископ Езрас: Вы абсолютно правы, владыка. Я интересовался вопросом, откуда пошло название «Григорианская Церковь», тогда как ее официальное название – «Армянская Апостольская Православная Церковь». История армянского народа была сложная. В 1828 году Восточная Армения присоединилась к России, что, естественно, помогло армянскому народу и Армянской Церкви в этой части страны возродиться. А западная часть осталась под властью Турции. В 1836 году, когда российское государство утвердило положение Армянской Церкви, в него было включено название «Армяно-Григорианская Церковь». До 1836 года такое название нигде не фигурировало. Мы сами никогда его не используем.

Митрополит Иларион: В этом году у нас с вами совпала дата празднования Пасхи, что бывает далеко не всегда. Это связано с тем, что мы празднуем Пасху по юлианскому календарю, а вы, как и католики, – по григорианскому. Но здесь слово «григорианский» имеет совершенно другой смысл, потому что оно указывает на Римского Папу Григория XIII, при котором в Западной Церкви был введен новый календарь. Я хотел бы чуть-чуть блеснуть познаниями в армянском языке, а потом скажу, от кого я это узнал. По-армянски Пасха звучит как Сурб Затик.

Архиепископ Езрас: Совершенно правильно.

Митрополит Иларион: Я слышал, что это происходит от слова «азат», что означает «свобода».

Архиепископ Езрас: Совершенно правильно.

Митрополит Иларион: Я услышал это в своей прошлой передаче от Сати Спиваковой, которую Вы, конечно, знаете. Она, армянка по происхождению, рассказывала о том, как празднуется Пасха в Армянской Церкви.

Архиепископ Езрас: Хочу отметить, что Армянская Церковь живет по двум календарям: по новому стилю и по старому. Так, наш Иерусалимский Патриархат руководствуется юлианским календарем. Но Первопрестольный святой Эчмиадзин живет по григорианскому календарю, название которого, как Вы уже сказали, не связано с именем Григория Просветителя. Поскольку Пасха является подвижным праздником, очень часто ее празднование по григорианскому календарю совпадает с празднованием по календарю юлианскому. Так случилось и в этом году, когда все мы в один день, 20 апреля, отпраздновали Воскресение Христово. Но и в те годы, когда наши пасхалии не совпадают, это обстоятельство нисколько не мешает нам вместе восхвалять Воскресшего Бога и просить Его милости и благодати для всех наших верующих. В силу многих исто-

➲27

Карен МГДСЯН

***

Нас толкали к пропасти потерь.
Под бременем грехов хилела вера.
Будь милостив Ты к нам хотя б теперь:
Должна же быть и испытаний мера!

***

То ли сходим с ума, то ль теряем рассудок,
пребывая в мечтах,
То ль, себя растеряв или вновь обретя,
заедаем свой страх
Сожалений по-детски немыслимым бредом,
Что и жизнь не была
устремленьем к победам.

***

Столь ли велика вина народа –
Муровать его надежды в склеп?
Быть ли каре лишь такого рода,
Чтоб черствел в руках надежды хлеб?!

***

Зовом гор родных вновь к тебе тянусь.
Сам печаль-тоска, странником одет.
Мой Наирский край, родина и грусть,
Кузницы другой вере нашей нет.
Коронован я пиками вершин,
Опоясан рек серебром живым,
В верности к тебе я непогрешим.
В храмах песен я снова человек.
Бездну пропастей я твоих постиг.
Свет твоих письмён освещает путь.
До небес и мой ты вздымаешь крик,
Без тебя и мне не даёшь вздохнуть.
Древний мой народ веры крест несёт,
Дав понять векам – непреклонен он.
Крест даёт крыла и зовёт на взлёт.
Пульс души у нас – колокольный звон.
Зовом гор родных вновь к тебе тянусь.
Нежности к тебе преисполнен дух.
Мой Армянский край, я к тебе вернусь.
Лишь тобою жив, я к тебе иду.

Ода земле Араратской

Ты не просто земля, ты – святыня святынь.
Ты не горы камней, ты – узорный хачкар.
Ты не песенный свод мне, ты – чётки молитв,
Свиток в камне с печалями вечными в дар.

Не озёрная гладь, весь ты ширь-океан.
Ты вершинами гор дал ковчегу приют.
Плясок наших гайканских огонь тебе дан
Аромат абрикоса ветра мне несут.

Счастья жало веками ты носишь в себе,
Ты взрастил и волшебной лозы виноград.
И другим ты себя и не видишь в судьбе,
Отчим кровом сынов призывая назад.

Пусть невзрачен твой лик, диковато щербат.
Корни веры в себе ты пустил глубоко.
Край армянский, заветный для нас Арарат,
Я с таким лишь тобою, любимый, знаком.

Перевод с армянского Ашота САГРАДЯНА.

26➲

рических причин сегодня мы не имеем возможности причаститься от одной Чаши, но это нисколько не мешает нам чувствовать духовную близость, духовное единство, в котором живут наши народы, наши страны. Это великий Божий дар нашим народам.

Митрополит Иларион: Я хотел бы пояснить телезрителям, что наши Церкви не имеют евхаристического общения с V века, то есть это очень-очень давняя история. Это было связано с Халкидонским Собором, который мы признаем IV Вселенским Собором и который Армянская Церковь не признала. И не только Армянская. Есть еще несколько Церквей, которые относятся к семье древневосточных, или ориентальных, или, как мы их иногда называем, дохалкидонских Церквей, которые признают только три первых Вселенских Собора и не признают последующие четыре. Хотел бы очень кратко пояснить нашим телезрителям суть наших богословских расхождений. Мы говорим, что в Иисусе Христе две природы – божественная и человеческая, что Христос единосущен нам по человечеству, то есть Он такой же человек, как мы, и Он единосущен Отцу по Божеству. Вы говорите, что во Иисусе Христе одна природа. Но это не одна божественная природа или одна человеческая, как часто ошибочно думают наши верующие, а одна богочеловеческая природа, то есть одна природа, состоящая из двух – божественной и человеческой.

Архиепископ Езрас: Абсолютно правильно. Именно так понимает единство Воплощенного Слова в Иисусе Христе наша Церковь, следуя учению святого Кирилла Александрийского. Если бы Армянская Церковь была монофизитской, он бы не стала предавать анафеме не только Нестория, но и основоположника монофизитства Евтихия.

Митрополит Иларион: Вы упомянули людей, о которых, возможно, наши телезрители не слышали. Святой Кирилл Александрийский жил в V веке. Он был главным действующим лицом на III Вселенском Соборе. А упомянутые Вами еретики – Евтихий и Несторий – представляли как бы две противоположные крайности. Евтихий говорил, что в Иисусе Христе человеческая природа была полностью поглощена божественной, и Он не был полноценным человеком. И мы, и вы осуждаем это как ересь монофизитства. Но когда термин «монофизиты» применяют к Армянской Церкви – или к Эфиопской или Коптской, – это неправильно, потому что в ваших Церквах никто не сомневается в том, что Христос был полноценным Богом и полноценным человеком. Несторий впадал в другую крайность. Он говорил, что во Иисусе Христе было как бы два субъекта – Бог Слово и человек Иисус. И это Бог Слово вселилось в человека как в дом. И мы, и вы отвергаем это как ересь, потому что мы говорим, что Бог Слово и Иисус Христос – это одно и то же лицо.

Архиепископ Езрас: Мы признаем: одна воля, одно лицо, одно Божество в Иисусе Христе.

Митрополит Иларион: Вы говорите – одна воля. Мы говорим – две воли. Мы говорим – воля божественная и воля человеческая, но сразу же добавляем, что это не две противоположные воли, не две воли, находящиеся в конфликте, что всегда во Христе Его человеческая воля находилась в полной гармонии и полном согласии с волей божественной.

Архиепископ Езрас: Армянская Церковь не является монофизитской. Армянская Церковь – Апостольская и Православная Церковь. К сожалению, многие верующие, не знающие учения Православной Церкви и Армянской Церкви, обращают внимание на внешние формы и говорят: вы неправильно креститесь – слева направо, а мы справа налево. Крестное знамение – это самая краткая форма выражения нашей христианской веры, а христианская вера, как сказал еще в V веке историк нашей Церкви святой Егише, является цветом кожи армянского народа.

Митрополит Иларион: И именно христианство на протяжении веков сохраняло армянский народ. Именно за веру во Христа страдали армяне: во время геноцида, начавшегося в 1915 году, их погибло более миллиона. Ведь их уничтожали, истребляли, изгоняли из своей земли не за что иное, как за христианскую веру. Армянская Церковь свою веру выстрадала. Действительно, мы сейчас не имеем евхаристического общения, мы не имеем единства Церкви, потому что у нас есть накопившиеся разногласия, но у нас есть богословский диалог. Мы обсуждаем то, что нас разделяет. Мы объясняем друг другу наши позиции. А самое главное – у нас есть дружба, у нас есть любовь. Армяне живут в России и чувствуют себя как дома. Русские живут в Армении, и недавно в Ереване был построен храм для русской общины. Мы ощущаем себя единоверными народами, потому что мы верим во Христа. Мы эту веру пронесли, в том числе ценой подвига мучеников.

Архиепископ Езрас: Молюсь о том, чтобы Господь Бог укрепил единство, братство между нашими народами, между нашими сестринскими Церквами, чтобы мы богоугодными делами всегда славили нашего Спасителя.

Патриархия.ru

Жуков и Баграмян

Многие славные страницы биографии маршала Ивана БАГРАМЯНА (1897 – 1982) нашли отражение и в военной литературе, и в историко-мемуарных трудах. В них обобщена его плодотворная полководческая и разнообразная общественно-политическая деятельность. Вместе с тем до сих пор остаются малоизвестными для широкой общественности многие десятилетия деятельности Баграмяна.

«...Им был внесен огромный вклад в дело укрепления оборонной мощи государства, – пишет бывший министр обороны РФ Сергей Иванов в своем предисловии к недавно вышедщей книге Владимира КАРПОВА «Маршал Баграмян: «Мы много пережили в тиши войны». – Именно под его руководством была воссоздана централизованная система тылового обеспечения Вооруженных сил, усовершенствованы службы тыла, приобрела системный характер деятельность по подготовке в тыловом отношении театров военных действий, разработаны новые уставы и наставления по боевой и оперативной подготовке тыла». Книга В. Карпова ценна еще, в частности, тем, что, пожалуй, впервые русский автор рассказывает о неформальных, теплых и дружеских отношениях, сложившихся между Иваном Баграмяном и Георгием Жуковым. О том, как Баграмян, далекий от «подковерной политики» и интриг, не испугавшись гнева Никиты Хрущева, поддержал «Маршала Победы» в самый трудный период в его жизни, когда от него отвернулись все маршалы и весь генералитет.

На празднование 20-летия Победы Жукова впервые после опалы пригласили на прием в Кремль. Когда он вошел в зал, где собирались гости до застолья, все вдруг притихли и устремили взоры в сторону Жукова. Он прошел через весь зал и подошел к Баграмяну, пожал ему руку, обнял и тепло поздравил. Ни к кому другому Жуков не подошел!

...В июне 1956 года маршал Баграмян был назначен начальником Академии Генштаба. В этих стенах Иван Христофорович провел два счастливых года, с 1936 по 1938 годы. Он был в первом выпуске этой вновь созданной академии. Какой блестящий был этой первый выпуск!

...Как всегда, на новом месте службы Баграмян прежде всего уяснил свои обязанности. Основная задача заключалась в следующем: обучать и готовить генералов, адмиралов, старших офицеров всех видов вооруженных сил для работы на командных и штабных должностях в оперативно-стратегическом звене армии и флота.

Любая теория опирается на практику и подтверждается практикой. Чем располагал маршал Баграмян и преподавательский состав, приступая к разработке новой стратегии? Какая практика применения ядерного оружия была в их распоряжении? Ведь первые атомные бомбы американцы уже сбросили на Хиросиму и Нагасаки...

9 сентября 1954 года Жуков по решению Президиума ЦК КПСС провел секретные учения с войсками и с реальным взрывом атомной бомбы в Тоцком учебном центре под Оренбургом. Учение это достигло исследовательских целей. Баграмян не раз просматривал секретный фильм о подготовке и проведении учения, изучил подробный отчет результатов учения. Стало понятно, что произойдет, если американцы обрушат по своему плану «Дропшот» 300 атомных бомб на наши города, а мы успеем ответить, пусть даже меньшим количеством бомб.

Баграмян и его коллеги определили следующее: ядерное оружие – это оружие необычное, и к нему невозможно подходить только с чисто военными мерками. В подходе к ядерному оружию только как к сдерживающему средству, а не как к средству ведения вооруженной борьбы, вообще нет гарантии, что оно не будет применено для нанесения внезапного удара.

Маршал Баграмян располагал разведсведениями о взглядах и действиях американцев по этим же проблемам. Проведенные испытания атомных бомб (а позднее создание межконтинентальной ракеты) в СССР показали, что безнаказанно осуществить свой план «Дропшот» американцам не удастся. О том, что они это поняли, и как в связи с этим менялась их стратегия, свидетельствует «Доклад начальника штаба армии США (генерала М. Тейлора) за период с 1 июля 1955 года по 20 июня 1957 года». Этот период совпадает с временем пребывания Баграмяна в должности начальника академии Генштаба.

...В общем маршал Баграмян проделал огромную работу в один из самых сложных периодов деятельности академии Генерального штаба. В беседе с маршалом (позднее этих событий) за чашкой чая и рюмкой отличного армянского коньяка с «фирменными» пирожками Тамары Амаяковны мы однажды коснулись событий того Октябрьского Пленума. Иван Христофорович неодобрительно сказал:

– Это не партийный пленум, а подковерная политика, мастером которой был Хрущев. Он испугался, что Жуков может его сместить, ему надули в уши, что полководцы стали главами государств: в Америке – Эйзенхауэр, в Югославии – Тито, в Албании – Энвер Ходжа. Особенно Хрущева насторожил случай, когда Жуков, защищая его же в борьбе с оппонентами, пригрозил вызвать в Москву танки.

Иван Христофорович помолчал, он вообще говорил неторопливо, не повышая голоса.

– Я думаю и уверен, Жуков никогда не помышлял о захвате власти. Он не политик. Он военный до мозга костей. Его потолок в работе и в мечтах – пост министра обороны. Хрущев оболгал его, бессовестно обвиняя в бонапартизме.

Подтверждая это свое мнение, Иван Христофорович рассказал:

– В 1924 году меня направили на учебу в Высшую кавалерийскую школу Красной Армии. Она находилась в Ленинграде. Из двухсот слушателей была выделена группа из 25 человек, более старших по званиям, в основном командиров полков. В нее вошли многие в будущем крупные военачальники: Жуков, Рокоссовский, Еременко и другие. Мы были молодые и, вполне естественно, кроме учебы нам хотелось иногда и развлечься, и погулять, что мы и делали: уходили в город, иногда ужинали в ресторане, ино-

➲29

28⊃

гда ходили в театры. Жуков редко принимал участие в наших походах, он сидел над книгами, исследованиями операций Первой мировой войны и других войн, а еще чаще разворачивал большие карты и, читая книги или какие-нибудь тактические разработки, буквально ползал по картам, потому что карты были большие, они не умещались на столе, он их стелил на пол и вот, передвигаясь на четвереньках, что-то там выглядывал, высматривал и потом сидел, размышляя, нахмурив свой могучий, широкий лоб. И случалось нередко так: мы возвращались после очередной вылазки, а он все еще сидел на полу, уткнувшись в эти свои карты...

У Жукова был не только талант, но и тяга к военному искусству. Бывает иногда и так: у человека есть талант, но он его не ощущает, не развивает, не живет тем делом, талант к которому подарила ему природа. У Жукова его природное дарование сочеталось со страстной любовью к военной профессии. Иногда у человека, даже увлеченного своим делом, бывает, как мы сегодня говорим, еще и какое-то хобби. У Жукова все было сконцентрировано и устремлено на ратное дело. Оно было и страстью, и увлечением, смыслом всей его жизни.

Я полностью разделял мнение Ивана Христофоровича и даже рассказал некоторые неизвестные ему подробности того Пленума. Я их знал потому, что, работая над книгой о Жукове, читал в архивах многие подлинные документы и полную стенограмму самого Пленума. Мне кажется, следует посвятить читателей в суть этого, как говорит маршал, «неприличного» дела.

И в том, что Хрущев – мастер интриг, Баграмян тоже прав. На XX съезде Хрущев без включения в повестку дня провернул вопрос о культе личности. Октябрьский пленум 1957 года проводился с повесткой дня: «Об улучшении партийно-политической работы в Советской Армии и Флоте». А в действительности на пленуме произошла расправа над маршалом Жуковым. Я долго не мог ознакомиться со стенограммой этого пленума. Она ни разу не публиковалась, была засекречена. Обнаружил я экземпляр стенограммы в общем отделе ЦК КПСС. Дали мне с ней ознакомиться, как члену ЦК, выделили комнату, предупредили: нельзя выносить и снимать копии с текста.

Рассказывая об этом Ивану Христофоровичу, я признался:

– Но я же разведчик, конечно, сделал для себя фотокопии.

Маршал одобрительно улыбнулся. Я сказал:

– Вы были на этом Пленуме, знаете лучше меня все, что там происходило.

Дальше я поделился с Иваном Христофоровичем своим мнением по поводу некоторых выступлений на Пленуме.

– Суслов в основном докладе говорил о многом, но главное обвинение сводилось к тому, что Жуков игнорирует Центральный Комитет. Жуков без ведома ЦК принял решение организовать школу диверсантов в две с лишним тысячи слушателей...

Хрущев по поводу этой школы бросил реплику: «Неизвестно, зачем было собирать этих диверсантов без ведома ЦК. Разве это мыслимое дело? И это делает министр обороны с его характером. Ведь у Берии тоже была диверсионная группа, и, перед тем как его арестовали, Берия вызвал группу головорезов, они были в Москве, и если бы его не разоблачили, то неизвестно, чьи головы полетели бы».

Баграмян махнул рукой:

– Обвинения Жукова в заговоре и создании силы с целью захвата власти было явным вымыслом. О ее создании Генштабом был издан официальный приказ, обеспечением занимались соответствующие управления: оружием, обмундированием, питанием, транспортом, средствами связи, жильем и автопарками, то есть все, кому полагалось этим заниматься по служебным обязанностям. Это была не школа диверсантов, а дивизия особого назначения, которая формировалась в Коврове. Ее командиром был назначен генерал Мамсуров.

– Иван Христофорович, хочу спросить вас о том, что меня больше всего удивляет – о выступлениях наших маршалов. Я подробно изучил стенограмму. Обдумывал и взвешивал каждое выступление, оценивал отношение к Жукову каждого выступающего не только с точки зрения обязательной поддержки желания Первого секретаря (а оно, конечно же, всем было понятно), но и с учетом фактора времени – все это говорилось после XX съезда, который якобы восстанавливал в партии, в стране ленинские нормы принципиальности, правдивости и честности. И каждый из выступающих, если он того захотел бы, мог высказать свое мнение насчет Жукова, даже если оно не совпадало с официальным. Но никто – ни один из выступивших на Пленуме военачальников не поддержал, не защитил маршала! Что это? Опасение попасть в число его единомышленников? А может быть, мстительность, ведь некоторые из ораторов терпели несправедливость и оскорбления со стороны Жукова. Вот дилемма: или все крупнейшие военачальники, обвинявшие Жукова, были нечестные, непорядочные люди, или они говорили правду, и Жуков действительно виноват. Давняя мудрая военная поговорка гласит: «Не может быть такое, когда весь строй идет не в ногу, а кто-то один в ногу». И еще такая ирония: «Все самое плохое скажут о вас друзья».

Значит, Жукова развенчали, осудили и отстранили от должности министра обороны правильно? Военачальники, конечно же, были людьми порядочными, они говорили честно, и Жуков был виноват в том, в чем его обвиняли: грубость, несправедливость, порой чрезмерная требовательность, унижение и даже оскорбление некоторых старших офицеров и генералов. И сам Жуков в заключительном слове признал это.

Иван Христофорович сказал:

– Жуков не признал, и никто из боевых товарищей его не обвинял в намерении захватить власть. Только Хрущев особенно нажимал на это обвинение. Я понимал все неприличие этой затеи Хрущева и на Пленуме не выступил. Ну, а другие выступали по инерции. Генеральный секретарь, он же Верховный Главнокомандующий, дал указание, и его надо было выполнять. Маршалы – люди дисциплинированные.

Порученец маршала генерал Корнеев мне рассказывал:

– После Пленума было указание ЦК обсудить его материалы на партийных собраниях во всех учреждениях и организациях. Провел такое собрание и Баграмян в академии. Он не мог не выполнить это указание ЦК. Но никаких резких обвинений Жукову не высказал. В общих словах пересказал о работе пленума. Об этом кто-то из его недоброжелателей «проинформировал» вышестоящие органы, и к Ивану Христофоровичу кое-кто наверху стал относиться с прохладцей...

Напомню, Пленум проходил в конце октября, через несколько дней – 7 ноября, праздник Октябрьской революции. У меня был список, по которому я готовил к праздничным дням поздравления от Баграмяна его друзьям и начальникам.

В этот раз я подготовил всем, в том числе и Жукову. Представляя поздравления на подпись маршалу, я положил на стол последней открытку для Жукова и ждал, как отреагирует Иван Христофорович. Он сказал:

– Правильно, сейчас Георгию Константиновичу особенно приятно будет получить такое поздравление и добрые пожелания.

Как мне стало известно позднее, Жукову не прислал поздравления никто из выступавших на Пленуме. Опальный! И вдруг теплые, добрые слова от Баграмяна. Жуков всегда относился к Ивану Христофоровичу с большим уважением, а после этого случая их дружба стала еще крепче.

На празднование 20-летия Победы Жукова впервые после опалы пригласили на прием в Кремль. Когда он вошел в зал, где собирались гости до застолья, все вдруг притихли и устремили взоры в сторону Жукова. Он прошел через весь зал и подошел к Баграмяну, пожал ему руку, обнял и тепло поздравил. Ни к кому другому Жуков не подошел!

Они дружили семьями, встречались в дни праздников. Баграмян был на похоронах жены Жукова, Галины Александровны. Жуков подарил Баграмяну свою книгу «Воспоминания и размышления» с автографом. Я видел у многих военачальников и читателей книги Жукова с его автографами, но таких теплых слов не встречал.

Вот короткие строки друга о друге.

Жуков о Баграмяне:

«Я давно знаю Ивана Христофоровича. Он один из наших талантливых и опытных военачальников, блестяще знающий штабную работу. В годы войны нечасто мы встречались, но о его ратных делах мне все было известно. Его великолепные организаторские способности проявились еще в очень сложной обстановке начала войны. Он очень вдумчивый, знающий свое дело военачальник, спокойный, уравновешенный, трудолюбивый,

⊃30

29⊃

грамотный. И.Х.Баграмян особо отличился в Курской битве, как командующий Первого Прибалтийского фронта, и в Белорусской операции. Мы с ним часто встречались после войны, дружили».

Баграмян о Жукове:

«Для меня Георгий Константинович не только выдающийся военный стратег, славный герой и полководец – он был мой товарищ и сверстник, больше того – побратим, сыгравший огромную роль в моей солдатской судьбе. В Г. К. Жукове я видел живое воплощение широты и щедрости души великого русского народа по отношению к своим младшим братьям, всем другим народам нашей многонациональной Родины. Г. К. Жуков был мужественный человек. Его появление на том или ином участке фронта в самые трудные моменты вселяло в командиров и военачальников какую-то необыкновенную силу».

Как известно, после отстранения Жукова министром обороны стал маршал Малиновский. В службе Баграмяна также произошли значительные перемены. В годы работы в академии Иван Христофорович много и плодотворно потрудился в деле образования и формирования будущих крупных военачальников, высокая степень подготовки слушателей позволяла выдвигать их после окончания академии на высокие командные и штабные должности в советских Вооруженных силах.

Генерал армии Грибков рассказал мне о встречах с Баграмяном на армянской земле.

– Я был командующим войсками 7-й гвардейской армии в Ереване. Иван Христофорович был депутатом Верховного Совета СССР от Эчмиадзинского избирательного округа – там дислоцировались части 7-й гвардейской армии.

Каждый его приезд в Армению был значительным для меня. Встречи и беседы с ним обогащали меня в вопросах истории армянского народа. Интересны были его рассказы о своем детстве и юношестве, о революционных годах, когда молодому человеку трудно было ориентироваться – кто за красных, а кто за белых. Баграмян избрал верный путь.

Иван Христофорович был внимательным собеседником, всегда выслушивал, не перебивая. Свои обещания в ответ на мои просьбы всегда точно выполнял. В армии всегда были различные проблемы – то ГСМ хотелось иметь побольше для боевой подготовки войск, то палаток новых несгораемых или штабных машин хотелось получить в первую очередь.

Он говорил:

– Напиши мне памятную записку, что тебе необходимо.

Записку он клал в карман и по возможности помогал.

Иван Христофорович любил свою малую родину – Армению и большую родину – Советский Союз.

Как-то в 1966 году прилетел в очередной раз в Ереван, а в это время намечался Пленум ЦК Компартии Армении. Я тогда был членом ЦК и членом Бюро ЦК, депутатом Верховного Совета Армении. На этом пленуме намечалось освобождение Первого секретаря ЦК Заробяна и избрание нового Первого секретаря Антона Ервандовича Кочиняна.

Иван Христофорович сказал мне, что он не имеет желания присутствовать на этом Пленуме как член ЦК КПСС. Да и вы, прибавил он, Анатолий Иванович, скажите о своей занятости по службе, чтобы нам с вами не сидеть и не слушать, как он выразился, «перебранку» за власть. Так мы и сделали. Иван Христофорович попросил меня свозить его на реку Аракс, чтобы посмотреть поближе на гору Арарат и на старые земли Армении. Мы отправились в район Маркары, на границу, туда, где мост через Аракс разделен белой пограничной полосой.

Предварительно я предупредил начальника погранзаставы о нашем приезде и сказал ему, чтобы были приняты меры безопасности. Он так и сделал. На всякий случай по обе стороны от въезда на мост разместили снайперов и автоматчиков. Баграмян заслушал начальника погранзаставы об охраняемой границе, о поведении турок на границе и затем спросил:

– А можно пройти по мосту до белой линии?

– Конечно, можно. Вам все можно, товарищ маршал.

И вот мы втроем вступили на этот мост и дошли до линии, отделяющей Советский Союз от Турции. Иван Христофорович одной ногой переступил за белую линию, с минуту молча постоял, мы тоже молчали, не мешали его думам, и затем сказал:

– Вот я и побывал на исконно армянской земле, мысленно оказался в Карсе и других памятных местах, где пришлось воевать.

Потом, когда мы сидели у пограничников на заставе и пили чай, Иван Христофорович рассказал нам о том, как он в составе 1-го Армянского кавалерийского полка сражался против наступавших на Закавказье турецких войск в районе Карса, а затем участвовал в Сардарабадском сражении. Иван Христофорович говорил, что армянский народ никогда не забудет турецкий геноцид, когда было уничтожено около 1,5 миллиона мирных жителей Армении. Он с любовью отзывался о русских солдатах, которые спасали от смерти стариков и детей.

Баграмян был в полном смысле интернационалистом. Где бы он ни работал, он всегда подчеркивал необходимость крепить дружбу между народами, и особенно с русским народом.

Генерал армии Грибков в конце нашей беседы сказал:

– Хочется пожелать армянскому народу крепить взаимную дружбу Армении и России. Эта дружба всегда выручала в трудное время. Счастья вам и процветания. Верю, что очень скоро Армения и Россия снова будут стоять в одном строю.

Я счастлив, что так близко знал и общался с выдающимся полководцем Великой Отечественной войны – Иваном Христофоровичем Баграмяном – и проходил воинскую службу на его родине.

КАК ОБЫСКИВАЛИ ДАЧУ БАГРАМЯНА

Из воспоминаний академика Абрама Алиханова:

– Было это в субботу четвертого ноября сорок восьмого года. В

⊃31

30⊃

полночь Хозяин, так мы в своем кругу величали Сталина, срочно меня и Игоря Курчатова пригласил в Кремль. Это была не первая встреча, мы уже привыкли к подобным вызовам. Мы доложили о нашей работе, Сталин спросил, в чем мы нуждаемся, и предложил письменно изложить свои просьбы. Чтобы мы не договорились, он посадил нас по краям большого стола. Сидим и сочиняем наши просьбы. Вдруг зазвонил телефон. Сталин медленно, как бы нехотя, подошел к аппарату, долго слушал и тихо, но внятно по-грузински произнес: «Адмиралов не расстреливать, они старые – сами умрут в застенках, авиаторов-маршалов Голованова и Новикова жизни не лишать, а Худякова можно направить к праотцам...» Опять долго слушал в трубку, потом недовольно буркнул: «Слушай, Лаврентий, Жукова мы и так наказали, хватит с него, Рокоссовский бабник? Ну и что? А ты разве святой? Не трогать его, пошлем в Польшу – пусть там блядует. Баграмяна? Не верю. Есть документы? Сам сварганил? Я тебя, шельмеца, досконально изучил, ты – смесь шакала с гиеной. Согласен? Еще бы. Так вот, слушай товарища Сталина: можно нагрянуть на дачу Баграмяна, перевернуть вверх дном, все запротоколировать и держать под рукой – пригодится. Если поднимет хвост, тут же протоколы на стол, понял, недоносок?..»

Когда мы покидали кабинет Сталина, вдруг он спросил:

– Товарищ Алиханов, вы родом из Тифлиса, а грузинским владеете?

Я не растерялся, ответил:

– Я, товарищ Сталин, даже армянским не владею.

– Это хорошо, товарищ Алиханов. Очень хорошо.

Когда вернулся домой, было около двух часов ночи, позвонил в Ригу, Иван Христофорович командовал там войсками округа, разбудил его и сказал, что в Ригу едет мой сотрудник Григорий Ананов, прошу оказать ему содействие. Он был удивлен, что по такому пустяку звоню в два ночи. Я отшутился: мол, когда горишь на работе, часов не наблюдаешь.

Утром пригласил Гришу Ананова, моего друга детства, и растолковал суть дела, что надо предупредить Баграмяна о кознях Берии, чтобы он очистил дачу от ненужных «вещей». Почему сам не сказал Баграмяну? Так ведь тогда и аппараты ВЧ подслушивали. И вообще по телефону мы о серьезных делах никогда не говорили.

На дачу нагрянули люди Берии. Но обыск ничего не дал.

Искали трофеи. Многие военачальники на этом деле крепко погорели. Георгия Жукова чуть под суд не отдали. Понизили в должности, послали в военный округ второго разряда. На высшем военном совете Сталин иронизировал: мол, один только товарищ Баграмян оказался чист на руку. Но Лаврентий Берия не успокоился. В пятьдесят втором он вновь взялся за Ивана Христофоровича...

Сталин задумал в годовщину Победы трех военачальников, которые в годы войны командовали фронтами, сделать маршалами. Об этом сам Сталин «проболтался» в день Советской армии у себя на даче в узком кругу высших армейских чинов. И назвал Ивана Баграмяна, Ивана Петрова и Андрея Еременко. Сталин поднял бокал за них и предупредил, чтобы раньше времени не болтали. Затем с бокалом в руке обошел всех гостей. Подойдя ко мне, он сказал: «Товарищ Алиханов, теперь и армяне будут иметь маршала. Грузины уже имеют одного маршала, правда, он не настоящий, паркетный, но все же он маршал. Я имею в виду товарища Берию. Но генералиссимуса у вас не будет. Зато у вас есть настоящий адмирал флота, товарищ Исаков. Умница, без ноги, но с головой». Он чокнулся со мной, пригубил – и пошел дальше.

Я был рад за старого друга и через день-два дал ему об этом знать. Но... и здесь Берия сыграл свою мерзкую роль. Иван Христофорович потом рассказывал, что этот матерый палач организовал поток писем в адрес Сталина, что якобы командиром кавполка в Армянской дивизии Иван Баграмян на вакантные должности командиров эскадронов выдвигал бывших дашнакских офицеров, а тех, кто из рабочих и крестьян, держал в черном теле. Мне доподлинно известно, что после этого Ивана Христофоровича вновь начали таскать по кабинетам партийного контроля. Таскали долго. Унижали допросами. Дошло до Сталина. Тот вычеркнул фамилию Баграмяна из готового текста постановления, да так вычеркнул, что карандаш прошелся и по тем двум кандидатам... Вот как было.

АРМЯНСКИЕ СЛЕДЫ НА ПОКЛОННОЙ ГОРЕ

Одним из самых любимых москвичами исторических мест столицы является Поклонная гора. Это место гордости и славы русского воинского духа. Ранее Поклонная гора ассоциировалась с войной 1812 года. У Поклонной горы, где Наполеон безуспешно ждал ключи от Москвы, находятся музей – панорама Бородинская битва, домик Кутузова в Филях и Триумфальная арка в честь Победы России над Францией.

А ныне Поклонная гора стала главным местом, посвящённым Победе Советского Союза над Германией в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов. Здесь в прекрасном парке Победы расположен величественный мемориальный комплекс. Прежде всего, это огромный музей Великой Отечественной войны. В нём собраны многочисленные экспонаты, посвящённые той войне. Выставлено как советское, так и трофейное немецкое оружие. Показаны ордена, медали и знамена, как победителей, так и побеждённых.

В самом парке Победы есть многочисленные великолепные памятники, посвящённые войне. Главный памятник – это монумент Победы. Он представляет собой

огромный штык от винтовки, увенчанный богиней Победы Никой. А у подножия обелиска находится конная скульптура Георгия Победоносца, убивающего змея. Это символ Победы Советского Союза над фашизмом. В парке можно также увидеть вечный огонь, красивые фонтаны, православную церковь, синагогу и мечеть.

Но, несомненно, для нас наибольший интерес представляют армянские следы на Поклонной горе. А их там немало. Рекомендую с самого начала придерживаться левой стороны. Так слева, вдоль Центральной аллеи с фонтанами, стоят колонны в честь советских фронтов времён войны и их командующих. Приятно прочесть надпись на одной из колонн, посвящённой 1-му Прибалтийскому фронту, который возглавлял один из самых прославленных советских полководцев Иван Христофорович Баграмян. Тогда он был генералом армии, а позже стал Маршалом Советского Союза.

Весьма интересен недавно открытый мемориал «В борьбе против фашизма мы были вместе». Он символизирует дружбу народов СССР, совместно боровшихся с общим врагом. За этим мемориалом на стене выбиты изображения памятников, посвящённых Победе в войне, которые были установлены во всех пятнадцати советских республиках. Среди них вы-

⊃32

АРМЯНСКИЕ СЛЕДЫ НА ПОКЛОННОЙ ГОРЕ

деляется изображение всем хорошо известного монумента «Мать-Армения», установленного в парке Победы в Ереване. Этот памятник, скульптора Ара Арутюняна, венчает собой величественное здание музея Великой Отечественной и Карабахской войн архитектора Рафаела Исраеляна.

Недалеко от этого места, слева за зданием музея, у Аллеи Юных Героев, там, где к ней подходят Аллея Солдат и Аллея Памяти, армян ждёт приятный сюрприз. В недалёком будущем здесь появится часовня Армянской Апостольской церкви. Она будет сооружена в честь армян, участвовавших в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов. Территория уже огорожена забором. Завезены строительные материалы. Идея строительства этой часовни имеет давнюю историю. К сожалению ранее никак не удавалось приступить к её осуществлению. До этого все силы были направлены на строительство в Москве армянского Кафедрального собора Святого Преображения. Теперь же, когда этот потрясающий храм открыт, настало время активно взяться за часовню на Поклонной горе.

Висящее на месте строительства информационное табло сообщает много полезного. Так, площадь застройки составляет 500 кв. м. Наземная часть часовни – 225 кв. м. Площадь земельного участка – 0,11 га. Высота часовни – 27,85 метров. Впечатляет, не правда ли? Судя по рисунку, часовня очень симпатичная и будет иметь традиционный армянский вид. Насколько мне известно, под зданием часовни должен быть создан музей, посвящённый участию армян в Великой Отечественной войне и тому огромному вкладу, который армяне внесли в Победу.

Население Армении к началу войны составляло 1 миллион 200 тысяч человек. Всего накануне войны на территории СССР проживало 2 миллиона 160 тысяч армян. В войне участвовало более 500 тысяч армян. 325 тысяч были призваны из Армении, а остальные из других советских республик. К ним следует прибавить ещё 100 тысяч зарубежных армян, которые также активно участвовали во Второй мировой войне на стороне антигитлеровской коалиции. Таким образом, общая численность воинов – армян составляет 600 тысяч человек. Из них в ходе боевых действий смертью храбрых погибло около 300 тысяч армян, из которых 175 тысяч только из Армении. То есть каждый второй армянин с фронта не вернулся.

Информационное табло у будущей часовни приводит такую информацию. В годы

Великой Отечественной войны армянский народ дал блестящую плеяду выдающихся полководцев – армян: 4 маршалов, 1 адмирала, 12 вице-адмиралов и контр-адмиралов, 77 генералов. Наиболее прославленные из них – Маршал Советского Союза Иван (Ованес) Баграмян, Адмирал Флота Советского Союза Иван Исаков (Ованес Исаакян), главный маршал бронетанковых войск Амазасп Бабаджанян, маршал авиации Сергей Худяков (Арменак Ханферянц), маршал инженерных войск Сергей Аганов.

127 воинов – армян являются Героями Советского Союза, причём легендарный летчик Нельсон Степанян и великий полководец Иван Баграмян удостоены этого звания дважды, 28 армян награждены орденом Славы всех трёх степеней. В годы войны 70 тысяч солдат, офицеров и генералов армян были награждены боевыми орденами и медалями. Должен сказать, что разные источники приводят разные цифры по числу армян – героев. Но факт то, что в процентном отношении по количеству героев, а также маршалов, генералов и адмиралов на душу населения данной национальности, армянам нет равных. Так что армяне не только народ – труженик, но и народ герой!

Большой популярностью в парке Победы на Поклонной горе пользуется выставка военной техники под открытым небом. Там можно осмотреть советские и немецкие танки, пушки, самолёты и многое другое. Армяне внесли значительный вклад в укрепление обороноспособности страны. Многие армяне приняли участие в создании оружия Победы. Ярким примером этого является самолёт – истребитель Артёма Микояна МиГ-3. Это был один из лучших самолётов периода войны. А на больших высотах ему вообще не было равных в мире.

Много интересного, связанного с армянами, можно найти в обширной экспозиции музея Великой Отечественной войны. Всего не расскажешь. Так что зайдите туда и сами внимательно всё осмотрите. Там часто проводятся интересные выставки, в том числе и посвящённые знаменитым армянам – военачальникам, разведчикам, создателям военной техники. А на первом этаже музея, в Зале Славы среди бюстов самых знаменитых российских и советских полководцев и флотоводцев можно увидеть и наших соотечественников. Это величайший русский полководец генералиссимус Александр Суворов (сын армянки Авдотьи Мануковой) и крупнейший советский флотоводец Адмирал Флота Советского Союза Иван Исаков.

Так что, как видим, армяне оставили свои яркие следы и на Поклонной горе. Близится День Победы. Каждый год 9 мая в парке Победы на Поклонной горе собираются увенчанные наградами ветераны войны и их потомки. Народ с радостью отмечает эту дату, звучат песни военных лет. И, конечно же, звучит главная и самая любимая песня о войне, написанная к 30-летию Победы известным композитором, армянином по национальности, Давидом Тухмановым – «День Победы». А вечером гремит победный салют. И очень хочется от всей души поздравить всех ветеранов войны с этим светлым и радостным праздником!

Александр ЕРКАНЯН.

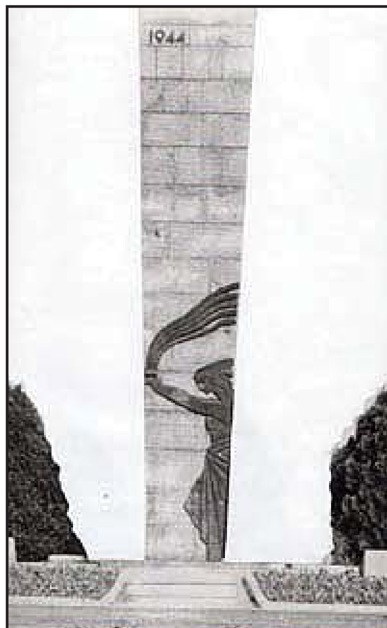
Любой народ заслуживает к себе бережного и уважительного отношения

С 1725 года, со дня указа Государственной коллегии иностранных дел о привлечении армян на службу в Царской России, мы дали русской армии 134 генерала. 134 генерала за неполных двести лет, с 1725 по 1917 год.

Общее число маршалов, генералов и адмиралов-армян, которые участвовали в Великой Отечественной войне (1941 – 1945), составляет 162 человека. Думаю, мы заслужили к себе бережного и уважительного отношения.

Наринэ АБГАРЯН.

Крым

9 мая 1944 года войсками 4-го Украинского фронта при поддержке Черноморского флота был освобожден от гитлеровских захватчиков Севастополь – главная база Черноморского флота. Закончилась Крымская операция советских войск. Всеобщему ликованию не было предела.

В период Крымской операции немецко-фашистские войска потеряли убитыми и пленными 111587 человек, было потоплено 168 кораблей и судов и на них 42 тыс. человек, эвакуируемых из Крыма. Немецкая авиация потеряла здесь 582 самолета. Черноморский флот внес значительный вклад в разгром фашистской Германии. В годы ВОВ 54766 черноморцев были награждены орденами и медалями, 228 были удостоены звания Героя Советского Союза. Список героев-черноморцев возглавляет дважды Герой Советского Союза, ветеран Черноморского и Балтийского флотов, подполковник Нельсон Степанян.

В боях за освобождение Севастополя отличилась 89-я стрелковая армянская дивизия генерал-майора Н. Сафаряна, которая стала Краснознаменной, 2 ее полка стали называться Севастопольскими, а пяти воинам были присвоены звания Героев Советского Союза.

Мужество и отвагу проявили и воины 315-й дивизии Героя Советского Союза, генерал-майора А. Карапетяна. В 77-й дивизии отличился в боях за Сапун-гору капитан Арутюн Чакрян, который посмертно был удостоен звания Героя. Героизм был массовым, всех не перечислить. Своими двумя легендарными оборонами Севастополь навеки стал символом стойкости, мужества и бессмертия.

Прошли годы... В 1961 году я участвовал в открытии памятника воинам 89-й армянской дивизии, погибшим при освобождении Севастополя в 1944 году. В 1979 году вместе с С. Багдасаряном и А. Мкртчяном мы организовали перезахоронение на мемориальное кладбище воинов 89-й армянской дивизии. Видел я и ликующий Севастополь в день вручения городу-герою Ордена Ленина и медали «Золотая звезда» и при праздновании 200-летия со дня основания города...

История Севастополя, Крыма неразрывно связана с историей России, с историей битвы за Черное море. Первым, кто оценил великолепные качества бухт для базирования флота и строительства крепости, был великий полководец А. Суворов. 19 апреля 1783 года Екатерина Вторая издала манифест о том, что полуостров Крым принят под державу Российскую. В июне 1783 года основан Севастополь – главная база Черноморского флота на Черном море.

На Черное море выдвинулась целая плеяда талантливых флотоводцев – Ф. Ушаков, М. Лазарев, П. Нахимов, В. Корнилов, В. Истомин, С. Макаров... Вот что пишет Ф. Павленков в своем энциклопедическом словаре 1905 года:

«Крым был издревле известен грекам, уже в шестом веке до нашей эры появившимся здесь. Впоследствии здесь образовалось царство Босфорское, которое в шестом веке окончило свое существование. Византия всеми силами старалась утвердить свою власть в Крыму, но безрезультатно. В 13-м веке утвердились в Крыму генуэзцы, и в то же время сюда пришли монголы. В 15-м веке здесь образовалось самостоятельное Крымское ханство под династией Гиреев. В 1783 году Крым присоединен к России».

В литературе имеется и такое историческое сообщение: «В 988 году были осада и взятие Херсонеса дружинами князя Владимира. По преданию, князь Владимир и его дружина в Херсонесе приняли христианство».

Армяне впервые появились в Крыму во время Тиграна Великого (I век до н.э.). Они обосновались в Херсонесе, позже распространились по всей территории. Армяне строили церкви, храмы, памятники, оборонительные сооружения, строительные комплексы... На сегодня в Крыму сохранились около двух десятков крупномасштабных армянских памятников и около 350 памятников малой архитектуры.

Большое армянское поселение в средние века образовалось в Феодосии. В 1475 году здесь проживало 46 тыс. армян, что составляло 65 процентов населения. В городе насчитывалось 45 армянских церквей, остались лишь семь. Много сделали для процветания армянской колонии И. Айвазовский, А. Спендиаров, В. Суренянц, О. Налбандян, Л. Серебряков и многие другие.

Крым с 1954 года находился в составе Украины. Спустя 60 лет народ Крыма принял решение вновь войти в состав России. Его просьба удовлетворена. Как говорят в народе – корабль вернулся в свою гавань.

Вулен МЕГРАБЯН.

К столетию Самвела М. Матевосяна

Я из Бреста!

Самородок золотой и красный камень
В мрамор вмуровал твой сын Тигран,
Чтоб сиял и реял гордый пламень,
Чтобы рдела кровь геройских ран,

Чтоб в веках над миром пламенели,
Словно символ памяти святой,
Красный камень Брестской цитадели
И из Зода камень золотой –

В День Победы развевались флаги,
Кончилась военная страда,
Был Самвел образчиком отваги,
И таким остался навсегда;

В День Победы на стене Рейхстага
«Я из Бреста!» написал Самвел,
Золотым и алым блеском стяга
Он потомков защитить сумел!

Амалия ИСАЯН.

Перевод с армянского Глана ОНАНЯНА.

Георгию А. Тер-Газарянцу

Да светит солнце над твоей головой,
На устах улыбка пусть цветёт как радуга
Голоса родных, их смех живой
Пусть всегда и везде тебя радуют,

Много неба пусть будет дано тебе,
И дорога в небо, любви стезя,
Пусть будет гладкой в твоей судьбе,
И будут рядом твои друзья,

Любовь пусть будет вечной, а боль – мгновенной,
Огонь души да не испепелит тебя,
Когда ты пройдёшь по всей Вселенной,
Свой путь возвышенный возлюбя!

Амалия ИСАЯН.

Перевод с армянского Глана ОНАНЯНА.

ОТКАТЫ. ИРОНИЧЕСКИЕ ЗАРИСОВКИ

– Здравствуйте, дети. Тема сегодняшнего урока – «Откат». Кто мне скажет, что такое откат?

– Откат – это денежный эквивалент благодарности за то, что в тендере выбрали именно нашу фирму.

– А что такое тендер?

– Тендер – это чемпионат отрасли по откатам.

– Молодец, садись, шесть. Четыре тебе и два ты сам знаешь куда.

Записываем условие задачи. У Вани было 5 яблок. По документам. По факту 3, а по договору 7.

Вопрос: сколько яблок будет у того, кто проверяет Ванину хозяйственную деятельность?

Следующий вопрос. Влияние родственных связей на коррупцию. Санат.

– Я не выучил.

– Садись, пять.

– Спасибо папа.

– Кто приведет мне примеры коррупции в истории? Никто не знает? Гоголь «Мертвых душ» сколько томов написал по документам? Два. А сдал? Один. Где второй? Сгорел! Теперь вы понимаете, почему у нас новый компьютерный класс сгорел? И почему спортзал скоро сгорит?

И последний вопрос. Назовите мне идеальную отрасль.

– Нанотехнологии. – Почему?

– Потому что деньги тратятся на результат, невидимый человеческому глазу!

– Молодец!

– Не забудьте сказать родителям сдать по 500 рублей на ремонт класса.

– Опять по 500!

– Мне сдадите по 300. Не бойтесь, если родители будут спрашивать, скажу, что собирал по 500. До свидания!

Однажды у Майера Ротшильда спросили: «Для чего вы копите огромное состояние, ведь у вас небольшая семья и у ней есть все»... На что, Ротшильд ответил: «Моя семья – это весь мой народ. Для меня деньги лишь инструмент, которым я помогаю обеспечивать будущее своему народу. Это смысл моей жизни, этому я учу своих детей. Мир отказал нам в равенстве очень давно, значит мы для выживания, должны взять этот мир в свои руки»...

Էլ ե՞րբ

Իմաստասեր Լակիդեսը ծեր հասակում սկսեց զբաղվել եռանկյունաչափության ուսումնասիրությամբ: Նրա մտերիմներից մեկն ասաց.

– Հիմա քո ի՞նչ սովորելու ժամանակն է:

Լակիդեսը պատասխանեց.

– Եթե ոչ հիմա, ապա էլ ե՞րբ...

ԽՈՁ

Մարկ Տվենը մի անանուն նամակ է ստանում, որի մեջ գրված էր միայն մեկ բառ՝ «խոզ»: Հաջորդ օրը նա իր լրագրում անանուն նամակի տիրոջը պատասխանում է. «Սովորաբար ես նամակներն ստանում եմ առանց ստորագրության: Երեկ առաջին անգամ ստացա ստորագրություն՝ առանց նամակի»:

ԵՐԿՈՒ ԱՎԱՆԱԿ

Մի մարդ հույն փիլիսոփա Արիստիպին խնդրում է սովորեցնել իր որդուն: Փիլիսոփան համաձայնում է եւ ուսման համար պահանջում 50 դրահմա վճար:

– Այդ գումարով ես կարող եմ ավանակ գնել, – ասում է տղայի հայրը:

– Գնի՛ր: Այդ դեպքում դու կունենաս երկու ավանակ, – պատասխանում է Արիստիպը:

***

Մի հյուրասիրության ժամանակ Մարկ Տվենը թեւանցուկ է անում մեծահարուստ մի տիկնոջ եւ շշնջում.

– Որքա՛ն գեղեցիկ եք:

– Ցավո՛ք, նույնը չեմ կարող ասել ձեր մասին:

– Ուրեմն ինձ նման ստե՛ք, տիկին:

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель – Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ԳՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован в Министерстве Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер ПИ № 77-5015

Авторские материалы не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет. Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком Գ публикуются на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 808.

Территория распространения: Российская Федерация, страны СНГ, зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОЕВ КОВЧЕГ», «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «hАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:
248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru